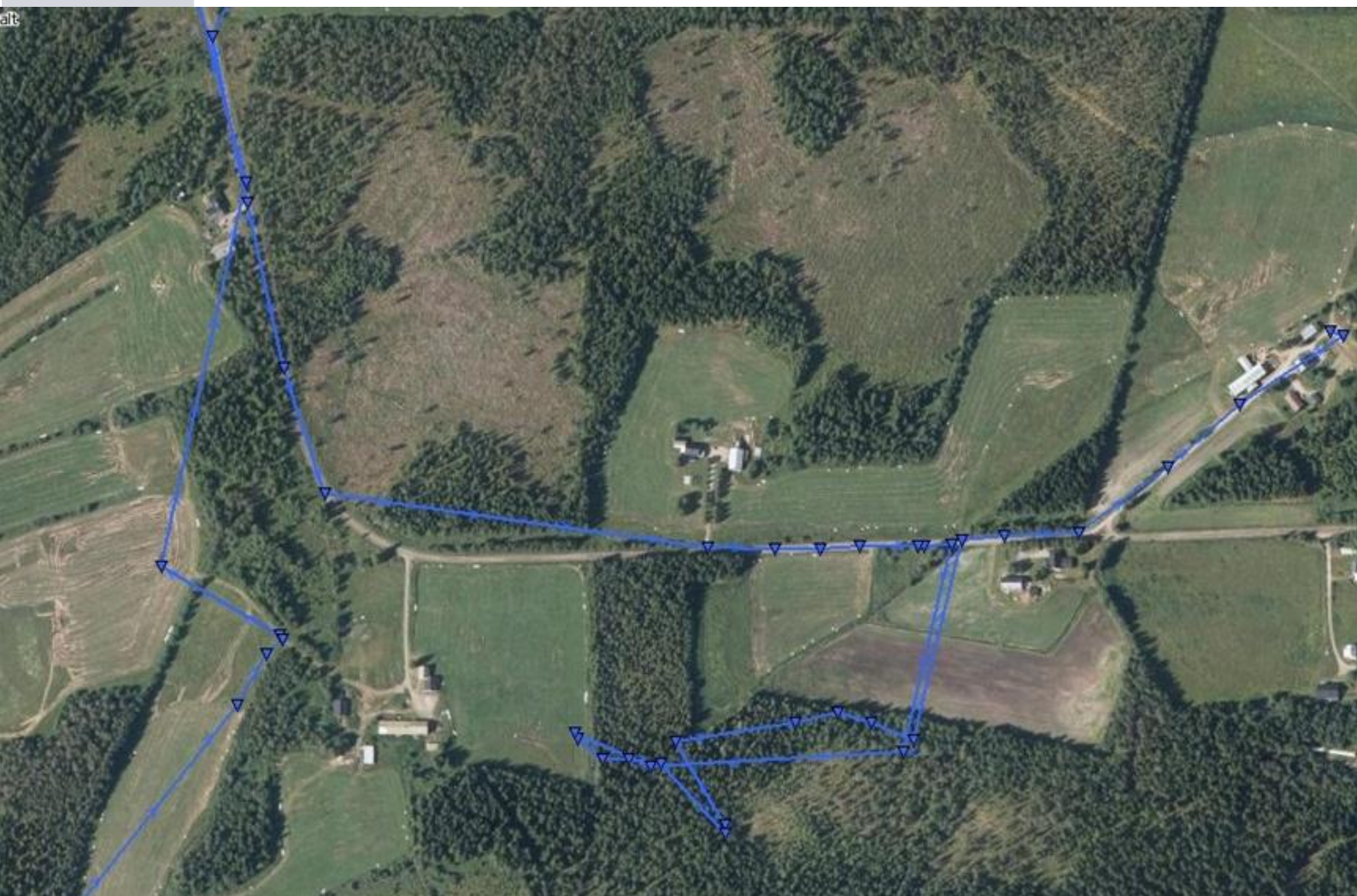

1567

NINA Rapport

Erfaringer med ulv

Ketil Skogen, Maria Johansson, Helene Figari, Anders Flykt,
Olve Krange

NINAs publikasjoner

NINA Rapport

Dette er NINAs ordinære rapportering til oppdragsgiver etter gjennomført forsknings-, overvåkings- eller utredningsarbeid. I tillegg vil serien favne mye av instituttets øvrige rapportering, for eksempel fra seminarer og konferanser, resultater av eget forsknings- og utredningsarbeid og litteraturstudier. NINA Rapport kan også utgis på annet språk når det er hensiktsmessig..

NINA Temahefte

Som navnet angir behandler temaheftene spesielle emner. Heftene utarbeides etter behov og serien favner svært vidt; fra systematiske bestemmelsesnøkler til informasjon om viktige problemstillinger i samfunnet. NINA Temahefte gis vanligvis en populærvitenskapelig form med mer vekt på illustrasjoner enn NINA Rapport.

NINA Fakta

Faktaarkene har som mål å gjøre NINAs forskningsresultater raskt og enkelt tilgjengelig for et større publikum. Faktaarkene gir en kort framstilling av noen av våre viktigste forskningstema.

Annen publisering

I tillegg til rapporteringen i NINAs egne serier publiserer instituttets ansatte en stor del av sine vitenskapelige resultater i internasjonale journaler, populærfaglige bøker og tidsskrifter.

Erfaringer med ulv

Ketil Skogen¹

Maria Johansson²

Helene Figari¹

Anders Flykt³

Olve Krange¹

Norsk institutt for naturforskning¹

Lunds universitet²

Mittuniversitetet³

Skogen, K., Johansson, M., Figari, H., Flykt, A. & Krange, O. 2018
Erfaringer med ulv. NINA Rapport 1567. Norsk institutt for naturforskning.

Oslo, oktober 2018

ISSN: 1504-3312

ISBN: 978-82-426-3306-4

RETTIGHETSHAVER

© Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

TILGJENGELIGHET

Åpen

PUBLISERINGSTYPE

Digitalt dokument (pdf)

KVALITETSSIKRET AV

Øystein Aas

ANSVARLIG SIGNATUR

Forskningsjef Kristin Thorsrud Teien (sign.)

OPPDRAUGSGIVER(E)/BIDRAGSYTER(E)

Miljødirektoratet

OPPDRAUGSGIVERS REFERANSE

M-1134|2018

KONTAKTPERSON(ER) HOS OPPDRAGSGIVER/BIDRAGSYTER

Susanne Kristin Hansen

FORSIDEBILDE

© NINA

NØKKEWORD

Ulv

Frykt

Emosjoner

Livskvalitet

Lokalsamfunn

Rovviltforvaltning

Østmarka

Osensjøen

KONTAKTOPPLYSNINGER

NINA hovedkontor

Postboks 5685 Torgarden
7485 Trondheim
Tlf: 73 80 14 00

NINA Oslo

Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Tlf: 73 80 14 00

NINA Tromsø

Postboks 6606 Langnes
9296 Tromsø
Tlf: 77 75 04 00

NINA Lillehammer

Vormstuguvegen 40
2624 Lillehammer
Tlf: 73 80 14 00

NINA Bergen

Thormøhlens gate 55
5006 Bergen
Tlf: 73 80 14 00

www.nina.no

Sammendrag

Skogen, K., Johansson, M., Figari, H., Flykt, A. & Krange, O. 2018 Erfaringer med ulv. NINA Rapport 1567. Norsk institutt for naturforskning.

I senere tid har spørsmålet om ulvens oppførsel overfor mennesker og nær bebyggelse vært sentralt i diskusjonen om norsk ulveforvaltning. Det har blitt framholdt at en del ulver er nærgående, på den måten at de synes å oppsøke bebodde områder, og ikke viker unna i møte med mennesker. Det sies at nærgående ulver er skremmende, og bidrar til redusert livskvalitet. Denne studiens formål har vært å kartlegge menneskers opplevelse av å ha ulv i nærheten, samt å undersøke erfaringer med ulv og emosjonelle reaksjoner på ulv i befolkningen. Dette har vi gjort ved å gjennomføre en spørreskjemaundersøkelse i et representativt befolkningsutvalg fra hele landet og et spesialutvalg som dekker deler av ulvesonen, samt en intervjuundersøkelse i områdene rundt Osensjøen i Hedmark og Østmarka ved Oslo. Spørreskjemadata viser at det er et skille mellom kognitive forestillinger om ulven som et farlig dyr, og den personlig opplevde frykten for å møte ulv. Forestillingen om at ulven er farlig, må i større grad forstås som knyttet til en sosial diskurs om ulv. Denne forestillingen bidrar til opplevelse av frykt, men er ikke i seg selv uttrykk for en slik emosjon. Samtidig er det slik at en betydelig gruppe kjenner frykt for å møte ulv i naturen, men har likevel en positiv holdning til at det finnes ulv i Norge. Dette tyder på at noen mennesker som er redde for ulv har behov for tilgang til mestringsstrategier i sin hverdag. Det er forskjeller mellom hvilke faktorer som har betydning for menneskers frykt for ulv i urbane og rurale områder. Vi ser at tillit til miljøinstitusjoner har større betydning for opplevelse av frykt i rurale enn i urbane strøk. Det betyr at tiltak som er innrettet på å gjøre noe med folks forhold til dyret ulv har mindre sjanse til å lykkes der fryktproblematikken i stor grad er et spørsmål om tillit. Også våre kvalitative data viser at tillit til sentrale aktører er et kjernepunkt, ikke bare når det gjelder generelle holdninger til ulv og ulveforvaltning, men også når det gjelder tolkning og diskursiv innpakning av konkrete hendelser, oppfatning av ulven som farlig, og opplevelse av egen frykt. Dette er et hovedfunn, som styrkes av den metodiske trianguleringen. De fleste mulige varianter av fortolkning av erfaringer med ulv forekommer i begge studieområder, både positive og negative. Hovedbildet er at hendelser med ulv tolkes inn i et bilde av ulv og ulveforvaltning som finnes fra før. Slike etablerte tolkningsrammer er tilgjengelige fordi de er tett knyttet til større diskurser om dagens samfunn, ikke minst om maktforhold mellom by og bygd, og tillit eller mangel på tillit til myndigheter og forskning. Fortellingene om ulven som en potensiell trussel mot liv og helse lenkes opp mot en framstilling av en urimelig maktskjevhet mellom «storsamfunnet» og små bygdesamfunn. Det har ikke vært mulig for oss å identifisere trekk ved hendelser med ulv som i seg selv leder til bestemte reaksjoner. Vi finner likevel at en betydelig del av frykt for ulv har sin opprinnelse i opplevd sårbarhet, dog ikke primært på grunn av tidligere erfaringer med ulv. Et hovedtema i våre intervjuer har vært at visse ulver er mindre sky enn andre. Blant informantene er det stor tilslutning til en slik forståelse uansett oppfatning om ulv for øvrig. Informanter som bor nær lite sky ulv gir uttrykk for at de ville ha langt mindre problemer med å godta ulver som oppfører seg slik de mener andre flokker i området har gjort: De holdt seg unna hus og folk. Imidlertid ble nettopp disse ulvene skutt i 2018. Det er et gjennomgående budskap at jakt burde ta utgangspunkt i behovet for å gjøre noe med lite sky ulv, og at ulv som holder seg for seg selv kan få være i fred. Å ta ut flokker som ikke plager noen ble møtt med kritikk på bred front. Å endre retningslinjene for uttak ville signalisere at man tar lokale erfaringer alvorlig. Den

store enigheten om prioritering av uttak kan også være utgangspunkt for bedre dialog mellom interessegrupper.

Ketil Skogen, Norsk institutt for naturforskning- NINA, ketil.skogen@nina.no

Maria Johansson, Institutionen för arkitektur och byggd miljö, Lunds universitet, maria.johansson@arkitektur.lth.se

Helene Figari, Norsk institutt for naturforskning- NINA, helene.figari@nina.no

Anders Flykt, Avdelningen för Psykologi, Mittuniversitetet, anders.flykt@miun.se

Olve Krange, Norsk institutt for naturforskning- NINA, olve.krangle@nina.no

Innhold

Sammendrag	3
Innhold	5
Forord	7
1 Innledning.....	8
2 Metode og data, kvantitativ delstudie	13
3 Oppfatning av ulven som farlig.....	15
3.1 Bakgrunn.....	15
3.2 Er ulven farlig?	16
3.3 Ulvesonen	17
3.4 Ulv i nærheten	19
3.5 Sett ulv nær der man bor.....	19
3.6 Kjønn.....	20
3.7 Alder.....	20
3.8 Utdanning.....	21
3.9 Bosted urban- rural	21
3.10 Meninger om jakt	22
3.11 Grunnleggende natursyn	23
3.12 Politisk fremmedgjøring	23
3.13 Tillit til miljøinstitusjoner eller «sunt folkevett»	24
3.14 Multivariat regresjonsmodell: Hva ligger bak oppfatningen om at ulven er farlig?	26
4 Frykt for ulv	30
4.1 Bakgrunn.....	30
4.2 Følelsesmessige reaksjoner på å møte ulv i naturen	30
4.3 Frykt for ulv sammenlignet med frykt for andre ting	32
4.4 Frykt for ulv sammenlignet med frykt for andre dyr	34
4.5 Et overordnet mål på frykt for ulv	35
4.6 Selvrapporert frykt i ulike grupper	36
4.6.1 Kjønn.....	36
4.6.2 Alder.....	36
4.6.3 Utdanning.....	37
4.6.4 Erfaring med ulv	38
4.6.5 Sett ulv i nærheten av der man bor	38
4.6.6 Natursyn og meninger om jakt.....	39
4.6.7 Tolkning av fysisk og sosialt miljø	40
4.6.8 Multivariat regresjonsmodell: Frykt for ulv i en større sammenheng	41
4.7 Makroperspektivet	45
4.8 Opplevd frykt og syn på policy og forvaltningstiltak	46
4.9 Frykt i kombinasjon med positiv holdning til ulv	48
5 Oppsummering hovedfunn, kvantitative data.....	51

6 Metode og bakgrunn – kvalitativ delstudie.....	53
6.1 Studiemråder	53
6.2 Datainnsamling	54
6.3 Informanter.....	55
6.4 Bakgrunn for de kvalitative analysene.....	56
6.5 Organisering av rapportens kvalitative del	58
7 Ulv på nært hold	60
7.1 Nærgående eller nær, naturlig eller unaturlig?.....	61
7.1.1 Slettåsflokken.....	63
7.1.2 Unaturlig eller «bare» uønsket?	65
7.1.3 Alternative tolkninger av atferden til ulv som oppsøker mennesker.....	66
7.1.4 Ulven er faktisk sky	70
7.2 Nærgående? Et kjernesporsmål	71
7.2.1 Avvik og symbolsk orden	74
7.3 Jakt på ulv og læringseffekt.....	75
8 Opplevelser av ulv	81
8.1 Ulike opplevelser av likeartede hendelser.....	81
8.2 Opplevelser, argumenter og kollektive narrativ	85
8.3 Frykt, følelser og holdninger til ulv.....	87
8.4 Et kort miljøpsykologisk tillegg.....	88
9 Diskurser om ulv, fellesskap og lokalsamfunn.....	90
9.1 Makt og urett og nærgående ulv	91
9.2 Inntrykk fra politiaksjonen	95
9.3 Materielle interesser og politisk overbygning	96
9.4 Lokal forståelse av forskjeller	97
10 Forskning som konflikttema	103
10.1 Skepsis til vitenskap og forskere	103
10.2 Hva dreier skepsisen seg om?	104
10.3 Lokale bidrag til forskning	107
11 Hyttefolk	111
12 Østmarka – med byen i ryggen	116
13 Oppsummering av hovedfunn fra intervjuene	122
14 Implikasjoner for forvaltning og politikk.....	125
Referanser	129
VEDLEGG	134

Forord

Dette er en av to rapporter fra prosjektet «Holdningsundersøkelse til ulv og kunnskap om menneskers opplevelse av ulv», med Miljødirektoratet som oppdragsgiver (referansenummer i DOFFIN 2017/6590). Rapporten handler om erfaringer med ulv og emosjonelle reaksjoner på ulv. Den bygger på analyser av spørreskjemadata fra et nasjonalt befolkningsutvalg og et spesialutvalg fra ulvesonen, og på intervjuer med folk som bor ved Osensjøen i Hedmark og rundt Østmarka ved Oslo.

De miljøpsykologiske analysene er gjennomført av Maria Johansson, Lunds universitet og Anders Flykt, Mittuniversitetet, Sverige. De hadde også en viktig rolle i utformingen av spørreskjema.

Vi vil rette en stor takk til Erik Dalen fra Ipsos MMI som foreslo og beskrev metoden for innsamling av kvantitative data, og bidro i utviklingen av spørreskjemaet. Til slutt vil vi takke alle som velvillig stilte opp og lot seg intervju, både rundt Osensjøen og rundt Østmarka. Dere har bidratt med svært verdifull ny kunnskap! Uten deres bidrag hadde ikke dette oppdraget kunnet gjennomføres.

Oslo, 31.10.2018
Ketil Skogen

1 Innledning

I senere tid har spørsmålet om ulvens oppførsel overfor mennesker og nær bebyggelse vært sentralt i den offentlige diskusjonen om norsk ulveforvaltning. Det har blitt framholdt med styrke at en del ulver er «nærgående», på den måten at de synes å oppsøke bebodde områder, og ikke viker unna i møte med mennesker. Dette betraktes av mange som unaturlig atferd for ulver, og det sies ofte at nærgående ulver er skremmende, og bidrar til redusert livskvalitet for mennesker som lever nær disse dyra.

Oppfatningen av at ulven kan være farlig for mennesker er også et sentralt moment i mange politiske diskusjoner om ulveforvaltningen, til tross for at myndigheter og forskere hevder at sjansen for å bli skadet av ulv er minimal, og langt mindre enn sjansen for å bli skadet av for eksempel hund eller elg. Samtidig understrekes det ofte, både av politikere og andre, at frykten for ulven er et problem for de det gjelder, uansett hvor liten sjansen måtte være for å bli angrepet av ulv. Men hva som oppleves som problematisk atferd hos ulv vil variere mellom mennesker og situasjoner. Det ser vi også tydelig i den offentlige debatten, for ikke å snakke om hvis man følger med på sosiale medier. At oppfatningen av hvordan det føles å ha ulv i nærheten varierer også blant folk som bor nær ulv, har dessuten kommet tydelig fram i tidligere forskning (Skogen et al. 2017, Krange et al. 2017).

Vi vet at konfliktene rundt ulven er innvevd i andre samfunnsmessige motsetningsforhold, og at frykt for ulv og ulvens innvirkning på livskvaliteten i bygdene dukker opp som argument i en ulvedebatt som ikke kan skilles fra en debatt om sentrale utviklingstrekk i det norske samfunnet, og situasjonen i Bygde-Norge. Frykten for ulven, og oppfatningen av ulven som potensielt farlig, må forstås i en politisk og sosial kontekst som ikke bare handler om hvorvidt ulven er et farlig dyr. I det tverrfaglige forskningsprosjektet som denne rapporten bygger på, har vi studert både psykologiske mekanismer og den samfunnsmessige konteksten rundt hvordan folk opplever å møte ulv og å leve med ulv i nærheten. Et viktig bidrag er dessuten å rett og slett beskrive den variasjonen som finnes. Selv om frykt og andre emosjonelle reaksjoner på møter med ulv har dukket opp som tema også i tidligere studier, er dette første gang et norsk forskningsprosjekt er dedikert til temaet.

Økologiske studier har gitt oss innsikt i ulvens atferd med hensyn til habitatvalg og respons på menneskelig arealbruk, infrastruktur og bebyggelse (se f.eks. Ehlers et al. 2014, Hebblewhite og Merrill 2008, Kojola et al. 2016). Studiene viser at ulver er i stand til å leve i menneskedominerte landskap, og at tilstedeværelsen av ulv i nærheten hus og bosetninger er en uunngåelig del av ulvenes tilpasning til det europeiske flerbrukslandskapet (Chapron et al. 2014). Parallelt med dette har det vært forsket på historiske tilfeller av ulveangrep på mennesker og omstendighetene forbundet med slike angrep. I den industrialiserte del av verden synes risiko for angrep å være knyttet til habituerte ulver som har mistet respekten for mennesker, og som for eksempel har blitt foret (McNay 2002).

At ulver er «nærgående», i den forstand at de kommer nær bebyggelse og mennesker, er trolig ikke uvanlig når ulv lever i et flerbrukslandskap. Det er imidlertid indikasjoner på variasjon mellom flokker og individer. I Norge er det særlig den såkalt Slettåsflokken, oppkalt etter grenda Slettås i Trysil, som har fått ry på seg for å være nærgående. Det gjelder ikke bare ulvene som lever i Slettåsreviret, men også avkom som har vandret ut til Sverige og Østmarka ved Oslo har oppvist

atferd som har brakt dem i kontakt med mennesker oftere enn det som synes å ha vært vanlig for skandinaviske ulver¹. Tidligere forskning har vist at mange oppfatter ulven som et utpreget villdyr som ikke *bør* oppføre seg på denne måten (Figari og Skogen 2011). Disse tidligere studiene er imidlertid ikke særlig omfattende, og hadde ikke ulv på nært hold som et hovedfokus.

Vi har utilstrekkelig kunnskap om hvorfor menneskers reaksjon på nærmøter med ulver synes å variere fra begeistring til frykt; hvorfor ulvens nærvær kan forstås både som truende og berikende. Tidligere forskning indikerer at det å oppfatte og beskrive noe som truende er koblet til moralske og politiske oppfatninger (Figari og Skogen 2011, Douglas 2002). Samme objekt eller fenomen kan derfor forstås på forskjellige måter av forskjellige mennesker, avhengig av hvilke faktorer som er relevante i deres tolkning. Det gjelder også ulven (Figari og Skogen 2011). Samtidig er det klart at vi også står overfor fundamentale emosjonelle prosesser. I følge kognitiv vurderingsteori vil folks opplevelser av en bestemt situasjon, for eksempel ulvens tilstedeværelse, bygge på sosiale forventninger til og individuelle følelsesmessige erfaringer fra liknende situasjoner. Ulike individer vil dermed ha ulike emosjonelle reaksjoner på ulvens tilstedeværelse (Johansson et al., 2012a).

Uansett hva de underliggende faktorene er, så medfører uro, frykt, bekymring og til og med aggresjon (mot ulven så vel som ulvens menneskelige støttespillere) negative konsekvenser for trivsel og livskvalitet. Tidligere forskning har for det meste belyst enten sosiale eller psykologiske mekanismer, uten å ta i betraktning interaksjonen mellom dem. I denne studien kombinerer vi psykologisk og sosiologisk forskning om bekymring og frykt for ulv, men også glede, entusiasme og likegyldighet. Om menneskers reaksjoner på ulven, og særlig frykt og uro for ulv som oppfattes som lite sky, skal kunne møtes på en fornuftig måte, er slik syntetisert kunnskap viktig. Variasjonen i oppfatninger av møter med ulv må studeres grundig, og vi må forsøke å få grep om noen av de faktorene som ligger under denne variasjonen. På et slikt grunnlag kan vi også identifisere noen forutsetninger som må være til stede for at strategier for å bedre forholdet mellom mennesker og ulver, der det er nødvendig, skal kunne lykkes.

Studien anvender både sosiologiske tilnærminger som handler om forståelse av fare (trusler mot individer og lokalsamfunn) og psykologiske problemstillinger rundt individenes tolkningsprosess av ulv, samt «selvbiografiske erfaringsdimensjoner» som kan bidra til å nyansere opplevelsen av et ulvemøte. Dette dreier seg blant annet om hvor levende og detaljert minnet om ulvemøtet kan gjenskapes, samt minnets emosjonelle kvaliteter (både positive og negative) (Luchetti og Sutin 2016, Knez 2014).

Vi har undersøkt både egne fryktreaksjoner, bekymring for andres sikkerhet, og mer generelle betraktninger om ulven som en belastning for mennesker og for lokalsamfunnet. Vi har også sett på hvordan frykt og opplevelse av belastning fra nærgående ulv inngår i hva vi kan kalle etablerte diskurser i ulvekonfliktene, og inngår som et argument i ulvedebatten (se også Figari og Skogen 2011). Oppfatninger av ulven som farlig er ikke mindre alvorlige enn psykologiske reaksjoner, selv om de ikke nødvendigvis henger sammen med egen frykt. De må imidlertid forstås på en annen måte, og er et annet slags sosialt fenomen, som trolig ikke kan møtes med samme type

¹ Selv om vi innledningsvis har referert biologisk forskning, tar vi i denne rapporten ikke stilling til hvor vanlig det «egentlig» er at ulver oppfører seg på bestemte måter. Vi har studert folks egne opplevelser og vurderinger av det de har observert. Konflikt mellom lokale beskrivelser og forskning er for øvrig et tema vi behandler grundig i kapittel 10.

intervensjoner som kan antas å være effektive for den mer psykologiske betingede frykten. Koblingen mellom frykt, tolkning av ulven som generelt farlig, og egne holdninger til ulv og ulveforvaltning, er viktig å studere nærmere. Her kan man tenke seg at det er koblinger som virker i ulike retninger. For eksempel kan man tenke seg følgende enkle kategorisering:

1) Redd/engstelig selv men positiv eller nøytral til ulv	2) Ikke redd selv, og positiv eller nøytral til ulv
3) Redd/engstelig selv, og negativ til ulv	4) Ikke redd selv men negativ til ulv

En hypotese, også basert på tidligere forskning som viser hvordan ulveproblematikken er vevd inn i andre samfunnsmessige/politiske motsetningsforhold (Skogen et al. 2017), var at intervensjoner basert på psykologiske prinsipper og informasjonsarbeid vil ha størst effekt i gruppe 1, spesielt om det også finnes tillit til myndighetenes handlemåte (Johansson et al. 2017). Vi har derfor undersøkt om dette kan være en større gruppe enn man får inntrykk av i den offentlige samtalen, i mediene og i tidligere forskning som ofte har fokusert på grupper som enten er klart negative eller klart positive til ulv.

Vår tidligere forskning viser at det gjennom tverrfaglige tilnærminger er mulig å finne strategier for å redusere opplevd frykt blant folk som er motivert for dette. Sammen med det det Skandinaviske bjørneprosjektet og Viltskadecenter i Sverige, har forskere i prosjektet utviklet metoder for å redusere frykten for bjørn. Blant annet har de evaluert guidede bjørnevandringer. Disse tar utgangspunkt i det enkelte individets unike tolkning av situasjonen som avgjørende for den opplevde frykten, samt psykologiske prinsipper om eksponering og rollemodellering av adekvat atferd nær bjørnen (Johansson et al. 2016a). Siden frykten for bjørn og ulv psykologisk sett synes å ha noe forskjellig karakter, fungerer det ikke nødvendigvis å anvende metodene utviklet for reduksjon av bjørnefrykt direkte på frykt for ulv (Johansson et al. 2012a). Forskning tyder på at frykten for ulv i større grad enn frykten for bjørn er påvirket av sosial og kulturell kontekst (se også Skogen og Haaland 2001), og det er noe vi også har sett på i denne studien. Det er viktig å innrette tiltak på en slik måte at de kan møte de parametre som er sentrale i individenes emosjonelle tolkningsprosess av ulven som farlig. Ulike strategier må f.eks. utvikles for - på den ene siden - personer hvis selvrapporterte frykt er koblet til en generelt negativ oppfatning av ulvesituasjonen, og der denne inngår i en mer overordnet (politisk) forståelsesramme, og - på den andre siden - personer hvis selvrapporterte frykt kan kobles til tolkningen av selve ulven og eventuelt erfaring med å møte den, men uten noen rovdyrpolitisk overbygning.

Tidligere forskning har indikert at det finnes grupper, også i ulveområdene, som ikke har så sterke meninger, eller som har en positiv grunnholdning til ulv (se Krange et al. 2017)². Dette er grupper som ofte ignoreres i den offentlige debatten, men her finnes det trolig et potensial for intervensjoner med sikte på å redusere frykt og uro. Det er også viktig å huske på at flere og flere mennesker i urbane områder får befatning med ulv, ettersom ulven etablerer seg på nye

² Dette bekreftes av en annen studie som inngår i samme oppdrag fra Miljødirektoratet som denne, og som publiseres i NINA Rapport 1570 (Krange og Skogen 2018).

steder. For eksempel lever ulvene i Østmarka ganske nær store befolkningskonsentrasjoner, og de lever i et område som er intensivt brukt til friluftsliv. Tidligere studier har vist at folk som bor i nærheten av marka på Oslo-siden er oppmerksomme på at det finnes ulv der, og holdningen er gjennomgående positiv (Skogen og Krange 2013, 2015, 2018). Den såkalte Mosseflokk, som levde i Østfold for en del år siden, fikk navnet sitt fordi den holdt til ikke langt unna Moss. I mange relativt tett befolkede områder i Europa lever det ulver tett innpå en urban befolkning. Selv om folk i byer gjennomgående er mer positive til ulv enn folk i rurale områder, kan en del likevel kjenne på større eller mindre frykt

Det er også viktig å minne om at tidligere studier har vist at en ikke ubetydelig andel av befolkningen, både i rurale områder der det finnes ulv og i rurale områder generelt, ser positivt på ulven, og synes den hører hjemme i norsk natur (Krange og Skogen 2017, 2018). Det er rimelig å anta at det blant disse finnes et antall personer som får sin livskvalitet positivt påvirket av ulvens nærvær, f.eks. fordi dens tilbakekomst oppfattes som tegn på en mer intakt natur. Anekdotisk evidens (i form av personlige henvendelser, observasjon av sosiale medier, mm.) tyder på at det finnes folk – også i ulveområdene – som opplever den restriktive norske ulveforvaltningen (med sine lave bestandsmål og stadige uttak) som belastende, og som skadelig for deres livskvalitet. Dette er en side av de emosjonelle effektene av ulvens nærvær og av norsk ulveforvaltning som hittil har fått lite oppmerksomhet, men som vi har sett nærmere på i denne studien.

Studien har dels et eksplorerende formål: Vi vil undersøke systematisk hvordan folk som bor og ferdes i nærheten av ulv oppfatter situasjonen, og hvilke konsekvenser de mener det får for deres aktiviteter og livssituasjon. Siden vi har beskjeden kunnskap om dette, og særlig fra senere år, er dette oversiktsbildet i seg selv viktig å få på plass.

Dette gjør vi hjelp av to ulike metodiske tilnærminger: Vi har gjennomført en spørreskjemaundersøkelse i et representativt befolkningsutvalg. Undersøkelsen består av to deler, et nasjonalt utvalg og et spesialutvalg fra kommuner i ulvesonen inkludert to bydeler i Oslo nær Østmarka. Dette er en datainnsamling som også danner grunnlaget for NINA rapport 1570 «Nordmenns holdninger til ulv – 2018», som publiseres samtidig med denne. Vi har også gjennomført intervjuer, for det meste som fokusgrupper, i to områder som har hatt fast etablering av ulv i noen år. Dette er området ved Osensjøen i Hedmark og rundt Østmarka ved Oslo.

Selv om de har et felles tema, er disse metodiske framgangsmåtene såpass ulike – i tillegg til at de dels har utgangspunkt i ulike fagtradisjoner – at vi har valgt å dele rapporten i to hoveddeler. Den første av disse bygger da på analysene av det kvantitative materialet (spørreskjemadata) og omfatter kapitlene 2 til 4, mens den neste bygger på intervjumaterialet og omfatter kapitlene 5 til 12.

Den delen av rapporten som bygger på det kvantitative materialet er igjen delt i to hoveddeler, en som tar for seg oppfatninger av ulven som et farlig dyr, og en som fokuserer på personlig opplevd frykt og andre emosjoner knyttet til ulv. Vi sammenholder så resultatene, for å se på likheter og forskjeller i hvilke faktorer som predikere henholdsvis personlig opplevd frykt og oppfatning av ulven som farlig. Vi forsøker også å definere og kvantifisere de segmenter av befolkningen som kan være mest mottakelige for fryktreduserende intervensjon.

Den delen av rapporten som bygger på kvalitative intervjudata tar opp følgende hovedtemaer: Oppfatninger av såkalt nærgående og lite sky ulv, reaksjoner på møter med ulv, hvordan forestillinger om lite sky ulv kan inngå i overordnede rovdyrpolitiske diskurser, lokalsamfunnets rolle og lokale oppfatninger av meningsforskjeller, kritikk av forskning om ulv, forskjeller og likheter mellom fastboende og hyttefolk, og mellom Østmarka og Osensjøen, når det gjelder oppfatninger av å ha ulv i nærheten, og tilgrensende temaer som har med ulv og ulveforvaltning å gjøre.

Denne kombinasjonen gir muligheter for det som kalles triangulering, altså at et tema eller en problemstilling belyses fra flere kanter ved hjelp av ulike metodiske grep. I denne studien kan vi da utnytte mulighetene som intervjudata gir til å fange opp nyanser, variasjonsbredde, tolkninger og meningsdannelse, mens data fra spørreskjemaundersøkelsen gjør det mulig å kartlegge utbredelsen og foredlingen av ulike oppfatninger, følelser, osv., samt indentifisere sammenhenger mellom ulike sosiale faktorer som ligger under, eller henger sammen med, opplevd frykt for ulv og andre emosjonelle reaksjoner, samt oppfatninger av ulvens egenskaper. De instrumentene vi bruker i spørreskjemaet er utviklet bl.a. på grunnlag av tidligere kvalitativ forskning. Ideelt sett burde intervjuene vi har gjort nå, også ha bidratt til raffinering av spørreskjemaets innhold, men det var ikke mulig siden datainnsamling med begge metoder pågikk parallelt.

I et avsluttende kapittel trekker vi på grunnlag av funn fra begge rapportens hoveddeler noen konklusjoner om konsekvenser for konflikt- og fryktreduserende innsats, og for forvaltningsstrategier ellers. Her forsøker vi nettopp å kombinere innsikter fra de to metodiske tilnærmingene.

2 Metode og data, kvantitativ delstudie

Som nevnt skal vi rapportere informantenes respons på en lang rekke spørsmål som gjelder deres syn på ulv, erfaringer med ulv, emosjonelle reaksjoner og en hel rekke forhold som vi så kobler til det som har med ulv å gjøre. Vi kommer til å redegjøre for spørsmålsformuleringer og svaralternativer underveis i resultatdelen.

Vi har oftest benyttet telefonintervjuer eller web-baserte panelundersøkelser nå vi har målt folks holdninger til rovdyr, men denne undersøkelsen er gjennomført postalt, med papirskjemaer. Først ble det imidlertid gjennomført verving pr telefon. Dette valget ble gjort som en slags mellomting mellom de to andre metodene vi har brukt for datainnsamling. Vi fulgte her rådene fra Ipsos MMI, som er det firmaet vi ga i oppdrag å gjennomføre datainnsamlingen, og som har svært omfattende erfaring med slike undersøkelser. Hensikten har vært å ivareta de utvalgsmessige fordelene knyttet til telefonintervju fremfor web-intervju (lettere å nå folk, også de som ikke er på nett), samtidig som vi tar hensyn til webintervjuenes egenskaper når det gjelder selve måten å besvare spørsmålene på (uten at folk må forholde seg til en telefonintervjuer). På denne måten tar vi et visst hensyn til hva vi vet om at intervjumetode *kan* påvirke svarene noe, samtidig som målet også er å legge til rette for sammenligninger av svarfordelingene fra ulike undersøkelser for å studere endringer i holdninger over tid. Det siste er ikke aktuelt for denne studien, men for andre formål, som f.eks. de analysene som presenteres i NINA Rapport 1570 (Kränge og Skogen 2018).

Samtlige deltakere ble vervet pr. telefon. I perioden 6. februar - 2. mars 2018 gjennomførte Ipsos 4766 telefonsamtaler, og vervet 3396 personer i alderen 15 år og eldre til deltagelse i en postalundersøkelse. Bruttoutvalget for antall vervede er teknisk sett delt i to: Ca. 2500 er vervet i et landsrepresentativt, geografisk proporsjonalt utvalg av befolkningen. For å styrke svargrunnet blant folk som bor i forvaltningssonen for ulv («ulvesonen»), ble det i tillegg vervet ca. 900 personer i et utvalg kommuner som ikke består av hele «ulvesonen», men som vi her lar representere den og som vi kaller «ulvesone» rapporten. Hensikten var å sikre representasjonen fra områdene innenfor ulvesonen som har eller jevnlig har hatt ulv. Det er derfor mange kommuner som befinner seg innenfor *Forvaltningssonen for ulv* som Stortinget har avgrenset og vedtatt, men som ikke er med i det vi her kaller «Ulvesone». Våre utvalgte kommuner er Halden, Aremark, Rakkestad, Hobøl, Spydeberg, Våler, Vestby, Ås, Ski, Enebakk, Rælingen, Rømskog, Aurskog-Høland, Eidskog, Elverum, Trysil og bydelene Alna og Østensjø i Oslo. Det betyr at Asker og Bærum og bykommuner i Østfold som Fredrikstad og Sarpsborg ikke er med. Vi har også utelatt enkelte kommuner som har eller har hatt nærvær av ulv, men der det ikke er grunn til å tro at befolkningens forhold til ulv skiller seg fra de kommunene vi har valgt ut.

Verving til undersøkelsen foregikk som et kort intervju, der Ipsos' medarbeidere spurte om noen sosiale kjennetegn og interesse for spørsmål om rovdyr i Norge, før de leste opp en kort introduksjonstekst. Vervingen gikk bra, og vi regner at ca. 71 prosent av dem som ble intervjuet, samtykket i å delta i den postale surveyen. Dette er en høy verveprosent som nok viser at interessen for temaet er utbredt i den norske befolkningen.

Spørreskjema ble fortløpende sendt til deltagerne etter verving. Første utsendelse fant sted 12. februar, og siste utsendelse 6. mars. Første purring ble gjort samtidig med siste utsendelse (6.

mars), og siste purring ble sendt 23. mars. I alt ble det purret 1784 deltakere. Datainnsamlingen ble avsluttet 12. april. Da hadde 2201 av de 3396 vervede returnerte skjemaet. Dette gir en svarprosent på 64,8.

Denne svarprosenten er litt høyere enn ved mange tilsvarende undersøkelser, men ikke så høy som de aller høyeste svarprosjenter Ipsos har oppnådd med tilsvarende fremgangsmåte i befolkningsundersøkelser. Likevel er vi tilfredse med svarprosenten i en tid der synkende vilje til å delta i spørreundersøkelser er mønsteret, og sammenlignet med hva som er vanlig ved andre former for selvutfyllingsintervju.

Erfaringsmessig har bortfall ved postalundersøkelser noenlunde likt preg. Folk som ikke er vant til å uttrykke seg skriftlig, f.eks. de som har lav utdanning og ofte noe høyere alder enn gjennomsnittet, har en tendens til å falle fra i høyere grad enn andre, men det kan være at temaet for undersøkelsen kompenserer noe for denne skjevheten. Forøvrig er det Ipsos' erfaring at unge mennesker er noe mindre villige til å delta i spørreundersøkelser av denne typen.

Selv om de som ikke har svart skulle ha sterkt avvikende holdninger sammenlignet med dem som har svart, hvilket ikke er særlig sannsynlig, skal det mye til før dette kan påvirke resultatene så mye at det ville medføre endring av de konklusjonene vi kan trekke av det foreliggende materiale.

For å redusere virkningen av skjevheter i utvalget, er alle tall som presenteres basert på analyser med vektete tall. Det er lagt til rette for vekting etter kjønn, alder og bosted i landet, slik at aldersgrupper, menn og kvinner og folk fra ulike landsdeler får den betydning i analysene som deres egentlige andel av befolkningen tilsier. For å sikre at antallet respondenter i gruppen fra de utvalgte kommunene i ulvesonen ble høy nok til å gjennomføre de statistiske analysene, måtte vi altså trekke ut flere i denne gruppen enn blant befolkningen ellers. De hadde dermed en høyere sannsynlighet for å være med i undersøkelsen. Dette kan gi skjevheter i svarene. For å motvirke dette ble utvalget også vektet slik at hver enkelt respondent fra spesialutvalget ikke betyr mer enn respondenter fra landet for øvrig. At de er med, gjør likevel at vi er sikre på at særegne erfaringer fra disse områdene er riktig representert.

3 Oppfatning av ulven som farlig

3.1 Bakgrunn

Vår tidligere forskning har vist at det å omtale ulven som et farlig dyr, ikke nødvendigvis er det samme som at en selv føler frykt (se f.eks. Skogen et al. 2017). I en rekke intervjuer har vi fått høre at informanten ikke selv er redd, men er bekymret for andres sikkerhet. Dette gjelder ikke minst barn, som anses som mer utsatt for å bli angrepet av ulv fordi de er små og kan komme til å oppføre seg på måter som man mener kan trigge ulvens predatorinstinkter (se Skogen og Haaland 2001). Ikke sjelden har slike framstillinger av ulven som farlig vært tydelig koblet til en større diskurs³ om trusler utenfra, nemlig trusler mot livskvalitet og livsgrunnlag på bygda som følge ikke bare av ulvens fysiske nærvær, men også maktmisbruk fra mektige urbane eliter (Skogen og Krange 2003, Krange og Skogen 2011, Eriksson 2016, Sjölander-Lindqvist 2010). Det kan være glidende overganger mellom historier som skal vise at ulven framkaller frykt hos andre, og slik sett skader deres livskvalitet uavhengig av objektiv fare, og historier som skal illustrere at ulven faktisk kan være farlig. I det siste tilfellet utgjør den en håndgripelig trussel, ikke bare mot livskvaliteten, men mot liv og helse. Men de som presenterer ulven på denne måten understreker altså i mange tilfeller at de selv ikke er redd. For noen kan det være en viktig del av selvpresentasjonen at man ikke skal være redd, selv om man kanskje føler på en viss uro (Skogen og Haaland 2001). Andre føler sannsynligvis ikke denne uroen, men er likevel bekymret for andre, særlig andre som er blant samfunnets mest sårbare. Denne måten å tenke på er ofte tydelig koblet til en overordnet diskurs om urettferdighet og makt, og derfor er det også umulig å skille omtale av ulven som farlig fra en politisk argumentasjon rundt ulveforvaltningen.

Den forskningen vi her refererer, er for det meste basert på kvalitative data. Det betyr at vi ikke kan si noe om hvor utbredt disse mekanismene er, og heller ikke om de overhodet er tilstede i befolkningsgrupper som ikke kjenner seg berørt av ulv.

På bakgrunn av disse tidligere forskningsfunnene, og deres begrensinger, har vi satt oss fore å undersøke om oppfatninger av ulven som farlig kan adskilles fra egen fornemmelse av frykt også i et representativt befolkningsutvalg. Vi vil undersøke hvordan oppfatning av fare, og egen opplevelse av frykt, er forbundet med et sett av bakgrunnsfaktorer. Dette er dels bakgrunnsfaktorer som direkte har å gjøre med nærheten til ulv og erfaringer med ulv, og dels slike som tidligere forskning har vist at er forbundet med generelle holdninger til ulv.

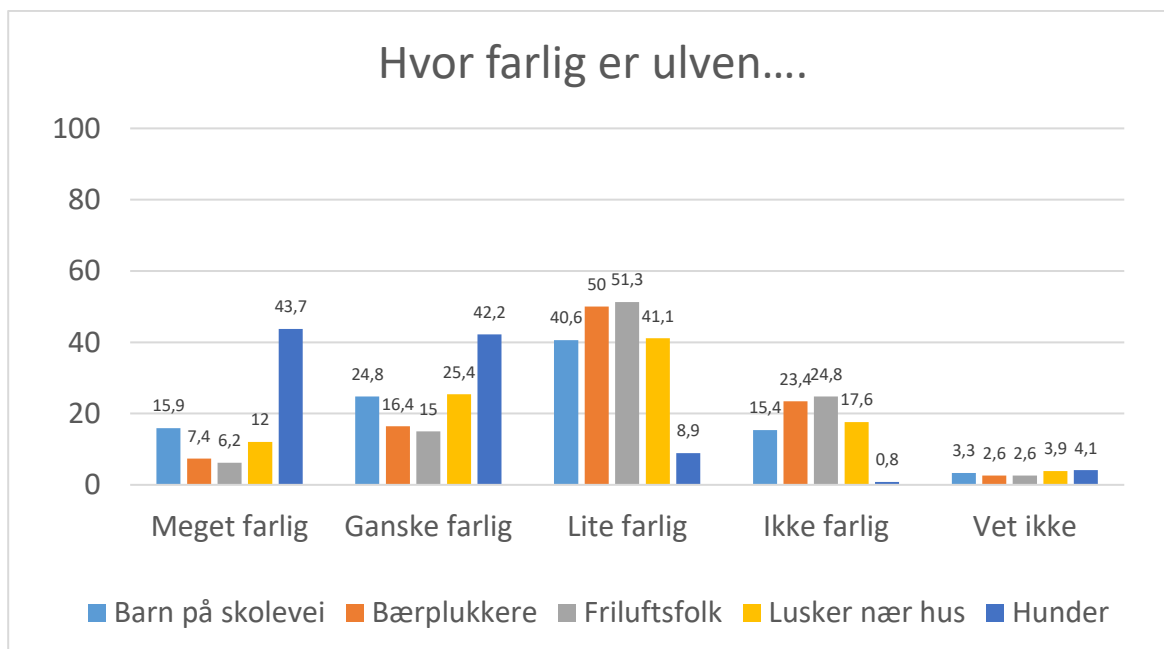
I dette kapitlet tar vi for oss oppfatninger av ulven som mer eller mindre farlig, og kobler til bakgrunnsvariabler som i stor grad er valgt på bakgrunn av egen sosiologisk forskning. I neste kapittel tar vi for oss selvrapportert frykt for ulv. Der anvender vi dels de samme bakgrunnsvariablene for å kunne avdekke på eventuelle forskjeller i hvordan de virker på frykt og oppfatning av ulven som farlig. Men neste kapittel tar i større grad også utgangspunkt i tidligere miljøpsykologisk forskning, slik at det teoretiske bakteppet blir et noe annet⁴.

³ Diskurs: Mye brukt begrep i samfunnsvitenskapene, som betyr en fortolkningsramme, ofte verdibasert, knyttet til et temaområde, og som deles av større eller mindre grupper.

⁴ Kapittel 4, som er skrevet av Maria Johansson, Lunds universitet, og Anders Flykt, Mittuniversitetet, Sverige

3.2 Er ulven farlig?

Vi har bedt respondentene gi uttrykk for hvor farlig de mener ulven er for ulike grupper og i ulike situasjoner, nemlig barn på skolevei, bærplukkere, folk som driver med friluftsliv, når ulven «lusker nær hus», og hvor farlig den er for hunder når ulv og hund møtes. Man kunne svare «meget farlig», «ganske farlig», «lite farlig», «ikke farlig i det hele tatt», eller «vet ikke».

Figur1. Hvor farlig er ulven for forskjellige? Prosent.

Vi ser her at ulven oppfattes som langt farligere for hunder enn for mennesker. Dette er ikke overraskende, ettersom det er vel kjent at ulv kan skade og drepe hunder. Omtrent 86 prosent mener at ulven er meget eller ganske farlig for hunder, og nesten ingen mener at den er helt ufarlig⁵. Når det gjelder mennesker, har det i årevis vært et gjennomgående budskap fra forskningen at ulven normalt er ufarlig, og at tilfeller av angrep på mennesker i utlandet skyldes enten rabies eller habituering (vanligvis gjennom mating over tid så ulven blir vant til mennesker). Det er imidlertid også vel kjent at dette er omstridt, og at argumentet om at ulven *kan* være farlig brukes mye i diskusjoner om ulv og ulveforvaltning. Våre tidligere intervjuundersøkelser har også vist at ikke så få mennesker ser på ulven med uro fordi de ikke tør utelukke at den kan gjøre skade (slik hunder også kan), og at dette særlig kan gjelde mindre barn og andre som vanskelig kan forsvare seg eller rømme (se Skogen og Haaland 2001). Ettersom ulven er et stort rovdyr som har fysisk kapasitet til å skade mennesker, er det i dag få fagfolk som vil utelukke helt at angrep kan skje – selv om sjansen er uhyre liten, og at spesielle omstendigheter må foreligge.

I befolkningen er det flest som bekymrer seg for at ulven kan være farlig for barn på skolevei, sammenlignet med andre grupper som ofte nevnes i debatten (bærplukkere og friluftsfolk). Hvis ulven «lusker nær hus», betraktes den også som farlig av en del. Det er klart færrest som ser på ulven som helt *ufarlig* når det gjelder skolebarn og ulver nær hus. Imidlertid er hovedinntrykket

⁵ Vi viser i den forbindelse til NINA Rapport 1568, «Ulveangrep på hunder i Skandinavia» (Odden et al. 2018).

at et betydelig flertall ser på ulven som lite farlig eller ufarlig for mennesker. Drøyt 76 prosent mener dette når det gjelder friluftsfolk, og omtrent like mange når det gjelder bærplukkere. 56 prosent mener det samme når det gjelder barn på skolevei. 59 prosent mener ulven er lite farlig eller ufarlig også når den opptrer nær hus.

For å kunne vise på en oversiktlig måte hvordan folks oppfatning av ulvens farlighet varierer med andre faktorer (hvor de bor, hvor gamle de er, om de har sett ulv, osv.) har vi laget en indeks som gir et samlet uttrykk for hvor farlig folk mener at ulven er. Dette er gjennomsnittsskåren på alle utsagnene om farlighet unntatt «farlig for hund». Dette utsagnet skiller seg fra de andre ved at det er langt mindre kontroversielt å mene at ulven kan være farlig for hunder (se figur 1), og at angrep på hunder for de fleste vil framstå som noe helt annet enn angrep på mennesker. Hva folk svarer om ulv og hund er viktig, men det skiller seg kvalitativt fra hva de mener om ulven som farlig for mennesker.

Indeksen for mening om farlighet har høy intern reliabilitet (det betyr at komponentene henger godt sammen), nemlig Cronbach's Alpha = 0,93. Om vi lar «farlig for hunder» være med i indeksen, svekkes denne reliabiliteten vesentlig. Det betyr rimeligvis at det å oppfatte ulven som farlig for hunder, ikke henger sammen med om man også oppfatter den som farlig for mennesker.

I figurene under opererer vi med gjennomsnitt for oppfatning av fare (de få som har svart «vet ikke» er holdt utenfor). Skalaen går fra 1 = «Ikke farlig i det hele tatt» til 4 = «Meget farlig». Som vi ser av figurene, varierer gjennomsnittet mellom 2 og 3, det vil si mellom «lite farlig» og «ganske farlig». Det viktigste her er imidlertid forskjellen mellom kategoriene (f.eks. mellom kvinner og menn), og ikke det eksakte nivået. Det er stor variasjon rundt disse gjennomsnittene (f.eks. slik at det både i grisgrendte strøk og i Oslo finnes folk som ser på ulven som helt ufarlig, men det gjelder en mindre andel i grisgrendte strøk enn i Oslo). Dette kan vi se av det såkalte standardavviket, benevnt SD (Standard Deviation) i figurene.

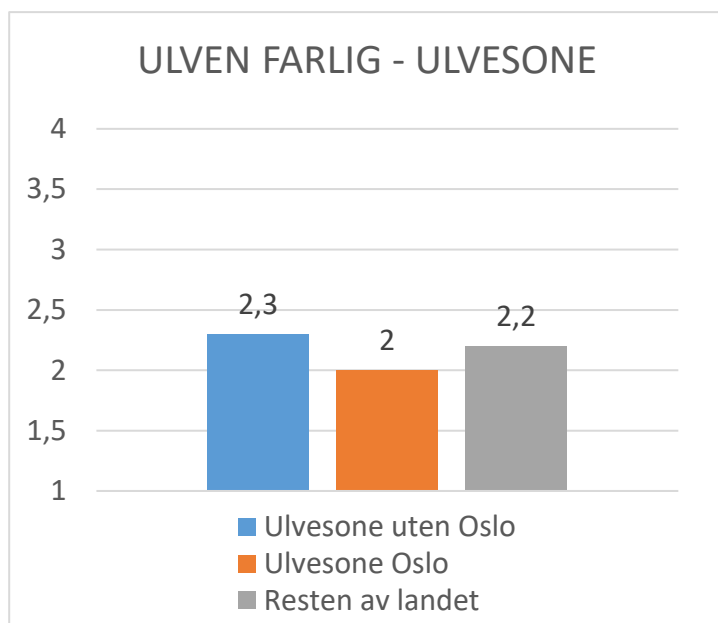
Det er viktig å være klar over at figurene i seg selv ikke sier noe om årsakssammenhenger, kun om samvariasjon. Forklaringsmodeller må vi bygge opp på grunnlag av hva vi vet fra tidligere forskning, og vi kommer dessuten nærmere slike forklaringer i de multivariate modellene vi introduserer etter hvert (der vi kan se hvordan ulike faktorer virker sammen).

3.3 Ulvesonen

Her ser vi på om det å bo i forvaltningssonen for ulv i seg selv har betydning for hvordan ulvens farlighet oppfattes. Våre tidligere undersøkelser av befolkningen som bor nær Østmarka ved Oslo, der det lenge har vært ulverevir, har vist betydelige forskjeller mellom de som bor øst for marka (i Enebakk og Rælingen) og de som bor inntil marka i vest, på Oslo-sida. De som bor ved marka i Oslo er jevnt over betydelig mer positive til ulven, målt på ulike måter, enn de som bor på østsida. Den fysiske avstanden til ulvene og sjansen for å støte på dem er ikke så ulik, og både Oslo og kommunene på den andre sida inngår i ulvesonen. Dette har vi tolket som kulturforskjeller mellom oslofolk og de som bor i de mer rurale områdene på østsida (se Skogen og Krange 2013, 2015, 2018).

I diskusjonen om ulv og ulveforvaltning har det blitt hevdet fra enkelte hold at det er urimelig å betrakte ulvesonen under ett, siden den omfatter så forskjellige områder. Man må da forvente at befolkningen, som har ulikt forhold til f.eks. jakt og beitebruk, og som i ulik grad bor inne i eller tett på ulverevir, også ser ulikt på ulven.

På denne bakgrunn har vi skilt ut Oslo fra resten av ulvesonen. Vi minner imidlertid om at det som her betraktes som ulvesone, ikke er hele sonen. Som vi har redegjort for, har vi valgt kommuner og bydeler som har eller har hatt ulv i nærheten, og som dermed kan sies å være direkte berørt av problematikken. Kun bydelene Alna og Østensjø regnes som ulvesone i Oslo, på samme måte som i våre tidligere Østmarka-studier (f.eks. Skogen og Krange 2013). På denne måten oppnår vi å få med de respondentene som med noen rimelighet kan forventes å kjenne seg berørt.

Figur 2. Ulven farlig mot ulvesone og resten av landet. Gjennomsnittsskore på indeks for «farlighet». ANOVA: $F = 9,397$ $p < .001$ $r^2 = 0,014$ $SD = 0,80$
1 = Ikke farlig, 4 = Meget farlig

Det er forskjeller her, men bare mellom bydelene Alna og Østensjø («ulvesone Oslo») og alle andre. Ved hjelp av såkalt post hoc-testing (Hochberg's GT⁶) kan vi finne ut akkurat hvilke kategorier som er signifikant forskjellige fra hverandre⁷. Det er ingen signifikant (det vil si statistisk sikker) forskjell mellom ulvesonen utenom Oslo og resten av landet. «Resten av landet» omfatter da også Oslo utenom de to valgte bydelene, og altså kommuner som formelt er en del av ulvesonen, men som vi har vurdert som mindre berørt av ulv.

Det å bo i ulvesonen utenom Oslo synes ikke i seg selv å påvirke oppfatningen av ulvens farlighet. Derimot ser vi at de som bor i ulvesonen, i de delene av Oslo som ligger nær et ulverevir (like nær eller nærmere enn tilfellet er for de fleste andre som bor i våre utvalgte ulvesone-

⁶ Der vi viser til post hoc-testing, er det denne som er anvendt.

⁷ ANOVA viser at det er forskjeller, og gir et uttrykk for hvor store forskjellene mellom kategoriene er sammenlignet med den totale spredningen (F), men forteller ikke mellom hvilke kategorier de signifikante forskjellene ligger.

kommuner), er signifikant mindre tilbøyelige til å oppfatte ulven som farlig, sammenlignet både med resten av ulvesonen og landet forøvrig.

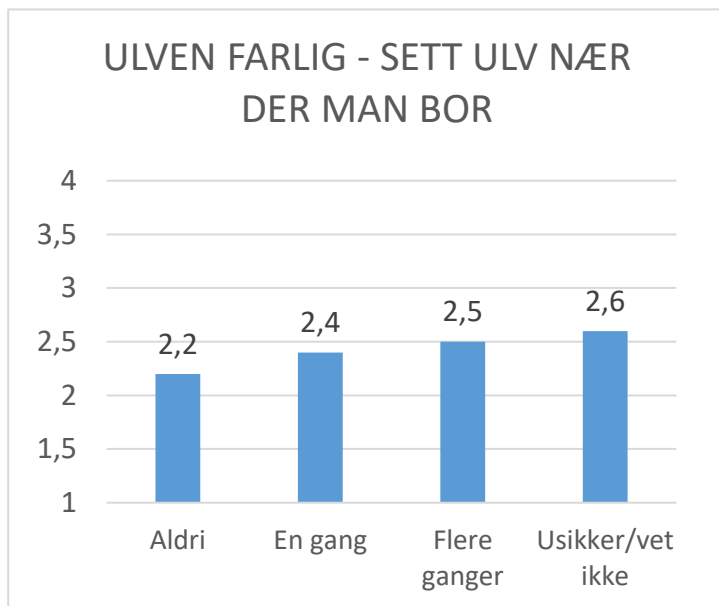
3.4 Ulv i nærheten

Vi har stilt spørsmålet «Finnes det ulv i naturen der du bor?», med svaralternativene ja, nei og vet ikke.

Det er ingen signifikante forskjeller mellom de som mener de har ulv i nærheten, de som mener de ikke har det, og de som oppgir at de ikke vet, når det gjelder synet på om ulven er farlig. Vi presenterer derfor ingen figur for dette.

3.5 Sett ulv nær der man bor

Vi har spurt respondentene om flere typer konkrete erfaringer med ulv. Vi velger her å se på om folk har sett ulv nær der de bor eller ikke. Svaralternativene var «aldri», «en gang», «flere ganger», «er i tvil» og «kan ikke svare». Vi ser her bort fra det siste svaralternativet.

Figur 3. Ulven farlig mot sett ulv der man bor. Gjennomsnittsskåre på indeks for «farlighet». ANOVA: $F = 9,898$ $p. < .001$ $\eta^2 = 0,017$ $SD = 0,80$

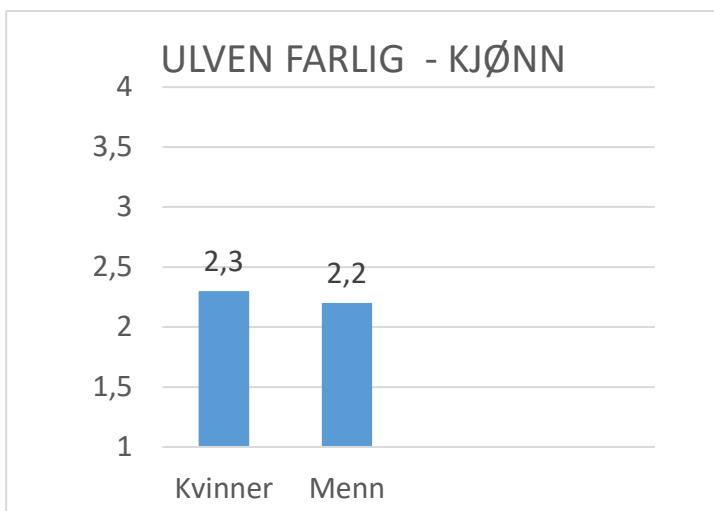
1 = Ikke farlig, 4 = Meget farlig

Om vi ser på figuren, virker det som om de som er i tvil om de har sett ulv nær der de bor, er mest tilbøyelige til å mene at ulven er farlig. Pos hoc-tester viser at denne gruppa ganske riktig er signifikant mer tilbøyelige til å betrakte ulven som farlig, enn de som har sett ulv én gang, og de som aldri har sett ulven i nærheten av der de bor. De skiller seg ikke fra de som har sett ulven flere ganger. De som har sett ulven flere ganger, skiller seg bare signifikant fra de som aldri har sett den. Hovedbildet her er at de som har sett ulven flere ganger og de som er i tvil, skiller seg fra de som aldri har sett ulven og også fra de som bare har sett den en gang: Det er flere i de første to gruppene som mener den er farlig. Blant de som har sett den én gang, er det imidlertid

også noe flere som mener ulven er farlig, enn blant dem som aldri har sett ulven – hele tida i nærheten av der man bor. Årsaken til at de som er usikre på om de faktisk har sett ulven er såpass tilbøyelige til å betrakte den som farlig, kan være at de er mer oppmerksomme på observasjoner som *kan* være ulv dersom de i utgangspunktet mener den er et farlig dyr. Vi understreker at dette handler om folks egen opplevelse av å ha sett ulv.

3.6 Kjønn

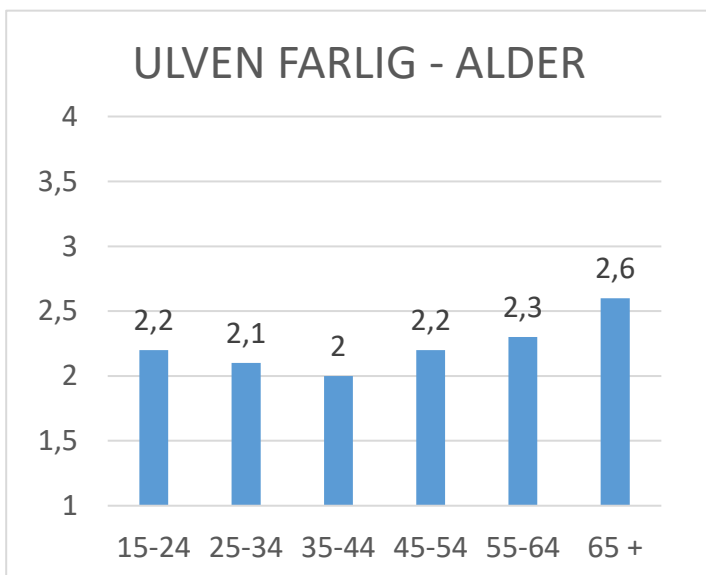
Forskjellen mellom menn og kvinner er liten, men siden vi har et stort utvalg er den likevel signifikant: Kvinner er gjennomsnittlig litt mer tilbøyelige til å se på ulven som farlig enn menn er.

Figur 4. Ulven farlig mot kjønn.

Gjennomsnittsskore på indeks for «farlighet». ANOVA: $F = 26,773$ $p < .001$ $\eta^2 = 0,012$ $SD = 0,80$

1 = Ikke farlig, 4 = Meget farlig

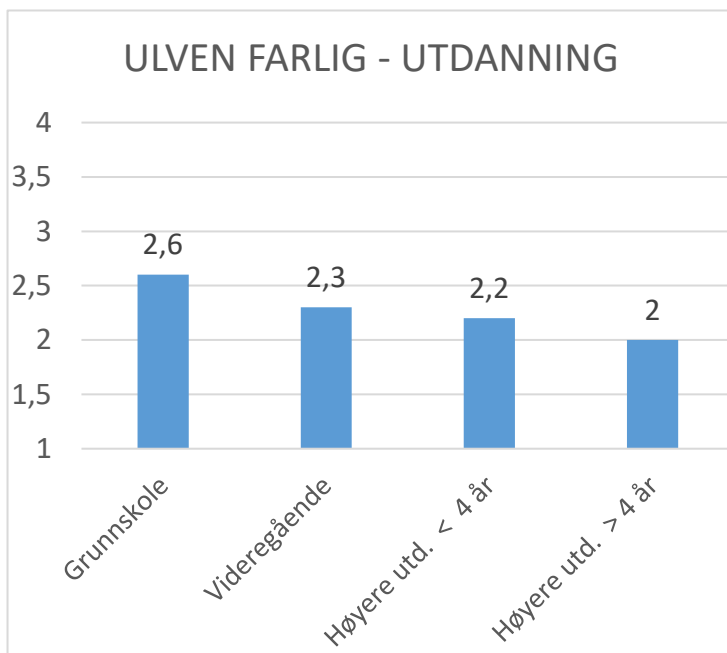
3.7 Alder

Vi ser her at det er signifikante forskjeller etter alder, men ikke lineær. Tilsynelatende er aldersgruppa 35-44 år minst tilbøyelig til å se på ulven som farlig. Post hoc tester viser at det er gruppa fra 65 og oppover som skiller seg fra alle andre ved å i særlig grad betrakte ulven som farlig, mens gruppa 35-44 også er signifikant forskjellig fra 55-64. Det er altså en ganske tydelig tendens til at de to eldste gruppene skiller seg ut ved at flere er tilbøyelige til å betrakte ulven som farlig.

Figur 5. Ulven farlig mot alder. Gjennomsnittsskore på indeks for «farlighet». ANOVA: $F = 30,011$ $p < .001$ $\eta^2 = 0,062$ $SD = 0,80$, 1 = Ikke farlig, 4 = Meget farlig

3.8 Utdanning

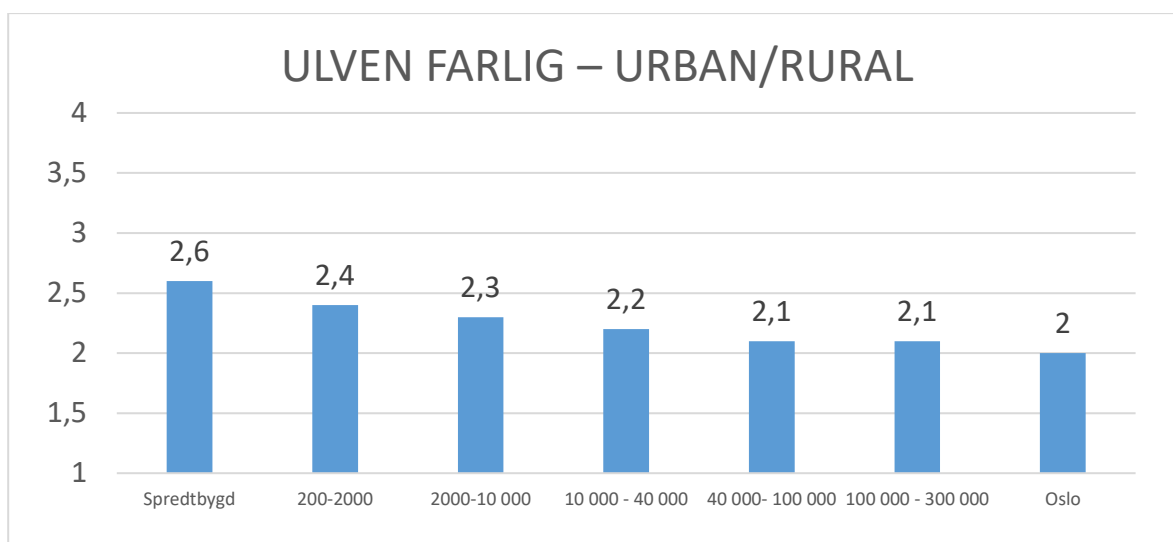
Det er en tydelig sammenheng mellom utdanningsnivå og oppfatning av ulven som farlig. Figuren indikerer at jo høyere utdanning, jo færre er det som betrakter ulven som farlig, og flere som ser på den som lite eller ikke farlig. Her viser post hoc testene at *alle* forskjellene er signifikante, altså uansett hvilke to kategorier vi sammenligner. F.eks. er det da statistisk sikre forskjeller mellom kategoriene «høyere utdanning over fire år» og «høyere utdanning under fire år», og mellom «grunnskole» (altså som høyeste utdanning) og «videregående skole».

Figur 6. Ulven farlig mot utdanning. Gjennomsnittsskåre på indeks for «farlighet». ANOVA: $F = 27,584$
 $p < .001$ $\eta^2 = 0,045$ $SD = 0,80$
 1 = Ikke farlig, 4 = Meget farlig

3.9 Bosted urban- rural

Vi ser her en tydelig sammenheng mellom hvor folk bor på den urban-rurale aksene, og deres oppfatning av om ulven er et farlig dyr. Det er flest som betrakter ulven som farlig blant de som bor i de mest griselementerte områdene. Vi minner likevel om betydelig variasjon rundt gjennomsnittet også her (standardavvik SD for denne kategorien er 0,82, omtrent som for hele utvalget). En slik variasjon finnes også i den andre enden, nemlig i Oslo, der det likevel er tydelig vanligere å ikke betrakte ulven som farlig (standardavviket SD her er 0,67, litt lavere enn i hele utvalget). Her vil det føre for langt å gjengi resultatene fra post hoc tester i detalj (det er sju kategorier som sammenlignes på kryss og tvers), men hovedbildet fra Hochberg's GT er at sammenhengen faktisk er ganske lineær – men bare opp til steder med mer 40 000 innbyggere. Disse er ikke signifikant forskjellige fra Oslo. De mest griselementerte områdene er forskjellige fra alle andre unntatt små steder med inntil 2000 innbyggere. Den «midterste» kategorien, 10 000 – 40 000 innbyggere, er bare signifikant forskjellig fra Oslo på den ene siden og de mest spredtebygde områdene på den andre. Ytterpunktene er altså tydelige: Vi har Oslo og andre større byer på den ene siden og de minste stedene på den andre.

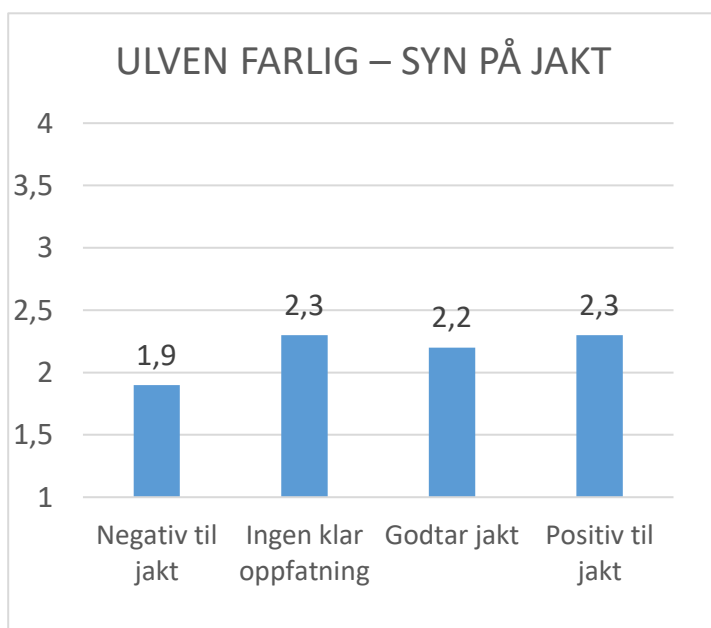

Figur 7. Ulven farlig mot urban/rural. Gjennomsnittsskore på indeks for «farlighet». ANOVA: $F = 10,471$
 $p < .001$ $\eta^2 = 0,056$ $SD = 0,80$

1 = Ikke farlig, 4 = Meget farlig

3.10 Meninger om jakt

Når det gjelder meninger om ulv og ulveforvaltning i Norge, kjenner vi til at disse kan være koblet til synet på ulvens innvirkning på jakt, både gjennom angrep på jakthunder og predasjon på hjortevilt. Tidligere forskning, både i Norge og Sverige, har vist at mange som er skeptiske til vern av ulven har røtter i en rural høstingskultur der jakt kan inngå (von Essen 2016, Skogen et al. 2017). Vi ville undersøke om også synet på ulven som en fare for mennesker henger sammen synet på jakt. Svaralternativene framgår av figur 8 («vet ikke» er utelatt fra figuren).

Figur 8. Ulven farlig mot syn på jakt. Gjennomsnittsskore på indeks for «farlighet». ANOVA: $F = 11,564$
 $p < .001$ $\eta^2 = 0,019$ $SD = 0,80$
 1 = Ikke farlig, 4 = Meget farlig

Figuren viser en sammenheng mellom synet på jakt og oppfatning av ulvens farlighet. Vi ser at særlig det å være negativ til jakt er forbundet med mindre tilbøyelighet til å betrakte ulven som farlig. Denne kategorien skiller seg signifikant fra alle de andre (Hochberg's GT). De som godtar jakt skiller seg også fra både de positive og de negative, men ikke signifikant fra de som ikke har noe klar oppfatning. I den siste gruppa er også variasjonen stor, $SD = 0,90$. Sett under ett er sammenhengene tydelige: De som er negative til jakt skiller seg ut ved å betrakte ulven som lite farlig eller ufarlig, mens de som er positive til jakt befinner seg i den andre enden av skalaen. Synet på jakt er altså ikke bare forbundet med meninger om ulveforvaltning og hvor ønskelig det er å ha ulv i Norge, men også med meninger om hvor farlig ulven er.

3.11 Grunnleggende natursyn

For å få et grep om folks grunnleggende syn på forholdet mellom menneske og natur, presenterte vi dem for seks utsagn av denne typen: «Jeg er villig til å betale mer skatt som er øremerket til å verne om miljøet», «Dyr og planter har like stor rett til å leve på jorda som mennesker», «Jeg synes det er riktig at norsk naturvernlovgivning har naturens egenverdi som utgangspunkt». Her skulle man krysse av på en seksdelt skala som gikk fra «helt uenig» til «helt enig». «Vet ikke» var også et alternativ, men er holdt utenfor analysene her.

Alle disse utsagnene kan sies å peke i samme retning når det gjelder natursyn, slik at de til sammen går i retning av noe vi kan kalle «økosentrisme», altså at man ikke gir mennesket noen forrang i naturen. Vi har derfor laget en indeks som er gjennomsnittet av respondentenes skårer. Dette blir da en kontinuerlig variabel som ikke kan deles inn i logiske trinn som vi kan beregne gjennomsnitt for, slik vi kunne i analysene ovenfor. Det samme gjelder den avhengige variabelen vi er interessert i, nemlig synet på om ulven er farlig, siden den er en indeks konstruert på samme måte. Vi kan derfor ikke oppgi gjennomsnitt som hittil, men gjennomfører en bivariat regresjonsanalyse. Resultatet finner vi i tabell 1.

Tabell 1: Farlig ulv? Bivariat regresjon «ulven er farlig» mot natursyn

Uavhengig variabel:	B	S.E.	Beta	Sig.	R ² justert
Økosentrisk natursyn	-0,236	0,069	-0,346	***	0,119

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Som vi ser er det en tydelig og klart signifikant sammenheng (negativ) mellom de to variablene. Det betyr at jo høyere skåre på indeksen for «økosentrisk» natursyn, jo større er sjansen for lav skåre på indeksen for mening om ulvens farlighet. De som slutter seg til et økosentrisk natursyn, er altså mindre tilbøyelige enn andre til å se på ulven som et farlig dyr.

3.12 Politisk fremmedgjøring

Tidligere forskning, igjen både i Norge og Sverige, har tydelig vist at motstand mot vern av ulven i mange tilfeller henger sammen med en følelse av politisk marginalisering og avmakt (Eriksson 2016, von Essen 2016, Skogen et al. 2017). Ulveforvaltningen, og mye av naturforvaltningen ellers, ses da som en form for urimelig maktutøvelse og overkjøring av bygdefolk, som rammes

av den rådende rovdyrpolitikken. Vi var interessert i å se om dette også har betydning for folks oppfatning av ulven som farlig.

Vi stilte respondentene overfor sju utsagn som til sammen er ment å fange opp det vi har valgt å kalle «politisk fremmedgjøring», altså fornemmelsen av maktesløshet overfor beslutningsprosesser i samfunnet. I dette ligger også et element av «anti-elitisme», altså skepsis til grupper i samfunnet som oppfattes som mektige. Her har utsagnene ulik «retning», slik at noen uttrykker det motsatte av fremmedgjøring. Lav skåre på disse vil da peke i samme retning som høy skåre på utsagn som uttrykker nettopp fremmedgjøring, avmakt eller anti-elitisme. Utsagnene var av typen «folk som meg kan godt stemme ved valg, men vi har ingen innflytelse over politikken og samfunnsutviklingen», «jeg har sjelden problemer med å følge med på hva eksperter sier på TV», «sunt folkevett er bedre enn formell utdanning», osv. Svaralternativene gikk fra «helt enig» til «helt uenig» på en seksdelt skala.

Faktoranalyse (som er en metode for å finne underliggende dimensjoner) gir to faktorer, en som uttrykker en form for «politisk selvtilitt», og en som uttrykker nettopp «politisk fremmedgjøring»⁸. Kun den siste av disse gir grunnlag for konstruksjon av en indeks for fremmedgjøring, det vil si at de aktuelle variablene har akseptabel intern reliabilitet (Cronbach's Alpha = 0,76). Vi har derfor konstruert kun én sumskårevariabel her («politisk fremmedgjøring») som er gjennomsnittsskåre på «stemme ved valg men ingen innflytelse», «eliten bestemmer», «politikere tenker på seg selv» og «sunt folkevett er bedre enn formell utdanning». Også her har vi gjennomført en bivariat regresjonsanalyse mot «ulven er farlig».

Tabell 2: Farlig ulv? Bivariat regresjon «ulven er farlig» mot politisk fremmedgjøring

Uavhengig variabel:	B	S.E.	Beta	Sig.	R ² justert
Politisk fremmedgjøring	0,181	0,018	0,221	***	0,048

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Vi ser her en signifikant sammenheng mellom politisk fremmedgjøring og oppfatningen at ulven er farlig. Jo høyere skåre på fremmedgjøringsindeksen, jo større sjanse for også skåre høyt på «ulven er farlig»-indeksen. Politisk fremmedgjøring forklarer likevel ikke mye av variasjonen i den avhengige variabelen, jfr. verdien på R².

3.13 Tillit til miljøinstitusjoner eller «sunt folkevett»

Tidligere studier har gjentatte ganger vist at synet på ulven og ulveforvaltningen er nært forbundet med hvilke aktører man har tillit til, blant slike som kan sies å være aktive på miljøfeltet i vid forstand (f.eks. Skogen og Thrane 2008, Tangeland et al. 2010). I våre tidligere analyser har dette vært den sterkeste prediktoren for hvilke meninger man har om ulven og ulveforvaltningen. Har man tillit til institusjonelle aktører som på mange måter definerer den dominante diskursen for hele miljøfeltet, er det sannsynlig at man også er positiv til ulv i Norge. Og omvendt, om man har liten tillit til disse, og desto mer tillit til vanlige folks sunne fornuft, er det mer sannsynlig at

⁸ Tabell som viser faktoranalyse i vedlegg.

man er skeptisk til vern av ulven i Norge. Dette henger uten tvil sammen med folks forståelse av maktforhold i samfunnet, og deres oppfatning av sin egen posisjon i disse (Skogen et al. 2017)⁹.

Vi følger samme framgangsmåte som i tidligere undersøkelser, og gjennomfører en faktoranalyse av respondentenes svar på spørsmål om hvor stor tillit de har til en rekke aktuelle aktører «når det gjelder natur- og miljøspørsmål»: Statens naturoppsyn (SNO), «vanlige folk som bruker sunn fornuft», Norges bondelag, stortingspolitikere, rovdryforskere i Norge, lokalpolitikere, Miljødirektoratet, Klima- og miljødepartementet, Naturvernforbundet, erfarne jegere og Norsk institutt for naturforskning (NINA). Svaralternativene var «meget stor tillit», «ganske stor tillit», «litt tillit», «ingen tillit» og «vet ikke». Hensikten her er ikke å gi en utfyllende beskrivelse av hva folk mener om alle relevante aktører¹⁰. I så fall er det flere som mangler her. Listen er bygget opp slik at den skal kunne gi oss et overblikk over hvilke *typer* aktører en har tillit til.

Faktoranalyse (hvor «vet ikke» er fjernet) gir som i tidligere studier to faktorer¹¹. Den første uttrykker gjennomgående tillit til Statens naturoppsyn (SNO), rovdryforskere i Norge Miljødirektoratet, Klima- og miljødepartementet, Naturvernforbundet og Norsk institutt for naturforskning (NINA). Selv om dette er ganske ulike aktører (flere forvaltningsorganer, et forskningsinstitutt og en frivillig organisasjon), har de så mye til felles når det gjelder det vi kan kalle «diskursiv kontroll» over miljøfeltet at har vi kalt faktoren «tillit til miljøinstitusjoner». Den andre uttrykker gjennomgående tillit til «vanlige folk som bruker sunn fornuft», Norges bondelag, lokalpolitikere og erfarne jegere. Denne har vi kalt «tillit til sunn fornuft». «Stortingspolitikere» lader ganske likt (og lavt) på begge faktorer. Det er mange (ca. 14 prosent) som svarer «vet ikke» om SNO og NINA, trolig fordi disse institusjonene er ukjente for mange.

Vi har laget to indekser basert på de to faktorene, men utelater stortingspolitikere, SNO og NINA. «Vet ikke» kan ikke være med i gjennomsnitt, og derfor ville en for stor andel av respondentene kastes ut av analysen om SNO og NINA var med. Vi får da en indeks «tillit til miljøinstitusjoner» som er gjennomsnittet av skårene for tillit til rovdryforskere, Miljødirektoratet, KLD, og Naturvernforbundet (Cronbach's Alpha = 0,85). En annen indeks, «tillit til sunn fornuft», dannes av gjennomsnittsskåren for tillit til vanlige folk, Norges bondelag, lokalpolitikere og erfarne jegere (Cronbach's Alpha = 0,69).

Vi gjennomfører da to nye bivariate regresjonsanalyser med disse indeksene mot indeksen for «ulven er farlig».

Tabell 3: Farlig ulv? Bivariat regresjon «ulven er farlig» mot tillit

Uavhengig variabel:	B	S.E.	Beta	Sig.	R ² justert
Tillit miljøinstitusjoner	-0,359	0,025	-0,329	***	0,108
Tillit "sunn fornuft"	0,567	0,031	0,404	***	0,163

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

⁹ Se også den nye NINA Rapport 1570 (Krange og Skogen 2018), der dette igjen er et tema, med data fra samme undersøkelse som vi rapporterer fra her.

¹⁰ I NINA rapport 1570 (Krange og Skogen 2018) gjengis svarfordelingene på de enkelte spørsmålene, slik at man kan se hvilke aktører som nyter størst tillit.

¹¹ Tabeller som viser faktoranalyser i vedlegg.

Vi ser klare sammenhenger mellom tillit til de to ulike kategoriene av aktører og oppfatningen folk har om at ulven er farlig. På samme måte som vi har sett gjentatte ganger tidligere når det gjelder synet på ulv i Norge og på ulveforvaltningen¹², er et slik at det å ha tillit til miljøinstitusjoner og mindre tillit til det vi her har kalt «sunn fornuft», predikerer et syn på ulven som lite farlig. Omvendt, også i tråd med tidligere studier av generelle holdninger til ulv, er det slik at liten tillit til institusjonene, men desto større tillit til sunn fornuft, predikerer et syn på ulven som farlig.

3.14 Multivariat regresjonsmodell: Hva ligger bak oppfatningen om at ulven er farlig?

Vi har nå sett på en rekke sammenhenger hver for seg. Disse sammenhengene er reelle, men de sier ikke nødvendigvis mye om hva som ligger bak dem, og ingenting om hvordan ulike faktorer virker sammen. Dette skal vi angripe gjennom å legge variablene ovenfor inn i en trinnvis multivariat regresjonsmodell. På den måten kan vi ikke bare se hvordan de ulike variablene virker sammen, men også hvordan sammenhenger endrer seg nå flere variabler tas hensyn til. Det setter oss i stand til å finne ut hvordan noen bakgrunnsfaktorer virker gjennom det vi kaller mellomliggende variabler (f.eks. gjennom holdningsmønstre), og ikke nødvendigvis har noen klar direkte effekt på den avhengige variabelen (her oppfatningen av ulven som et farlig dyr).

Vår regresjonsmodell består egentlig av fem modeller. Vi legger inn flere og flere variabler i grupper, og har fordelt dem slik at variablene i hver gruppe i grove trekk har noe til felles innbyrdes. Vi begynner med de mest konkrete variablene, aller først de som har direkte med ulv å gjøre, for deretter å bevege oss til de mer grunnleggende oppfatningene folk kan ha av ulike temaer (som jakt og menneskets forhold til naturen), altså holdningsmønstre som ikke direkte har med ulven å gjøre.

For å kunne bruke variabler i en regresjonsmodell av denne typen forutsettes det at de er kontinuerlige. Derfor har vi modifisert alle de tre ulverealtede variablene i første modell. Som vi husker fra presentasjonen av bivariate sammenhenger, er disse variablene i utgangspunktet kategoriske og ikke kontinuerlige. Vi har derfor gjort ulvesonevariabelen dikotom, på den måten at hele Oslo er holdt utenfor sonen og slått sammen med resten av landet. Når det gjelder spørsmålet om man selv mener at man har ulv i nærheten, er «vet ikke» satt lik «nei». I presentasjonen av bivariate sammenhenger hadde vi spørsmålet om folk hadde sett ulv i nærheten av der de bor. Her er det også en «vet ikke»-kategori som vi ikke kan ha med om variabelen skal kunne brukes videre. Også her er derfor de som er usikre satt lik «nei». De øvrige variablene i modellen er identiske med de som ble presentert ovenfor.

¹² Og se også den nye NINA Rapport 1570 (Krange og Skogen 2018).

Tabell 4: Koding, gjennomsnitt og standardavvik for variablene i regresjonsmodellen.

Variabel	Koding	Gj.snitt	SD
Ulven er farlig	1 (Ikke farlig i det hele tatt) til 5 (Svært farlig)	2,24	0,80
Ulvesone	1 (Resten av landet) til 2 (Ulvesone uten Oslo)	1,14	0,35
Ulv i nærheten	1 (Nei) til 2 (Ja)	1,33	0,47
Sett ulv nær hjemmet	1 (Nei) til 2 (Ja)	1,15	1,35
Kjønn	1 (Mann) til 2 (Kvinne)	1,50	0,50
Alder	Alder i antall år (>15 - <94)	46,64	18,49
Utdanningsnivå	1 (max Grunnskole) til 4 (Universitet > 4 år)	2,59	0,89
Bostedsstørrelse	1 (<200 innbyggere) til 7 (>300 000 innbyggere)	3,94	1,87
Økosentrisk natursyn	1 (Minimum) til 6 (Maximum)	4,34	1,17
Holdning til jakt	1 (Negativ til jakt) til 4 (Positiv til jakt)	3,24	0,92
Politisk fremmedgjøring	1 (Ikke fremmedgjort) 5 (Veldig fremmedgjort)	3,17	0,97
Tillit til miljøinstitusjoner	1 (Ingen tillit) 4 (Meget stor tillit)	2,64	0,73
Tillit til "sunn fornuft"	1 (Ingen tillit) 4 (Meget stor tillit)	2,44	0,57

Tabell 5: Farlig ulv? Multivariat regresjonsmodell. Avhengig variabel: Farlig ulv?

Uavhengige variabler:	Modell 1 B /g./Std.E	Modell 2 β /Sig./Std.E	Modell 3 β /Sig./Std.E	Modell 4 β /Sig./Std.E	Modell 5 β /Sig./Std.E
Ulvesone	0,014 ^{ns} (0,079)	-0,310 ^{ns} (0,062)	-0,037 ^{ns} (0,059)	-0,033 ^{ns} (0,059)	-0,017 ^{ns} (0,056)
Ulv i nærheten	-0,034 ^{ns} (0,049)	0,004 ^{ns} (0,046)	-0,003 ^{ns} (0,044)	-0,009 ^{ns} (0,044)	-0,029 ^{ns} (0,042)
Sett ulv nær der man bor	0,181 ^{**} (0,053)	0,053 [*] (0,051)	0,042 ^{ns} (0,048)	0,038 ^{ns} (0,048)	0,010 ^{ns} (0,046)
Kjønn		0,118 ^{***} (0,037)	0,184 ^{***} (0,036)	0,188 ^{***} (0,036)	0,171 ^{***} (0,035)
Alder		0,158 ^{***} (0,001)	0,141 ^{***} (0,001)	0,134 ^{***} (0,001)	0,085 ^{***} (0,001)
Utdanning		-0,171 ^{***} (0,022)	-0,137 ^{***} (0,021)	-0,116 ^{***} (0,022)	-0,071 ^{**} (0,021)
Bostedsstørrelse		-0,162 ^{***} (0,011)	-0,111 ^{***} (0,010)	-0,102 ^{***} (0,010)	-0,035 ^{ns} (0,010)
Økosentrisk natursyn			-0,303 ^{***} (0,016)	-0,288 ^{***} (0,016)	-0,218 ^{***} (0,016)
Holdning til jakt			0,089 ^{***} (0,020)	0,095 ^{***} (0,020)	-0,015 ^{ns} (0,020)
Politisk fremmedgjøring				0,057 ^{**} (0,021)	-0,002 ^{ns} (0,021)
Tillit til miljøinstitusjoner					-0,166 ^{***} (0,029)
Tillit til "sunn fornuft"					0,300 ^{***} (0,033)
Konstant	2,071	2,257	2,673	2,385	2,111
R ²	0,008	0,117	0,216	0,220	0,306
R ² justert	0,006	0,113	0,212	0,215	0,301
R ² endring		0,107	0,099	0,003	0,086

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Det er ikke så liketil å få oversikt over en så kompleks tabell. Det er imidlertid mulig å trekke ut flere interessant funn. Når vi først ser på modell 1, der kun de tre ulverelaterte variablene legges inn, ser vi at det eneste som har signifikant effekt (p < .05) er om man mener å ha sett ulv i nærheten av der man bor. Vi husker at det heller ikke var noen bivariat effekt av å mene at man har ulv i nærheten (uavhengig av egne observasjoner), så det er ikke overraskende at en slik effekt er fraværende. Vi husker også at forskjellene mellom de ulike ulvesonekategoriene var

knyttet til den delen av ulvesonen som utgjøres av de to Oslo-bydelene Alna og Østensjø, der folk er mindre tilbøyelige enn alle andre til å betrakte ulven som farlig. Når disse slås sammen med resten av landet, slukes de av denne langt større gruppa. Det var ingen bivariat forskjell mellom ulvesonen uten Oslo og resten av landet, og det er heller ingen slik forskjell her.

I neste modell legger vi i tillegg inn fire variabler som kan kalles standard sosiodemografiske bakgrunnsvariabler: Kjønn, alder, utdanningsnivå og bosted (urban-rural). Alle disse variablene har signifikant effekt, på samme måte som vi så i de bivariate analysene. Og vi observerer at effekten av å ha sett ulv nær hjemmet reduseres fra blokk 1 (om vi ser på endring i Beta-verdien). Det må forstås på den måten at blant de som *har* sett ulv, er det forskjell på hvor farlig man mener ulven er etter kjønn, alder, utdanningsnivå og om man bor i grisgrendte strøk eller ikke.

I tredje modell legger vi inn de første holdningsvariablene, nemlig synet på jakt og indeksen for økosentrisk natursyn. Disse får da virke sammen med variablene som allerede er på plass. Begge de nye har signifikant effekt på den avhengige variabelen, og sterkest virker natursyn (om vi ser på Beta-verdien). Variablene som ble introdusert i modell 2 gir fortsatt signifikante effekter, men det å ha sett ulv (fra modell 1) har ikke lenger noen selvstendig betydning (ikke lenger signifikant $p > .05$). Vi følger samme resonnement som over, og konkluderer med at blant de som oppgir å ha sett ulv nær der de bor, har folk forskjellig syn på ulvens farlighet etter hvilket natursyn de har (og etter synet på jakt, deres utdanningsnivå, alder, kjønn og hvor stedet de bor ligger på den urban-rurale aksen).

I neste modell introduserer vi kun én ny variabel, nemlig indeksen for politisk fremmedgjøring. Vi ser at også denne har en signifikant effekt (selv om den er beskjedent), og at alle variablene *unntatt* de som har direkte med ulven å gjøre (blokk 1), fortsatt har signifikante effekter.

I siste modell introduserer vi de to indeksene for tillit, henholdsvis til «miljøinstitusjoner» og «sunn fornuft» (i betydningen «sunn (folkelig) fornuft», kfr. beskrivelse av indeksen over). I flere tidligere undersøkelser har vi sett at dette er de uavhengige variablene som forklarer mest av variasjonen når det gjelder f.eks. holdninger til ulv. Når disse introduseres i en regresjon, har vi også ofte sett at effekten av andre bakgrunnsvariabler svekkes mye eller forsvinner (Krange et al. 2011).

Noe lignende ser vi her, ved at effekten av både politisk fremmedgjøring, synet på jakt og bosted (urban-rural) nå er borte (ikke lenger signifikant). Det er fortsatt signifikante effekter av de andre variablene som hadde slike effekter i modell 4. Om vi vurderer Beta-verdiene i den siste blokken, der alle variablene er med og får virke samme, ser vi at de sterkeste effektene er knyttet til natursyn (der høyere skåre betyr mer «økosentrisk») og tillit til «sunn fornuft». Men disse virker rimeligvis i hver sin retning: Vi ser at B og Beta for «natursyn» er negativ, dvs. at jo mer man slutter seg til et økosentrisk natursyn, jo mindre sjanse er det for at man mener ulven er farlig. Og jo mer tillit til «sunn fornuft», jo større sjanse for å betrakte ulven som et farlig dyr. Tillit til miljøinstitusjoner har en noe svakere effekt, men den er ikke ubetydelig, og sammenhengen er slik at økende tillit gir mindre sjanse for mene at ulven er farlig.

Når politisk fremmedgjøring, synet på jakt og bosted mister sin (statistiske) betydning, er det fordi graden av tillit til henholdsvis miljøinstitusjoner og «sunn fornuft» også henger sammen med synet på jakt, graden av politisk fremmedgjøring og bosted (om man bor mer eller mindre grisgrendt til). Siden de to tillitsindeksene betyr mer for synet på ulvens farlighet, kan man si at

de suger opp effekten av synet på jakt, politisk fremmedgjøring og bosted. Men natursyn beholder sin selvstendige betydning, hvilket f.eks. betyr at selv med en høy skåre på tillit til miljøinstitusjoner, svekkes sjansen for å se på ulven som farlig ytterligere dersom skåren på (økosentrisk) «natursyn» også er høy. Og uansett hvem man har tillit til og hvilket natursyn man har, svekkes tilbøyeligheten til å se på ulven som farlig også hvis man er ung mann med høy utdanning. Som vi ser i tabell 5 beholder nemlig kjønn, alder og utdanning sine selvstendige effekter på den avhengige variabelen.

Vi må understreke at de sammenhengene vi så i de bivariate analysene, og i de første blokkene i regresjonen, er høyst reelle, og de er substansielt interessante. Altså er det ingen tvil om at det blant de som har sett ulv i nærheten av der de bor, er en større andel som mener at ulven er farlig enn det vi finner blant de som ikke har sett ulv i nærheten. På samme måte er det faktisk en større andel av de som bor i grisgrendte strøk (med eller uten ulv) som mener at den er farlig, enn ellers i landet. Spørsmålet er imidlertid hva som ligger bak disse forskjellene. Er det f.eks. selve observasjonen av ulv som påvirker synet på om ulven er farlig, eller er det andre faktorer som ligger bak; slike faktorer som henger sammen med både synet på ulvens farlighet og det å bo slik til at man faktisk kan ha observert ulv nær hjemmet.

Regresjonsanalysen viser at det siste er tilfelle: Betydningen av å ha sett ulv svekkes når variablene kjønn, alder, utdanning og bosted (urban-rural) føres inn i modellen, og forsvinner helt når vi også tar i betraktning ulike holdningsvariabler. Til slutt forsvinner også effekten av å bo på bygda. Av dette kan vi slutte at det er disse faktorene som har størst betydning for om man betrakter ulven som farlig, men at faktorer som «disponerer» for å mene ulven er farlig, er vanligere i områder der det er større sjanse for at folk faktisk ser ulv, og det er selvsagt i mer spredtbygde strøk. Dette underbygges av at det ikke er noen effekt av å mene at man har ulv i nærheten eller av å bo i ulvesonen utenom Oslo. Den gruppa som mener at de kan ha ulv i nærheten, er rimeligvis større og mer sammensatt enn gruppa som mener de har hatt ulv nær huset. Og selv utenom Oslo og i kommuner der ulven har hatt et reelt nærvær, er befolkningen mer sammensatt enn i områder der sjansen for å se ulv er relativt stor.

Vi kan avslutningsvis illustrere våre funn ved å beskrive to typiske (vi kan godt si karikerte) profiler: En som disponerer for å mene at ulven er farlig, og en som gjør det motsatte. Sjansen for å mene at ulven er farlig, er *aller* størst om man er eldre kvinne, har lite utdanning og ser positivt på jakt, skårer lavt på indeksen for økosentrisk natursyn, opplever politisk fremmedgjøring, og har liten tillit til miljøinstitusjoner men stor tillit til sunn (folkelig) fornuft. Sjansen for å betrakte ulven som lite farlig er *aller* størst om man er ung mann med høy utdanning, er negativ til jakt og skårer høyt på økosentrisk natursyn, har «politisk selvtilitt» (skårer *lavt* på fremmedgjøring), høy tillit til miljøinstitusjoner og liten tillit til «sunn (folkelig) fornuft». Selve opplevelsen av å se ulv i nærheten av der man bor, og av å bo på bygda, synes ikke å ha betydning når disse andre faktorene tas i betraktning.

Selvsagt kan enkeltpersoner ha forandret sitt syn på ulven som farlig etter å ha gjort bestemte observasjoner, men mønsteret er at det ikke er disse observasjonene i seg selv som har betydning. I enda mindre grad er det effekter av å bo i ulvesonen eller å mene at man har ulv i nærheten.

4 Frykt for ulv¹³

4.1 Bakgrunn

Analysen av frykt for ulv tar utgangspunkt i Küllers (1991) modell for Human-Environment Interaction (HEI-modellen) som fokuserer på den kontinuerlige interaksjonen mellom mennesker og miljøet rundt. Den har tidligere vært anvendt til å identifisere faktorer som kan bidra til individets opplevde frykt for bjørn og ulv. HEI-modellen er basert på at en grunnleggende emosjonell prosess påvirkes av ulike nivåer av vurdering av stimuli i det eksterne naturlige og sosiale miljøet (se f.eks. Leventhal og Scherer, 1987). Den eksterne informasjonen utløser og samvirker med pågående nevropsykologisk aktivitet (Scherer, 2001). Ifølge av appraisal-teorien utløses og differensieres følelser gjennom ulike nivåer av vurdering (fra helautomatisk mental prosessering til høyt utviklet kognitiv prosessering, Leventhal og Scherer 1987). Tidligere forskning viser at frykt for ulv mest sannsynlig er et resultat av kombinasjoner av vurderinger på kognitive prosesseringsnivåer (Flykt et al. 2013; Johansson et al. 2012a). På et høyt utviklet nivå av prosesseringen er opplevelsen av frykt for ulv i stor grad avhengig av kognitiv bearbeiding av både personlige erfaringer, miljø og sosial kontekst. For vårt formål bidrar appraisal-teorien med en dypere forståelse av hvilke mentale vurderinger (prosesseringstrinn) som foregår ved fremveksten av frykt for ulv.

4.2 Følelsesmessige reaksjoner på å møte ulv i naturen

Når ulver kommer nær menneskelig aktivitet kan de utløse veldig forskjellige følelser. For noen forbindes dette møtet med følelser av interesse og glede (Jacobs et al., 2014), for andre med sinne og frykt (Røskaft et al., 2003; Johansson et al., 2012b; Treves et al. 2013). Fra vårt teoretiske utgangspunkt der følelser ses som ett resultat av en tolkningsprosess, blir den opplevde følelsen ansett som et utfall av en persons tolkning av en hendelse (f.eks. informasjon om ulvenes tilstedeværelse). Denne tolkningen av tilstedeværelsen av store rovdyr ser ut til å være basert på aktivitetene personen er involvert i, personens sosio-demografiske bakgrunn, verdier og tidligere erfaringer, i tillegg til den fysiske og sosiale konteksten i situasjonen (Johansson et al. 2012a, 2016b). Dette forklarer hvorfor en spesifikk situasjon kan fremkalle så ulike følelser blant mennesker. Likevel, hvis en ser på forekomsten av ulv nær menneskelig aktivitet, virker det å være noen generelle mønstre når folk blir spurt om å rapportere inn følelser ved slike hendelser.

Folks selvrapporterte følelser kan forstås som emosjonell respons på hendelser eller forandringer i det fysiske miljøet: Valens¹⁴ varierende fra negativ ubehagelig til positivt behagelig, og opphisselse varierende fra passiv til aktiv (Mehrabian og Russell, 1974; Küller, 1991), spesifikke følelser f.eks. glede, frykt (Jacobs et al., 2012) som kan være innrettet mot en spesifikk interaksjon, f.eks. frykt for å bli angrepet (Frank et al., 2015). I denne studien har vi forsøkt å danne oss

¹³ Av Maria Johansson, Lunds universitet og Anders Flykt, Mittuniversitetet, Sverige

¹⁴ «Valens» er et begrep i psykologien som betegner det vi kan kalle en følelses grunntone.

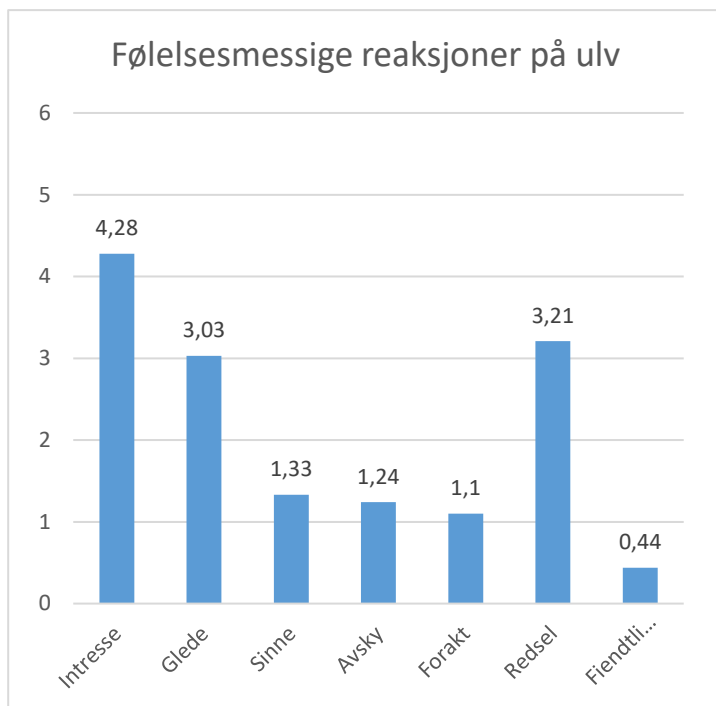
et bredere bilde av menneskers følelser overfor ulver og med det en detaljert forståelse av følelsen av frykt.

Tanken på å møte en ulv i naturen kan vekke ulike følelser, både positive og negative. Figur 9 viser at for omtrent halvparten av respondentene vil tanken på å møte én ulv i naturen framkalle en positiv følelse. Rundt en fjerdedel av respondenten uttrykker en klart negativ følelse. Ser en bort fra den negative-positive dimensjonen (valens), rapporterer størsteparten av respondentene opphisselse. Da det samme spørsmålet ble stilt med "en flokk ulver", resulterte det i et svært likt mønster. Dette mønsteret har også blitt observert i tidligere studier av folk som bor i rovdyrområder (Johansson et al. 2012a). Dette mønsteret gjenspeiles også i analysen av respondentenes spesifikke følelser i forbindelse med å møte ulv.

		Aktiv			
Negativ følelse		19.7%	15.9%	46.6%	Positiv følelse
		2.6%	10.1%	0.9%	
		3.8%	0.2%	0.2%	
		Passiv			

Figur 9. Tanken på å møte ulv i naturen, selvrapportert valens og aktivering, opphisselse.

Respondentene uttrykte særlig interesse (gjennomsnitt = 4,28, standardavvik = 1,96), men også både glede (gjennomsnitt = 3,03, standardavvik = 2,14), og redsel (gjennomsnitt = 3,21, standardavvik = 1,93). På den andre siden var det få som uttrykte følelser av fiendtlighet, forakt, sinne og avsky. Svarskalaen gikk fra "ikke i det hele tatt" (verdi 0) til "meget sterkt" (verdi 6). Standardavvikene indikerer at følelsene varierer vesentlig mellom individer. I den følgende analysen er vi spesielt interessert i menneskers følelser av frykt.

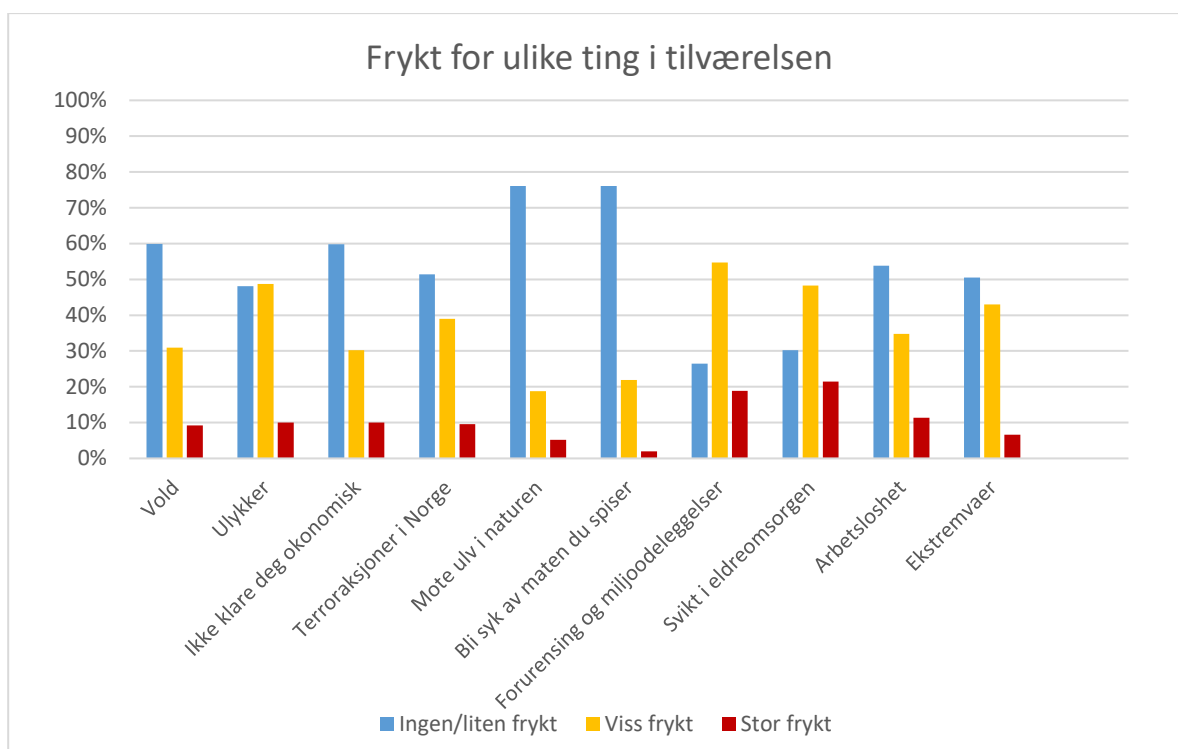
Figur 10. Spesifikke følelser en person forventer ved et møte med ulv. Gjennomsnitt på en skala fra 0 = "ikke i det hele tatt" til 6 = "meget sterkt".

4.3 Frykt for ulv sammenlignet med frykt for andre ting

En måte å bedømme nivået av frykt er å sammenligne den selvrapporterte frykten, for ulv i vårt tilfelle, med andre potensielt farlige eller ubehagelige ting i samfunnet. I en studie av hvordan frykt for ulike ting fordeler seg ulikt mellom samfunnsklasser, analyserte Schmitz et al. (2017) data fra Norsk Monitor 2011, der respondentene oppga hvor redde de var for at ulike ting som kunne ramme dem. Her skal vi ikke se på forskjeller mellom klasser, men vi anvender samme velprøvde spørsmålsbatteri fra Norsk Monitor. Vi la imidlertid til et spørsmål om ulv, som rimeligvis ikke figurerte i analysene til Schmitz et al.

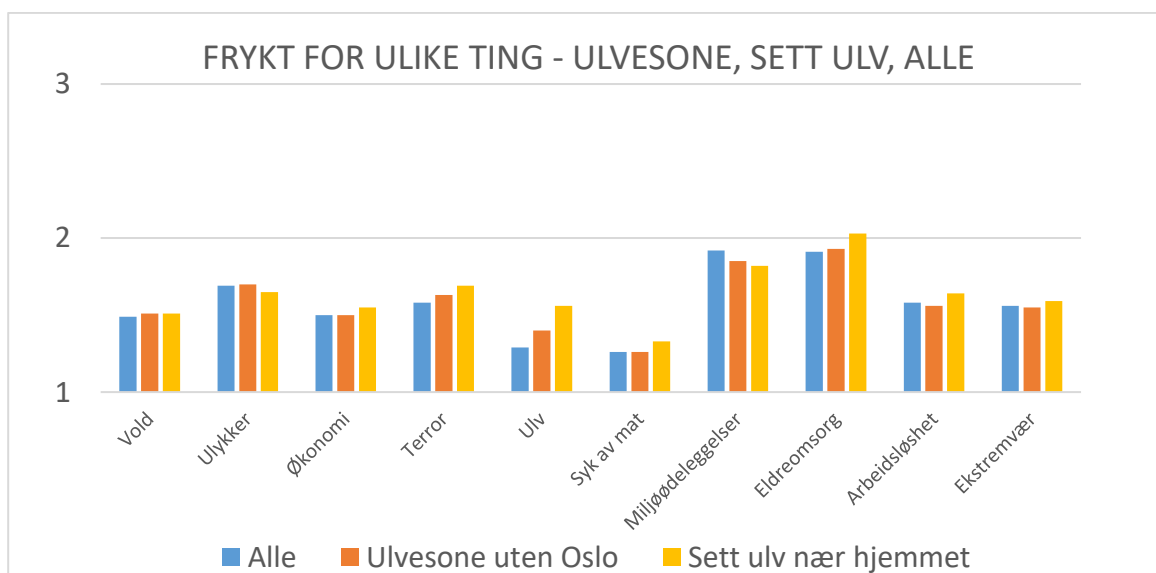
Spørsmålet ble stilt slik: "Folk føler frykt for ulike ting i tilværelsen. Hvor stor frykt føler du for hver av følgende ting?". Man ble bedt om å ta stilling til følgende: «Bli utsatt for vold», «oppleve innbrudd og tyveri», «bli utsatt for ulykker», «bli rammet av alvorlig sykdom», «ikke klare deg økonomisk», «terroraksjoner i Norge», «møte ulv i naturen», «bli syk av maten du spiser», «forurensning og miljø-ødeleggelser», «svikt i eldreomsorgen», «arbeidsløshet», «ekstremvær (flom, storm, ras ol.)». Svaralternativene var «liten eller ingen frykt», «en viss frykt» og «stor frykt». Figur 11 illustrerer andelen respondenter som sier at de føler "ingen eller lite frykt", "en viss frykt" og "stor frykt" for ulike ting.

Respondentene rapporterte sterkest frykt for svikt i eldreomsorgen, der 22 prosent sier at de føler stor frykt, og minst frykt for å bli syk av maten man spiser, der kun 2 prosent kjenner stor frykt. Sammenlignet med bekymring for andre miljørelaterte risikoer, som forurensning og miljø-ødeleggelse og ekstremvær er bekymringen for å møte ulv i naturen liten i den norske befolkningen.

Figur 11. Frykt for ulike ting i tilværelsen. Røde søyler illustrerer hvor mange prosent av respondentene som rapporterte stor frykt for ulike ting.

Figur 12 sammenligner gjennomsnittskåren i tre kategorier, nemlig hele landet, de som bor i ulvesonen utenom Oslo, og de som har sett ulv nær der de bor. Her gjengir vi gjennomsnittskårer. Skalaen går fra 1 til 3, og det betyr f.eks. at et gjennomsnitt på 1,5 ligger mellom «liten eller ingen frykt» og «en viss frykt».

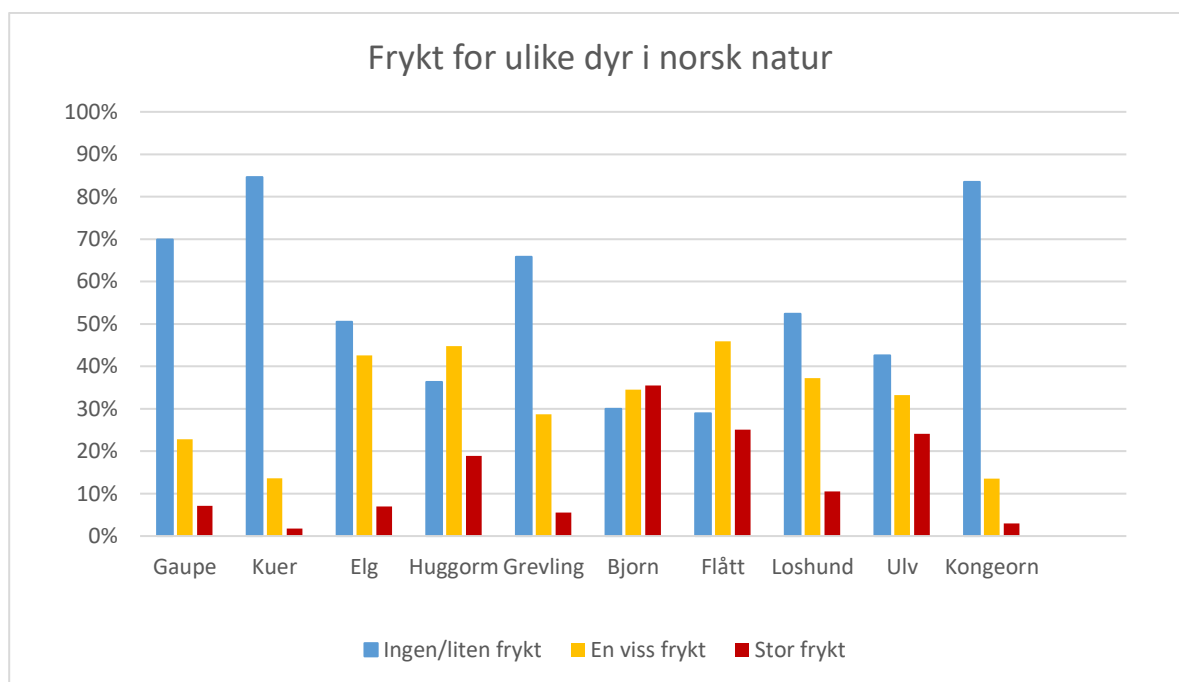

Figur 12. Stor frykt for ulike ting i hele utvalget sammenlignet med de som bor i ulvesonen utenom Oslo og de som har sett ulv i nærheten av der de bor. Gjennomsnitt på skal fra 1 "liten eller ingen frykt" til 3 "stor frykt".

Vi ser at det er liten forskjell mellom de tre kategoriene, unntatt nettopp når det gjelder frykt for å møte ulv i naturen, hvor de som har sett ulv nær der de bor er mer tilbøyelige til være redde for å møte ulv, enn de som «bare» bor i ulvesonen (utenom Oslo) og landet sett under ett. Hvordan frykt for å møte ulv i naturen fordeler seg på ulike kategorier av respondenter, kommer bedre til uttrykk andre steder i dette kapitlet, men her merker vi oss først og fremst at frykten for ulv er tydelig mindre enn frykten for "forurensing og andre miljødeleggelser" (et annet miljørelatert tema) også i den gruppa som har sett ulv i nærheten av der de bor.

4.4 Frykt for ulv sammenlignet med frykt for andre dyr

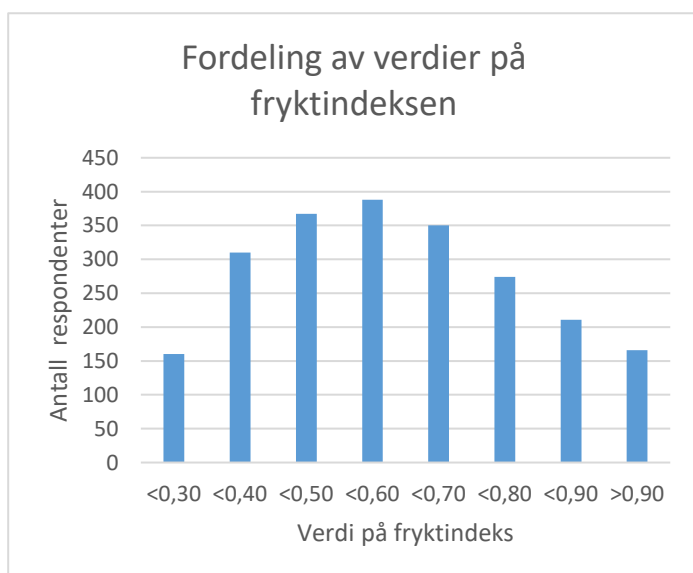
En annen måte å fastsette det relative nivået av frykt for ulv, er å sammenligne den rapporterte følelsen med folks selvrapporterte tanker om å møte andre dyr i naturen. Tidligere studier har identifisert overordnede kategorier av frykt for dyr. En slik kategori er frykt for rovdyr eller dyr som potensielt kan forårsake fysisk skade på mennesker. En annen kategori er dyr som kan framkalle avsky f.eks. basert på deres potensiale for å spre sykdom (f.eks. Davey, 1998; Arrindell, 2000). Johansson et al (2012b) fant i et svensk utvalg et skille mellom frykt for store rovdyr, f.eks. bjørn og ulv, og frykt for dyr som kan vekke vemmelse og avsky, som f.eks. eksempel flått. I vår studie ser vi at de dyrene som respondentene frykter mest å møte i naturen er flått (71 prosent føler en viss eller stor frykt) og bjørn (70 prosent føler en viss eller stor frykt). Frykten for å møte ulv er noe lavere. 57 prosent føler en viss eller stor frykt. Av disse uttrykker 24 prosent stor frykt. Tilsvarende tall i Sverige er 25 prosent (Ericsson et al. 2010).

Figur 13. Frykt for ulike dyr i norsk natur. Røde søyler illustrerer hvor mange prosent som rapporterte «stor frykt».

4.5 Et overordnet mål på frykt for ulv

For å oppnå en stabil bedømmelse av folks selvrapporterte følelser og andre psykologiske begreper kan vi utvikle indekser basert på respons på flere spørsmål med lignende innhold. Med dette i tankene konstruerte vi en indeks for frykt basert på seks av temaene i spørreskjemaet. Disse temaene var imidlertid ikke målt med samme skala. Indeksen ble bygget opp ved at vi standardiserte skalaene for å utjevne virkningen av ulike rangeringer. Indeksen inkluderer responsen på spørsmålene "Hvordan ville du følt deg hvis du møtte én ulv i naturen?" (negativ-positiv) og "Hvordan ville du følt deg hvis du møtte en flokk med fem ulver i naturen?" (negativ-positiv). De spesifikke følelsene som vekkes blir fanget opp av spørsmålet "Hvor sterkt vil et møte med en ulv i naturen vekke hver av følgende følelser?". Vi inkluderte da «glede» (siden glede over å møte en ulv i naturen ville bli hemmet av frykt og derfor er en omvendt indikator på frykt) og «redsel». Vi inkluderte også spørsmålet om frykt for å møte ulv i norsk natur (jfr. figur 13). Den nye fryktindeksen kan variere fra 0 til 1 og viser en god intern reliabilitet (det betyr at komponentene henger godt sammen), nemlig Cronbach's Alpha = 0,83. Den gjennomsnittlige verdien av indeksen var 0,58, standardavvik = 0,20. Dette bekrefter igjen at følelsen av frykt for ulv helt klart finnes i utvalget, men viser også den store variasjonen.

Figur 14. Respondentenes verdier på fryktindeksen. Verdiene kan variere fra 0 «ingen frykt» til 1 «stor frykt». Søylenene angir antall respondenter på hvert nivå.

Frykt kan gjøre at mennesker unnviker situasjoner der den fryktede situasjonen kan oppstå. I denne sammenhengen ble respondentene spurt om hvor sannsynlig det var at de ville oppvise åtte ulike typer atferd i en situasjon der noen har sett eller hørt ulv i naturen der du bor. Eksempler på mulige reaksjoner er «la være å gå i skogen alene», «slipper ikke barn og husdyr av syne», «går ut i skogen for å se ulv», og «Gjør akkurat som vanlig». Siden utsagnene uttrykker handlingsmønstre som går i ulik retning når det gjelder tilnærming og unnvikelse, ble skalaen standardisert. Basert på svarene på de åtte spørsmålene som var høyt innbyrdes korrelert (Cronbach's Alpha 0,74), beregnet vi en indeks som kan variere fra 1=tilnærming til 5=unnvikelse. Respondentenes gjennomsnitt var 3,2 og standardavviket var på 0,79, hvilket viser at de i gjennomsnitt var usikre på om de ville komme til å vise unnvikende oppførsel eller ikke. Personer

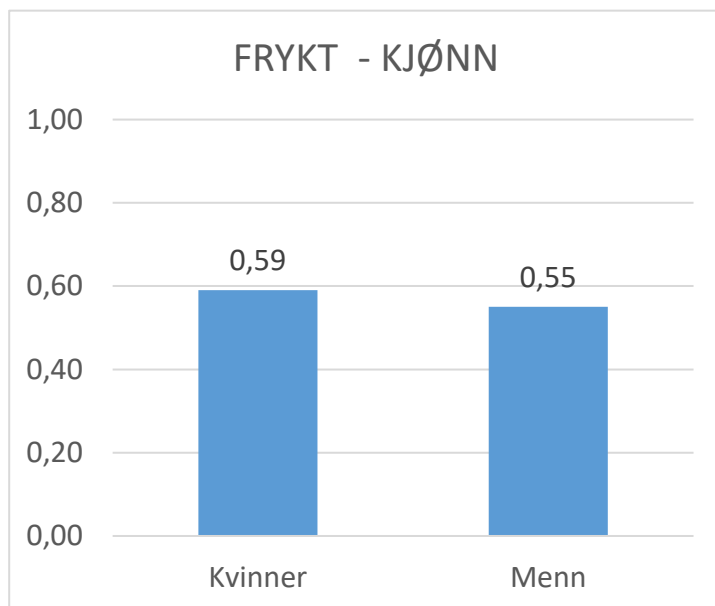
som uttrykte en høyere frykt rapporterte også at det var mer sannsynlig at de ville unngå situasjoner der de kunne møte ulv. Dette viste seg gjennom en sterk og signifikant positiv sammenheng i en korrelasjonsanalyse. (Pearson $r = 0,68$, $p < 0,001$, korrelasjonskoeffisienten (r) kan variere mellom 0 (ingen korrelasjon) og 1 (perfekt korrelasjon).

4.6 Selvrapportert frykt i ulike grupper

I henhold til modellen for interaksjon mellom menneske og miljø som ble beskrevet innledningsvis, formes frykten for store rovdyr gjennom en vurderingsprosess som påvirkes av individuelle egenskaper, og dessuten sosiodemografiske bakgrunnsvariabler, verdier og personlige erfaringer. Her skal vi først se på betydningen av sosiodemografiske variabler for forskjeller i selvrapportert frykt for ulv. Vi gjør dette ved hjelp av variansanalyse (one-way ANOVA) for å se om den rapporterte frykten er statistisk ulik i ulike grupper.

4.6.1 Kjønn

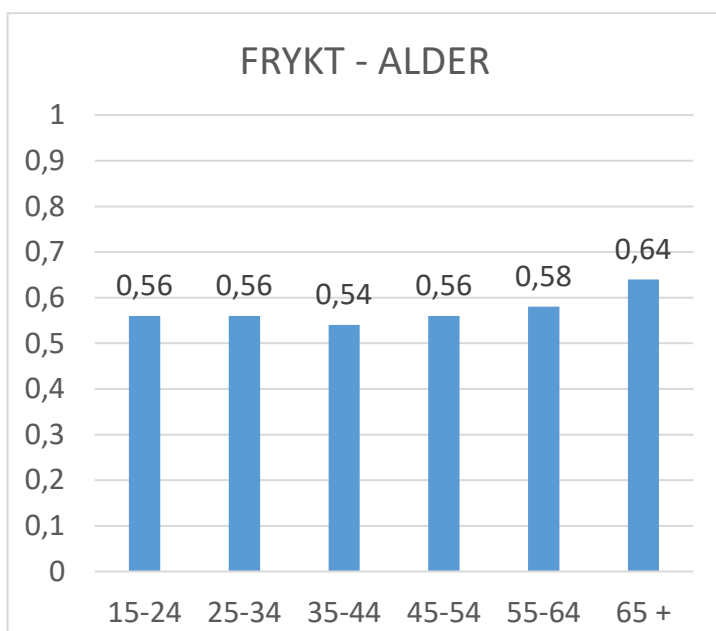
Det er en tydelig kjønnsforskjell. Kvinner rapporterer noe mer frykt enn det menn gjør (figur 15). Resultatet er på linje med tidligere forskning, men effekten er svak.

Figur 15. Frykt for å møte ulv i naturen hos kvinner og menn, 0,00 = ingen frykt og 1,00 = stor frykt. ANOVA: $F = 43,84$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,019$

4.6.2 Alder

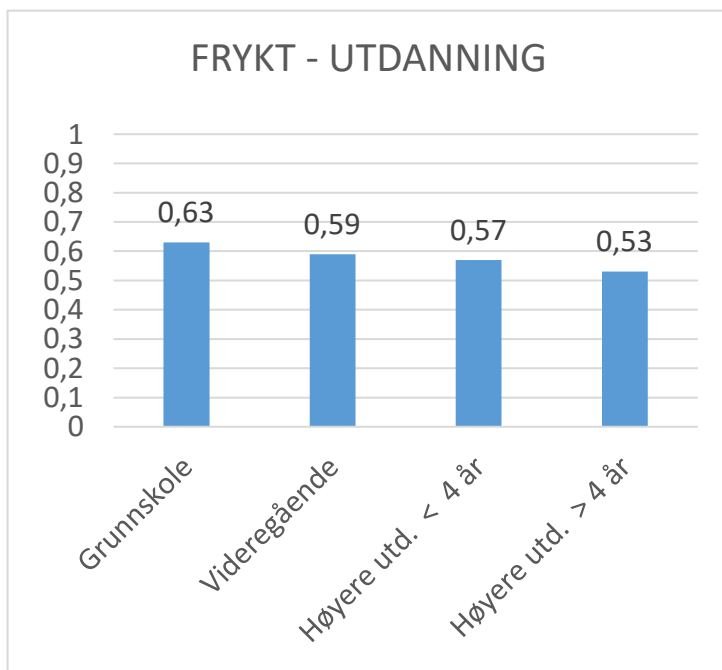
Ser vi på betydningen av alder, viser det seg at det høyeste nivået av frykt rapporteres av gruppen over 65 år og det laveste nivået av frykt hos gruppen 35-44 år. Post hoc-test (Hochberg's GT) viser oss hvilke spesifikke grupper som skiller seg fra hverandre, og vi ser at respondentene i gruppen 65+ rangerer sin frykt tydelig høyere enn andre grupper. Dette mønsteret korresponderer med aldersforskjellen vi fant når det gjaldt bedømmelse av ulvens farlighet, se kapittel 3.

Figur 16. Frykt for å møte ulv i ulike aldersgrupper. 0.00 = ingen frykt og 1,00 = stor frykt. ANOVA: $F = 13,90$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,031$

4.6.3 Utdanning

I analysene av utdanningsnivå kan en se, ut fra post hoc-tester, at de som bare har grunnskoleutdanning uttrykker et høyere nivå av frykt enn andre. De som har videregående utdanning viser ikke et annet nivå av frykt enn de med høyere utdanning på mindre enn fire år, men rangerer sin frykt som høyere enn dem med høyere utdanning på over fire år. Også dette samsvarer rimelig bra med analysene av farlighet, selv om vi der fant at alle gruppene var innbyrdes forskjellige.

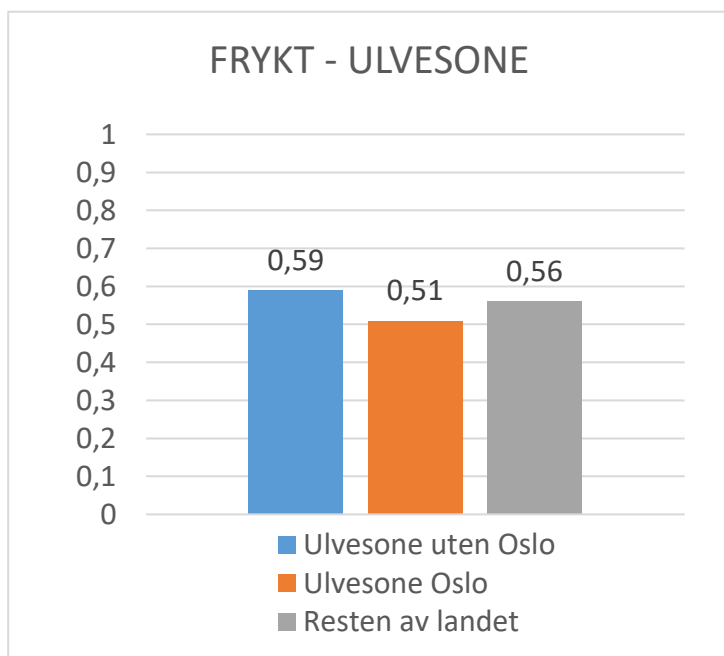

Figur 17. Frykt for å møte ulv i naturen hos ulike utdanningsgrupper. 0.00 = ingen frykt og 1,00 = stor frykt. ANOVA: $F = 12,65$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,017$

4.6.4 Erfaring med ulv

Personlig erfaring med ulv har vært diskutert i sammenheng med frykt for disse dyrene (Johansson et al., 2012a). Resultatene med hensyn til erfaring har vært inkonsistente (Ericsson og Heberlein 2003; Røskoft et al. 2003; Ericsson et al., 2010). Dette kan skyldes forskjeller i hvordan erfaring har vært operasjonalisert. Noen ganger har respondenter blitt spurt om de bor i et område med ulv og noen ganger om de personlig har møtt ulv og i hvilke sammenhenger. I vårt datasett hadde vi muligheten til å både å vurdere forskjeller som har å gjøre med om man bor i et område med ulv eller ikke, og hvorvidt man har egne erfaringer med observasjon av ulv.

I de første analysene brukte vi inndeling av ulvesonen som beskrevet i kapittel 3, for å komme nærmest mulig folk som faktisk bor i områder med ulv. Analysen av variasjon viser en tydelig forskjell mellom gruppene, post hoc-testen viser at de som bor innenfor ulvesonen i Oslo er forskjellige fra resten av landet og i ulvesonen utenfor Oslo. Den lave effektstørrelsen gir imidlertid begrenset støtte til den statistiske forskjellen.

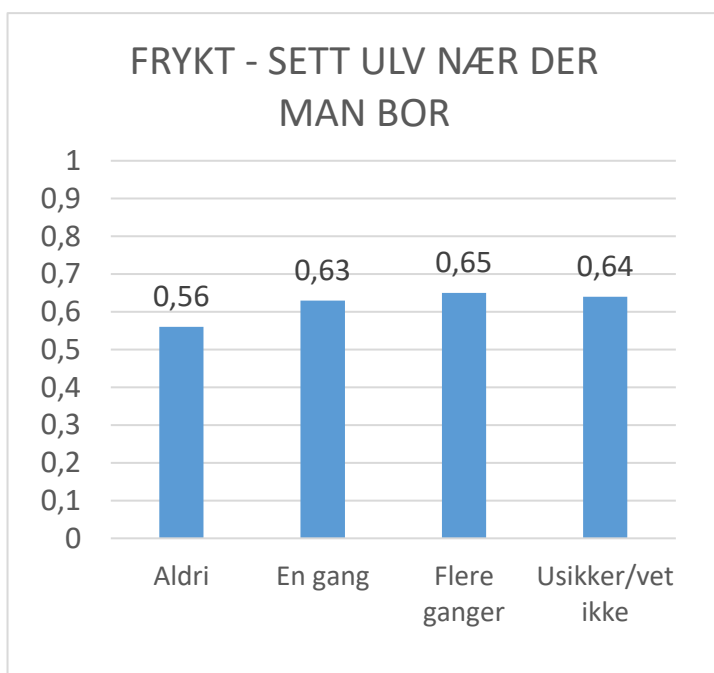

Figur 17. Frykt for å møte ulv i naturen, i forhold til om man bor i ulvesonen eller ikke

0.00 = ingen frykt og 1,00 = stor frykt
ANOVA: $F = 9,93$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,009$

4.6.5 Sett ulv i nærheten av der man bor

I den neste analysen ser vi på forskjellene mellom de som aldri har sett ulv i nærheten av der de bor, de som har sett ulv en gang, de som har sett den flere ganger, og de som ikke er sikre på om det er ulv de har sett. Her viser pos hoc-testen at de som aldri har sett ulv rapporterer mindre frykt enn de andre gruppene, som ikke er signifikant forskjellige fra hverandre.

Figur 18. Frykt for å møte ulv i naturen, i forhold til om man mener å ha sett ulv nær der man bor

0,00 = ingen frykt og 1,00 = stor frykt

ANOVA: $F = 10,55$, $p < 0,001$,

$\eta^2 = 0,014$

4.6.6 Natursyn og meninger om jakt

Verdier er fundamentale føringer for hvordan vi forholder oss til ulike aspekter av livet. I psykologi har man identifisert et titalls grunnleggende verdier, f.eks. om man ser med velvilje på andre (Schwartz, 1992). Basert på en persons generelle verdiorientering utvikler han/hun også grunnleggende tanker om forholdet mellom menneske og natur, det vi kan kalle et økologisk verdensbilde (Stern et al., 1995). Et slikt mulig verdensbilde er, som nevnt i kapitlet om farlighet, et økosentrisk natursyn. Det vil si at man ikke gir mennesket noen fortrinnsrett i naturen. I den følgende analysen brukte vi samme indeks som i analysene av farlighet i en bivariat regresjonsanalyse der vi undersøker hvor mye av variasjonen i respondentenes rapporterte frykt som kan relateres til deres natursyn. Analysene viser at det er en tydelig sammenheng (negativ) mellom de to variablene. Det betyr at jo høyere skåre på indeksen for økosentrisk natursyn, jo større er sjansen for lav skåre på indeksen for frykt for ulv. De som slutter seg til et økosentrisk natursyn er altså mindre tilbøyelige enn andre til å frykte å møte ulv i naturen. I denne modellen kan 10 prosent av variasjonen mellom respondentene sies å være forklart av forskjell i natursyn (R^2).

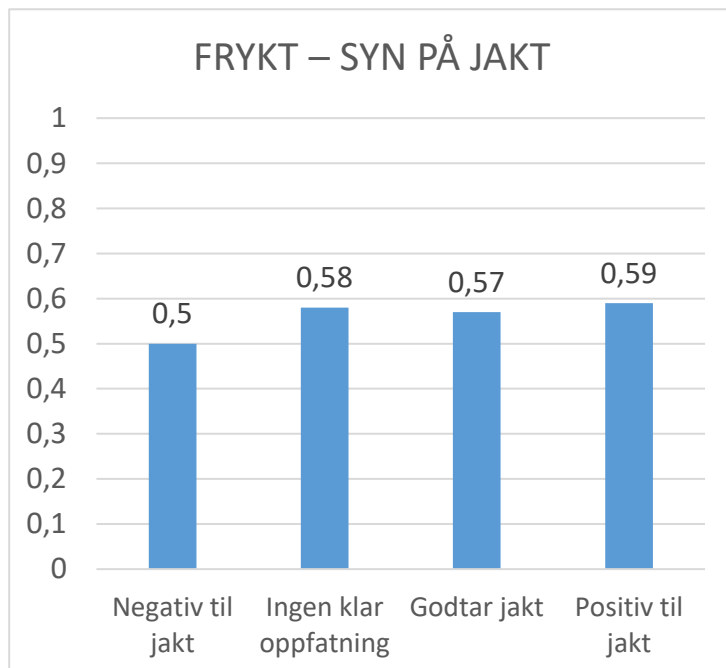
Tabell 6: Fryktindeks ulv. Bivariat regresjon frykt mot natursyn.

Uavhengig variabel:	B	S.E.	Beta	Sig.	R^2 justert
Økosentrisk natursyn	-0,055	0,004	-0,319	***	0,101

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Noe annet som i tidligere forskning har vist seg å henge sammen med hvordan mennesker forholder seg til store rovdyr, er deres syn på jakt. Dette har vært særlig tydelig i studier basert på kvalitative data (se f.eks. Skogen et al. 2017). Mens natursyn er å betrakte som en fundamental verdiorientering, bør synet på jakt sees på som en mer spesifikk holdning (Eagly og Chaiken, 1993). Våre analyser viser at det er tydelige forskjeller mellom grupper, ved at grupper med en negativ holdning til jakt uttrykker mindre frykt for ulv. Post hoc-testen viser at de som rapporterer at de er negative til jakt ser på seg selv som mindre redde enn de andre gruppene. De som aksepterer jakt er også noe mindre redde enn de som er positive til jakt. De som ikke har en klar

mening skiller seg ikke fra disse to gruppene. Effektstørrelsen er imidlertid beskjeden, og vi kan ikke trekke bastante konklusjoner.

Figur 19. Frykt for å møte ulv i naturen mot på syn på jakt.

0,00 = ingen frykt og 1,00 = stor frykt

ANOVA: $F = 14,40$, $p < 0,001$,

$\eta^2 = 0,019$

4.6.7 Tolkning av fysisk og sosialt miljø

I tillegg til individuelle faktorer avhenger frykt for store rovdyr delvis av en persons tolkning (vurdering) av det fysiske og sosiale miljøet. I vår tidligere forskning har vurderingen av miljøkontekst i forbindelse med frykt for store rovdyr sett ut til å handle om en persons oppfatning av sårbarhet ved et eventuelt møte med ulv i relasjon til: (i) oppfattet grad av fare eller skade dyret representerer, (ii) oppfattet uforutsigbarhet i dyrets bevegelser (dvs. usikkerhet om dyrets måte å nærme seg på eller måte å angripe personen på) og (iii) oppfattet ukontrollerbarhet (dvs. personens mangel på kontroll over egen reaksjon) når de responderer på et møte med et dyr (Johansson og Karlsson, 2011; se også Prokop og Fancovicová 2010; Sponarski et al. 2015). Disse vurderingsdimensjonene er forklart i *The Cognitive Vulnerability Model of animal fear* og har fått betegnelsen CVM-variabler (Armfield 2006; 2007).

I tolkningen av den sosiale konteksten ser det ut til at sosial tillit, definert som villigheten til å stole på de som er formelt ansvarlige for å utvikle retningslinjer og ta beslutninger, er viktig (Cvetkovich og Winter 2003). Sosial tillit blir sett på som avgjørende for forvaltning av naturressurser (Stern 2008, Earle 2010). Sosial tillit er basert på likheten mellom individet og personen man kan ha tillit til, f.eks. i form av felles verdier (Balliet og Van Lange 2013), og positiv effekt av personen man eventuelt stoler på (Shoorman et al. 2007), heller enn rasjonelle vurderinger av hvordan en institusjon vil handle i en spesifikk situasjon. Dette kommer fram i *Salient-Value-Similarity modellen* (Cvetkovich og Winter 2003). Johansson et al. (2012a) brukte såkalt «structural equation modellering» for å studere flere sammenhenger parallelt, og bekreftet på denne måten at vurderingen av egen sårbarhet – møtet med et stort rovdyr sett på som farlig, uforutsigbart med hensyn til dyrets atferd, og lav opplevelse av kontroll over egen reaksjon (CVM-variablene) – sammen med en mangel på sosial tillit til myndigheter, var forbundet med relativt mye sterkere selvrapportert frykt for rovdyr. Denne modellen ble bekreftet av en lignende analyse av frykt for ulv, som

sammenlignet et svensk nasjonalt utvalg med et regionalt utvalg fra områder der det finnes ulv. Dessuten viste det seg at effekten av tolkningen av miljøkonteksten (definert som opplevd sårbarhet i et møte med ulv) var viktigere for selvrapportert frykt jo lenger unna områder med ulv respondentene bodde, mens tolkningen av den sosiale konteksten (definert som sosial tillit til ansvarlige myndigheter) var viktigere for selvrapportert frykt hos de som bodde nærmere rovdyr (Johansson et al. 2016b).

I vår studie ble kognitiv sårbarhet målt med CVM-variablene og tillit sett på som potensielle drivere av frykt for ulv. Den opplevde sårbarheten ble målt med de samme verktøyene som i tidligere studier, dvs. med seks spørsmål som tok for seg respondentenes opplevelse av ulvens farlighet, opplevd mulighet til å forutsi ulvens adferd i en møtesituasjon og den opplevde kontrollen over personlig reaksjonen i situasjonen. Legg merke til at det kognitive sårbarhetsmålet inkluderer ting som adresserer den oppfattede faren, som vi analyserte i kapittel 3, men en forskjell er at dette sårbarhetsmålet handler om faren for *en selv*, heller enn bedømmelsen av den mer generelle faren ulven kan utgjøre for ulike grupper i samfunnet. På linje med tidligere forskning ble variablene behandlet som en indeks fra 1 = «Nei, absolutt ikke» til 5 = «Ja, absolutt». Svarene viste en tilfredsstillende intern reliabilitet (Cronbach's Alpha = 0,81). Respondentens gjennomsnittlige opplevde sårbarhet var 2,77, med et standardavvik på 0,84. Dette resultatet er veldig likt gjennomsnittet i den nevnte svenske undersøkelsen (Johansson et al. 2017).

Ser vi på den sosiale konteksten, ble målet for "tillit til miljøinstitusjoner" (beskrevet i kapittel 3) ansett å tilsvare mål som tidligere har blitt brukt til å uttrykke sosial tillit. Vi minner om at vi tråd med tidligere norske studier har inkludert en naturvernorganisasjon og forskere blant de institusjonelle aktørene, dels fordi faktoranalyse grupperer Naturvernforbundet og forskere sammen med myndighetsorganer, og dels fordi det gir god mening å betrakte alle disse aktørene som forvaltere av en felles diskurs om natur og naturforvaltning. Nettopp fordi respondentenes vurdering av disse korrelerer så høyt (jfr. faktoranalysen) anser vi det som uproblematisk å la denne indeksen tilsvare mål på tillit til miljømyndigheter som har vært anvendt i utenlandske studier.

4.6.8 Multivariat regresjonsmodell: Frykt for ulv i en større sammenheng

For å forstå den relative viktigheten av individuelle faktorer i sammenheng med vurderingen av den fysiske og sosiale miljøkonteksten, ble multivariat regresjonsanalyse utført. I denne analysen tok vi utgangspunkt i regresjonsmodellen som ble brukt i den foregående analysen for farlighet. Denne modellen ble brukt fordi den muliggjør en diskusjon av likheter og forskjeller mellom ulike mulige faktorer, såkalte prediktorvariabler, for oppfatninger av farlighet og den rapporterte følelsen av frykt. Vi brukte de samme variablene og satte dem inn i samme sett av modeller (se seksjon om farlighet for en mer detaljert forklaring), men nå med fryktindeksen som den avhengige variabelen. I henhold til den teoretiske modellen for menneske-miljø-interaksjon refererer de fire første modellene til de individuelle faktorene i denne rekkefølgen: erfaring eller nærhet til ulv, sosiodemografiske bakgrunnsvariabler og verdier/holdninger, inkludert politisk fremmedgjøring (se kapittel 3). Den femte modellen introduserer vurderingen av det som i de refererte utenlandske studiene ble kalt den sosiale miljøkonteksten, her grad av tillit til miljøinstitusjoner og til «sunn fornuft». I en ny sjette modell ble indeksen for sårbarhet lagt til som ytterligere en prediktorvariabel. De inkluderte variablene er beskrevet i **tabell 7**.

Tabell 7. Variabler i den multivariate regresjonsmodellen

Variabel	Koding	Gj.snitt	SD
Frykt for ulv	Indeks 0 til 1	0,58	0,20
Ulvesone	1 (Resten av landet) til 2 (Ulvesone uten Oslo)	1,14	0,35
Ulv i nærheten	1 (Nei) til 2 (Ja)	1,33	0,47
Sett ulv nær hjemmet	1 (Nei) til 2 (Ja)	1,15	1,35
Kjønn	1 (Mann) til 2 (Kvinne)	1,50	0,50
Alder	Alder i antall år (>15 - <94)	46,64	18,49
Utdanningsnivå	1 (max Grunnskole) til 4 (Universitet > 4 år)	2,59	0,89
Bostedsstørrelse	1 (<200 innbyggere) til 7 (>300 000 innbyggere)	3,94	1,87
Økosentrisk atursyn	1 (Minimum) til 6 (Maximum)	4,34	1,17
Holdning til jakt	1 (Negativ til jakt) til 4 (Positiv til jakt)	3,24	0,92
Politisk fremmedgjøring	1 (Ikke fremmedgjort) 5 (Veldig fremmedgjort)	3,17	0,97
Tillit til miljøinstitusjoner	1 (Ingen tillit) 4 (Meget stor tillit)	2,64	0,73
Tillit til "sunn fornuft"	1 (Ingen tillit) 4 (Meget stor tillit)	2,44	0,57
CVM-variabler	1 (Nei, absolutt ikke) til 5 (Ja, absolutt)	2,78	0,84

I den første modellen, som kun behandler det som har med indirekte (å bo i et område med ulv) og direkte (å selv ha sett ulv nær der man bor) erfaring å gjøre, ser vi at å ha sett ulv i nærheten av der man bor signifikant forklarer en del av variasjonen i frykt. Jo høyere en respondent ligger på den tredelte skalaen som måler om og hvor ofte man har sett ulv nær hjemmet, jo sterkere frykt gis det uttrykk for. I modell 2 der vi legger til ytterligere individuelle faktorer, ser vi at mer av variasjonen forklares (endring i R^2) ved at kvinner uttrykker sterkere frykt enn menn, og at eldre uttrykker større frykt enn yngre respondenter. Personer med lite utdanning uttrykker større frykt enn de med høy utdanning. Folk som bor på små steder gir uttrykk for sterkere frykt enn de som bor i større byer. Dette betyr at erfaring og sosiodemografiske variabler delvis kan bidra til å forklare frykt, men ved å legge til ytterligere variabler i analysen, kan vi få et mer nyansert bilde av variasjonen i opplevd frykt. I modell 3 legger vi til natursyn og mening om jakt. Begge bidrar til at den forklarte variasjonen totalt sett øker, gjennom at personer med lav skåre på økosentrisk natursyn og positivt syn på jakt uttrykker sterkere frykt, men samtidig svekkes betydningen av erfaring og sosiodemografiske variabler noe. Denne modellen, som tar hensyn til ulike typer av individuelle faktorer, forklarer 18 prosent av variasjonen i respondentenes frykt (R^2).

Modell 4, som introduserer politisk fremmedgjøring, bidrar ikke til økning i forklart variasjon. Dette er ulikt det vi så når det gjaldt oppfatning av ulvens farlighet, der politisk fremmedgjøring hadde en signifikant, men beskjeden, effekt (kapittel 3). Derimot øker den forklarte variasjonen merkbart når vi introduserer de to tillits-indeksene («miljøinstitusjoner» og «sunn fornuft») i modell 5. I overensstemmelse med tidligere forskning er lav tillit til miljøinstitusjoner (som inkluderer myndigheter) forbundet med større opplevd frykt, mens vi også her ser en motsatt tendens, nemlig at større tillit til «sunn fornuft» også henger sammen med større opplevd frykt. Samtidig reduseres betydningen av utdanning og synet på jakt, mens effekten av politisk fremmedgjøring nå er signifikant. Disse endringene speiler hvilke variabler som *sammen* fanger opp variasjonen i frykt på den mest hensiktsmessige måten. Vi kommer da opp i 25 prosent forklart varians.

Modell 1 til 5 er interessante siden de direkte kan sammenlignes med tilsvarende analyser for oppfatning av farlighet i kapittel 3, men når det gjelder forståelsen av frykt må vi også se på betydningen av disse variablene etter at opplevd sårbarhet (målt med CVM-variablene) legges inn i modellen. Dette gjøres i modell 6, og vi ser at jo mer sårbar en person oppfatter seg å være i et eventuelt møte med ulv, jo større er den rapporterte frykten. Når sårbarhet tas med, øker den forklarte variansen til 58 prosent, noe som innen all psykologisk forskning er en meget høy forklaringsgrad. Når opplevd sårbarhet tas i betraktning, skjer det en del forandringer i betydningen av tidligere introduserte variabler. Dette forklares, som nevnt ovenfor, av hvordan variablene sammen påvirker variasjonen i opplevd frykt. Her kan vi særlig legge merke til at når vi tar i betraktning individenes opplevde sårbarhet, så har det betydning om man mener at det finnes ulv i nærheten, og at man har sett ulv i nærheten av der man bor. På et gitt «sårbarhetsnivå», er det altså slik at opplevelsen av frykt øker noe med disse to andre variablene. De har imidlertid fortsatt underordnet betydning, hvilket man kan se av de relativt lave regresjonskoeffisientene og at de kun er signifikante på 5-prosent nivå på tross av utvalgsstørrelsen. Sett under ett kan vi si at modell 6 viser hvor viktig det er for forståelsen av frykt og uro for ulv å ta i betraktning menneskers tolkning av hva et møte ulv vil innebære.

Tabell 8: Frykt for å møte ulv. Multivariat regresjonsmodell.

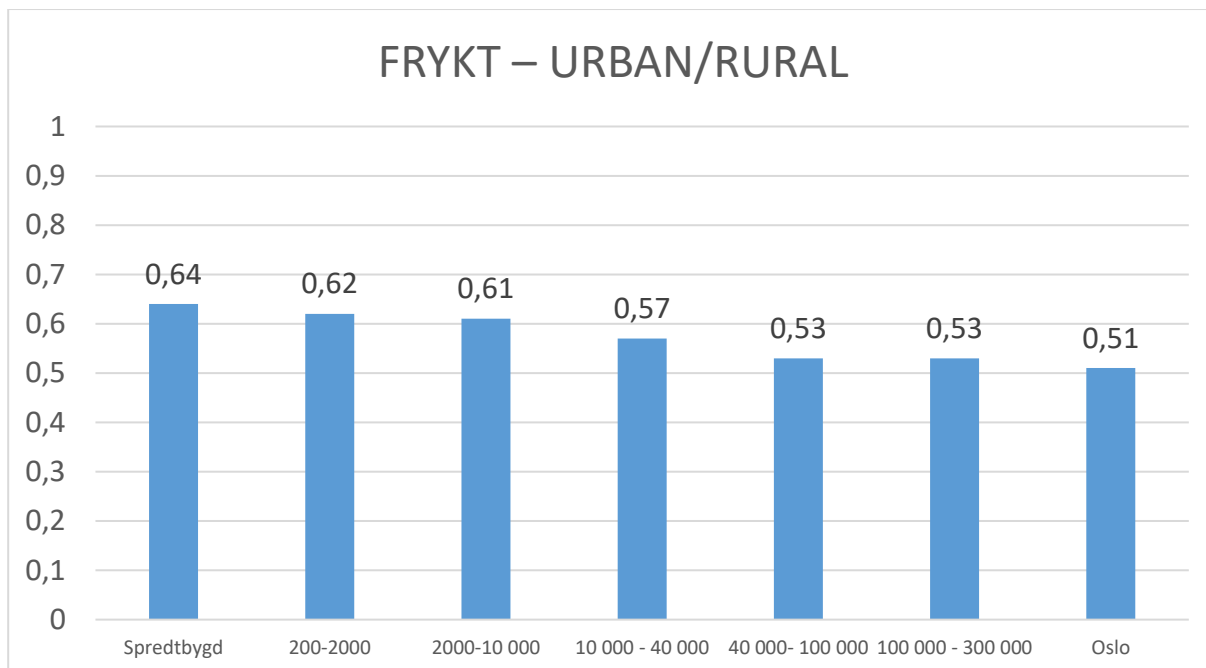
Avhengig variabel: Frykt						
Uavhengige variabler:	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell5	Modell 6
	β /Sig./Std.E	β /Sig./Std.E	β /Sig./Std.E	β /Sig./Std.E	β /Sig./Std.E	β /Sig./Std.E
Ulvesone uten Oslo og hele Oslo som resten av landet	0,014 ^{ns} (0,016)	-0,028 ^{ns} (0,016)	-0,034 ^{ns} (0,015)	-0,034 ^{ns} (0,015)	-0,021 ^{ns} (0,014)	-0,029 ^{ns} (0,011)
Ulv i nærheten	0,006 ^{ns} (0,012)	0,040 ^{ns} (0,012)	0,032 ^{ns} (0,011)	0,033 ^{ns} (0,011)	0,009 ^{ns} (0,011)	0,056 [*] (0,008)
Sett ulven eller spor nær der man bor	0,093 ^{***} (0,013)	0,059 ^{**} (0,013)	0,048 ^{ns} (0,012)	0,048 ^{ns} (0,012)	0,022 ^{ns} (0,012)	0,062 [*] (0,009)
Kjønn		0,151 ^{***} (0,009)	0,216 ^{***} (0,009)	0,216 ^{***} (0,009)	0,211 ^{***} (0,009)	0,035 [*] (0,007)
Alder		0,103 ^{***} (0,000)	0,087 [*] (0,000)	0,088 [*] (0,000)	0,048 [*] (0,000)	0,058 [*] (0,000)
Utdanning		-0,092 ^{***} (0,005)	-0,059 [*] (0,005)	-0,063 [*] (0,006)	-0,038 ^{ns} (0,006)	0,030 ^{ns} (0,004)
Bostedsstørrelse		-0,179 ^{***} (0,003)	-0,128 ^{**} (0,003)	-0,129 ^{**} (0,003)	-0,076 [*] (0,003)	-0,067 [*] (0,002)
Økosentrisk natursyn			-0,294 ^{***} (0,004)	-0,297 ^{***} (0,004)	-0,220 ^{***} (0,004)	-0,068 [*] (0,003)
Holdning til jakt			0,094 [*] (0,005)	0,093 [*] (0,005)	0,030 ^{ns} (0,005)	0,055 [*] (0,004)
Politisk fremmedgjøring				-0,013 ^{ns} (0,005)	-0,115 ^{**} (0,005)	-0,091 [*] (0,004)
Indeks tillit til miljøinstitusjoner					-0,198 ^{***} (0,008)	-0,179 ^{***} (0,006)
Indeks tillit til "sunn fornuft"					0,228 ^{***} (0,005)	0,119 ^{**} (0,005)
CVM-variabler						0,637 ^{***} (0,004)
Konstant	0,512	0,526	0,621	0,634	0,698	0,209
R ²	0,010	0,091	0,187	0,187	0,256	0,583
R ² justert	0,080	0,087	0,183	0,182	0,251	0,580
R ² endring		0,081	0,096	0,000	0,069	0,327

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

4.7 Makroperspektivet

Interaksjonen mellom menneske og miljø finner sted i en større sammenheng, f.eks. kan tolkingen av aspekter ved naturmiljøet variere mellom folk i urbane og rurale kontekster. En økende grad av urbanisering ser ut til å forsterke forskjellene i verdier og holdninger mellom rurale og urbane områder, på grunn av sosial marginalisering og opplevd mangel på innflytelse på rovdyrpolitikk og forvaltning blant deler av den rurale befolkningen (Eriksson et al. 2015). På den annen side argumenterte Sponarski et al. (2013) for at befolkningen i rurale områder i vår tid er heterogen og at deres holdninger til ulv derfor også er det. Det samme har vist seg i tidligere norske studier, for eksempel Tangeland et al., (2010). Vi viser også til den nye NINA-rapport 1570 (Krange og Skogen 2018).

Post hoc-test (Hochbergs GT) viser at det ikke er noen forskjell mellom spredtbygde strøk og små steder med inntil 2000 innbyggere når det gjelder selvrapportert frykt, men den er høyere enn for steder med 10000-40000 innbyggere. Stedene med inntil 2000 -10000 innbyggere er imidlertid ikke signifikant ulike de med 10000 – 40000 innbyggere. Fryktindeksen gir heller ikke forskjellig utslag for steder på denne størrelsen og de med enda flere innbyggere, inkludert Oslo.

Figur 20. Frykt for å møte ulv i naturen i rurale og urbane områder.

0,00 = ingen frykt og 1,00 = stor frykt ANOVA: $F = 17,81$, $p < .001$, $\eta^2 = 0,048$.

I Sverige har man sett at geografisk plassering på den urban-rurale akse har en effekt på den relative betydningen av ulike faktorer som påvirker frykt for ulv. Effekten av miljøkonteksten (sårbarhet) var sterkere jo lenger unna områder med ulv respondentene bodde. Den sosiale konteksten (tillit til forvaltningsmyndighetene), var derimot viktigere for selvrapportert frykt hos de som bor nærmere rovdyr (Johansson et al. 2016b). Derfor fant vi det relevant å analysere likhetene og forskjellene i prediktorer for frykt for å møte ulv hos de som bor i rurale og de som bor i urbane områder. I disse analysene delte vi respondentene i to undergrupper, der de som bodde

på steder med under 10 000 innbyggere ble kategorisert som rurale og de som bodde på steder med 40 000 innbyggere eller mer, ble kategorisert som urbane (respondenter som bor i områder med mellom 10 000 og 40 000 innbyggere ble utelukket fra analysen, basert på deres gjennomsnittsskåre på fryktindeksen). Regresjonsmodellen for frykt med alle de uavhengige variablene fra modell 6 i tabell 8 ble anvendt separat i de to undergruppene. Variabelen ulvesone ble ekskludert på grunn av det lave antallet respondenter i de inkluderte undergruppene, dvs. få respondenter i det urbane utvalget som bor i ulvesonen. Tabell 9 gir et interessante innblikk med tanke på forskjeller i mønsteret for hvilke variabler som er forbundet med frykt. Tillitsvariablene i det rurale utvalget bidrar tydelig til å forklare variasjonen i frykt, men disse variablene har ingen betydning i det urbane utvalget. Derimot viser det seg at sårbarheten er en viktigere prediktor i det urbane utvalget enn i det rurale utvalget.

Tabell 9: Frykt for ulv. Multivariat regresjonsmodell separat i urban og rural del av utvalget

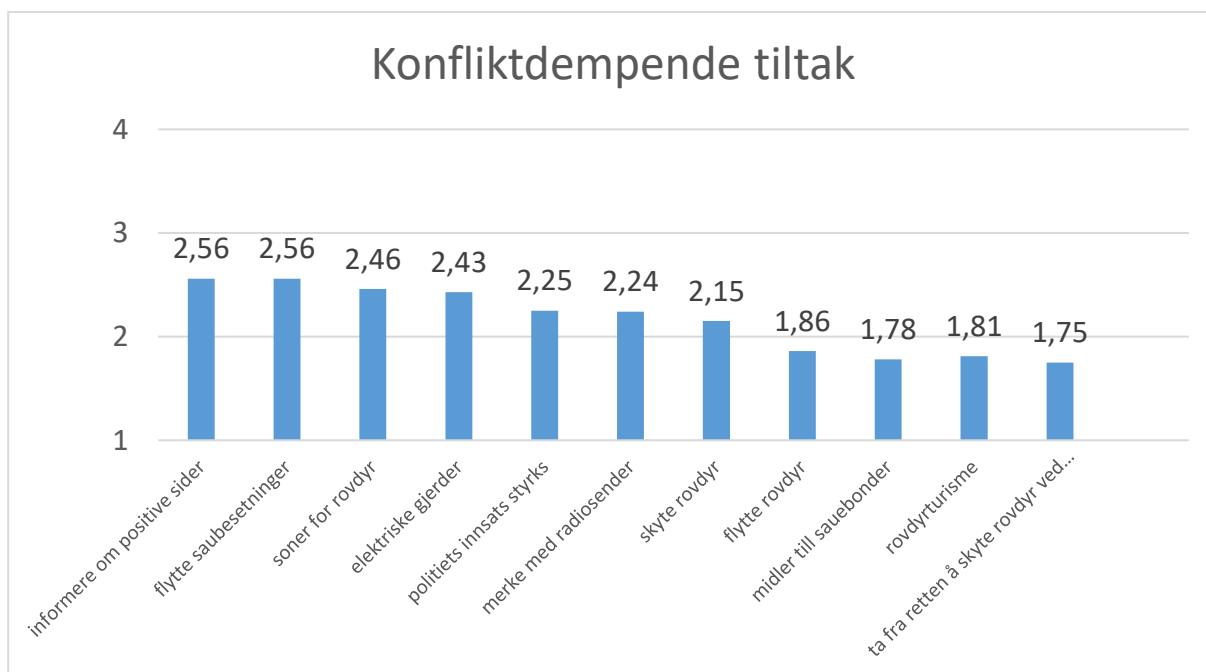
Rural		Urban	
Uavhengige variabler:	Modell 6 β/Sig./Std.E	Uavhengige variabler:	Modell 6 β/Sig./Std.E
Ulv i nærheten	0,037 ^{ns} (0,072)	Ulv i nærheten	0,081* (0,015)
Sett ulven eller spor nær der man bor	0,050 ^{ns} (0,014)	Sett ulven eller spor nær der man bor	0,027 ^{ns} (0,026)
Kjønn	0,023 ^{ns} (0,016)	Kjønn	0,029 ^{ns} (0,012)
Alder	0,029 ^{ns} (0,013)	Alder	0,072* (0,001)
Utdanning	0,027 ^{ns} (0,001)	Utdanning	0,022 ^{ns} (0,008)
Bostedsstørrelse	-0,016 ^{ns} (0,007)	Bostedsstørrelse	-0,036 ^{ns} (0,008)
Økosentrisk natursyn	-0,078* (0,007)	Økosentrisk natursyn	-0,087* (0,006)
Holdning til jakt	0,068* (0,005)	Holdning til jakt	0,030 ^{ns} (0,007)
Politisk fremmedgjøring	-0,047 ^{ns} (0,007)	Politisk fremmedgjøring	-0,073 ^{ns} (0,008)
Indeks tillit til miljøinstitusjoner	-0,164** (0,007)	Indeks tillit til miljøinstitusjoner	-0,062 ^{ns} (0,009)
Indeks tillit til "sunn fornuft"	0,174** (0,009)	Indeks tillit til "sunn fornuft"	-0,038 ^{ns} (0,010)
CVM	0,597*** (0,007)	CVM	0,704*** (0,008)
Konstant	0,147	Konstant	0,176
R ²	0,572	R ²	0,521
R ² justert	0,563	R ² justert	0,508

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

4.8 Opplevd frykt og syn på policy og forvaltningstiltak

Frykt er forbundet med holdninger til ulike forvaltningstiltak (Frank et al. 2015; Jacobs et al. 2014). Respondentene ble spurt om å vurdere i hvilken grad de mente at 11 ulike tiltak kan redusere konfliktene knyttet til rovdyr. Responsene ble kodet med en skala fra 1 = «i liten eller ingen grad», til «4 = i meget stor grad», som uttrykk for hvordan man mener at et gitt tiltak vil virke for å redusere konflikt. "Vet ikke"-responsen er ekskludert fra analysen, derfor varierer N (se tabell 10). Oppfatninger av tiltak for å redusere konflikter omtales mer inngående i NINA Rapport 1570 (Krange og Skogen 2018), og vi henviser til denne for å se hvilken oppslutning tiltakene har i befolkningen og hvordan oppfatninger av dem er koblet til generelle holdninger til

ulv. Tiltakene som oppnår høyest gjennomsnittlig oppslutning er "Informere om positive sider ved å ha rovdyr i norsk natur" og "Flytte sauebesetninger til beiter i områder uten rovdyr", mens det er gjennomgående lav oppslutning om å "Ta fra jegere retten til å skyte rovdyr som angriper hund", "Satse på rovdyrreturisme", "Gi sauebønder midler til å starte annen næring" og «flytte rovdyr». Figur 21 viser den gjennomsnittlige oppslutningen om ulike potensielt konfliktdempende tiltak, med de mest «populære» til venstre. I det følgende skal vi se nærmere på forholdet mellom opplevd frykt og meninger om slike tiltak.

Figur 21. Mening om ulike tiltaks potensial for å redusere konflikten som noen mener at rovdynene skaper. 1 = «i liten eller ingen grad» 5 = «I meget stor grad».

Respondentenes frykt for å støte på ulv i naturen er til en viss grad forbundet med dere oppfatning av ulike konfliktdempende tiltaks effektivitet. Jo mer folk frykter å møte ulv, jo mer positiv oppfatning har de av å skyte rovdyr som konfliktdempende tiltak. Det er også en signifikant positiv sammenheng mellom frykt og å flytte rovdyr, men denne er svakere. For de andre tiltakene er sammenhengen med frykt negativ. Det vil si at jo større frykt, jo mindre tro har man på at tiltaket er konfliktdempende. Det ser vi av den negative korrelasjonskoeffisienten (tabell 10). Korrelasjonskoeffisient (r) kan variere fra 0, som indikerer ingen korrelasjon, til 1, som indikerer et perfekt samsvar. Det er særlig sterke korrelasjoner som viser at desto mer frykt respondenter uttrykker, desto mer negative er de til å satse på rovdyrsturisme og å styrke politiets innsats mot faunakriminalitet.

Tabell 10. Bivariate korrelasjoner (Pearson *r*) mellom frykt og oppfatninger av konfliktdependende tiltak.

Tiltak	n	Pearson <i>r</i>	p
Sette opp elektriske gjerder for å hindre rovdyr i å angripe husdyr	2088	-0,21	<0,001
Flytte rovdyr	2034	0,15	<0,001
Merke rovdyr med radiosender slik at de kan overvåkes	2062	0,03	n.s.
Skyte rovdyr	2086	0,55	<0,001
Opprette/opprettholde egne soner hvor rovdyra har lov til å være (eks. Ulvesonen)	2052	-0,08	n.s.
Flytte sauebesetninger til beiter i områder uten rovdyr	2097	-0,37	<0,001
Gi sauebønder midler til å starte annen næring	1983	-0,26	<0,001
Styrke politiets innsats mot faunakriminalitet	1853	-0,42	<0,001
Satse på rovdyrturisme	1953	-0,41	<0,001
Informere om positive sider ved å ha rovdyr i norsk natur	2096	-0,54	<0,001
Ta fra jegere retten til å skyte rovdyr som angriper hund	1935	-0,35	<0,001

Frykt kan også forventes å være forbundet med generelle holdninger til ulv, ettersom holdninger delvis bygges opp av emosjonelle komponenter (Eagly og Chaiken, 1993). Dette kan i neste omgang ha konsekvenser for hvordan mennesker stiller seg til intervensjoner som utvikles for å gjøre dem i stand til å mestre frykt, siden de som har en generelt negativ holdning til ulv synes å være mindre interesserte i å prøve ut slike framgangsmåter (Johansson og Frank, 2015).

For å se nærmere på forholdet mellom frykt og holdning til ulv, har vi tatt utgangspunkt i to spørsmål, nemlig om man liker at det finnes ulv i Norge, og om man liker eller misliker at det finnes ulv i naturen der man bor¹⁵. Skalaen går fra 1 («Misliker sterkt») til 5 («liker godt»). For «ulv i Norge» var gjennomsnittsverdi = 3.58 og standardavvik = 1.36, mens det for «ulv i naturen der du bor» var gjennomsnittsverdi = 2, 97 og, standardavvik = 1.34. I bivariat sammenheng (Pearson *r*) uttrykte respondentene med høyere nivå av frykt også mer negative holdninger til ulvens tilstedeværelse, både for "ulv finnes i Norge" ($r = -0,71$, $p < .001$) og "ulv i naturen der du bor" ($r = -0,76$, $p < 0,001$). Dette betyr at det finnes en sterk, men ikke perfekt sammenheng mellom følelsen av frykt og det å ikke like å ha ulv der en bor eller at det finnes ulv i Norge. Siden sammenhengen ikke er perfekt, er det grunn til se nærmere på dem som skiller seg fra mønsteret, ved at de uttrykker frykt men samtidig rapporterer en positiv holdning til ulv.

4.9 Frykt i kombinasjon med positiv holdning til ulv

Innledningsvis i rapporten presenterte vi en antakelse om at intervensjoner av typen informasjon, guidede turer, o.l. (som man har forsøkt i forhold til bjørn i Sverige, se Johansson et al. 2017) ikke er særlig aktuelt rettet mot folk som kobler spørsmål om ulvens farlighet og egen frykt til en politisk forståelsesramme som er kritisk til ulveforvaltningen og det som oppfattes som skjeve maktforhold i samfunnet, eller der konkrete interesser berøres og blir en del av bakgrunnen for fortolkninger også av fare og frykt. Dette støttes av våre funn, der vi ser klare tendenser til at oppfatningen av ulven som et farlig dyr i høy grad påvirkes av en rekke andre faktorer enn ulven

¹⁵ Se NINA Rapport 1570 (Krange og Skogen 2018) for nye resultater når det gjelder generelle holdninger til ulv i Norge.

selv (kapittel 3). Også frykt er forbundet med individuelle faktorer, men påvirkes aller mest av tillit til henholdsvis miljøinstitusjoner og «sunn fornuft» samt egen opplevelse av sårbarhet i et eventuelt møte med ulv.

Basert på korrelasjonene mellom frykt og holdninger til ulv, samt resultater fra den kvalitative delen av denne studien (neste seksjon), må vi forvente at det finnes mennesker som fornemmer en viss frykt for ulv og som samtidig er positive til ulven.

For å få en enkel modell der vi kan identifisere den gruppa som til en viss grad kan sies å oppfylle disse (rett nok temmelig vage) kriteriene – altså at man ikke er negativ til ulv men likevel redd – har vi tatt utgangspunkt i fryktindeksen og delt respondentene inn i tre like grupper, som hver inneholder 33 prosent av respondentene. De som rapporterer ingen eller lite frykt (skåret 0,47 eller mindre på fryktindeksen), de som rapporterer et middels nivå av frykt (skåret 0,48 til 0,65) og de som rapporterer et høy fryktnivå (skåret 0,66 eller høyere). Med hensyn til holdning til ulv, har vi tatt utgangspunkt i spørsmålet om man liker at det finnes ulv i Norge, og delt disse inn i de som misliker (skåre 1 eller 2), de som er nøytrale (skåre 3) de som liker at det finnes ulv i Norge (skåre 4 eller 5). Ved å krysstabulere respondentenes omkodede skårer på fryktindeksen og holdning til ulv i Norge, kan vi finne ut hvor stor andel av befolkningen som er minst har et middels fryktnivå, men likevel er nøytral eller positiv til ulv i Norge. Denne øvelsen gjennomfører vi så i tre deler av utvalget (vel kjent fra de øvrige analysene): Ulvesonen uten Oslo, ulvesonen Oslo, og resten av landet. Tabell 11-13 viser (markert oransje), at det i alle deler av landet er en vesentlig del av respondentene som rapporterer at de føler frykt for å møte ulv i naturen, men som likevel er positive eller nøytrale til å ha ulv i Norge. I ulvesonen uten Oslo er det 31,1 prosent, i Oslos del av ulvesonen 44,2 prosent, og i resten av landet 45,2 prosent. Vi antar at disse gruppene er de som kan forventes å ha størst utbytte av intervensjoner med sikte på å gi dem støtte til å håndtere følelse av frykt, siden de ikke er mot ulv i seg selv.

Når vi da vet at befolkningen i flere urbane områder, og ikke minst i deler av Oslo, faktisk bor vel så nær ulv som de fleste i mer rurale strøk – en situasjon som kan bli mer vanlig i framtida – er dette et godt grunnlag for å forsøke intervensjoner i slike områder, der det faktisk er et reelt behov. Men også i den delen av ulvesonen som er mindre urban er det et potensial her, om enn mindre. Utfordringen er selvsagt å nå disse gruppene på en effektiv måte, og å gjøre dette på måter som ikke aktivt ekskluderer andre grupper og dermed bidrar til forsterke splittelser i lokalsamfunn. Vi kommer tilbake til dette i et avsluttende kapittel om konsekvenser for forvaltning og politikk

Tabell 11. Krysstabulering av frykt og holdning til ulv. Ulvesone uten Oslo N = 309. Prosent.

	Negativ holdning	Nøytral	Positiv holdning
Lite frykt	0,9	1,6	32,0
Middels frykt	6,5	7,4	9,4
Stor frykt	27,8	10,7	3,6

Tabell 12. Krysstabulering av frykt og holdning til ulv. Ulvesone Oslo. N = 147. Prosent.

	Negativ holdning	Nøytral	Positiv holdning
Lite frykt	0,0	2,0	44,2
Middels frykt	2,1	8,2	21,7
Stor frykt	7,5	8,8	5,5

Table 13. Krysstabulering av frykt og holdning til ulv. Resten av landet. N = 1738. Prosent.

	Negativ holdning	Nøytral	Positiv holdning
Lite frykt	0,7	2,3	29,6
Middels frykt	3,8	7,3	21,9
Stor frykt	18,4	9,5	6,5

5 Oppsummering hovedfunn, kvantitative data

Denne studien viser at bekymring og annet engasjement vedrørende ulv som mennesker gir uttrykk for, må diskuteres på en nyansert måte. Vi kan konstatere at frykt for å møte ulv i naturen er underordnet mange andre samfunnsmessige trusler eller farer, og det finnes andre dyr i norsk natur som forårsaker sterkere uro enn ulv. Selv om følelse av uro og frykt har fått stor plass i den offentlige debatten, vekker tanken på å møte ulv også positive følelser som glede og interesse hos mange mennesker. De negative følelsene utgjør dessuten et bredere spektrum og omfatter også sinne og avsky.

Analysene viser at det er viktig å skille mellom kognitive forestillinger om ulven som et farlig dyr, og den personlig opplevde frykten for å møte ulv. Forestillingen om at ulven er farlig, må i større grad forstås som knyttet til en sosial diskurs om ulv. Denne forestillingen bidrar til opplevelse av frykt, men er ikke i seg selv uttrykk for en slik emosjon. Mennesker som er redde, får sin utfoldelse begrenset på den måten at de unngår situasjoner som kan innebære å møte ulv i naturen. Disse ser også få tiltak som relevante for å redusere konfliktene rundt ulven. Det er hovedsakelig to tiltak som støttes av de som uttrykker stor frykt, nemlig å fjerne dyrene enten ved å skyte eller flytte dem. Samtidig er det slik at en betydelig gruppe kjenner frykt for å møte ulv i naturen, men likevel har en positiv holdning til at det finnes ulv i Norge. Denne gruppen er spredt over hele landet, men ikke jevnt. I forhold til vår inndeling av ulvesonen finner vi at det er flest i denne kategorien i Oslos del av sonen, men også ganske mange ellers i landet, og i ulvesonen utenom Oslo. Dette tyder på at mennesker som er redde for ulv har behov for tilgang til mestringsstrategier i sin hverdag, det vil si mulige måter de kan håndtere sin uro og frykt på. Det blir derfor viktig å forstå hvilke faktorer som påvirker så vel forestillinger om ulvens farlighet som frykt for å møte ulv.

Regresjonsmodeller der de samme uavhengige variabler er med, bekrefter til en viss grad at antakelsen om at den kognitive forestillingen om ulven som farlig, og uopplevd frykt har noe ulik opprinnelse. Forestillingen om ulv som en fare er sterkere forbundet med sosiodemografiske bakgrunnsvariabler og generelle holdningsmønstre enn «frykt» er. Men vi ser også at det er betydelig sammenfall mellom modellene. Frykten for å møte ulv i naturen er forbundet både med erfaringen av å ha ulv i de fysiske omgivelsene, bakgrunnsvariabler som bosted og utdanning, natursyn og forholdet til myndigheter og andre premissleverandører på miljøområdet. Vi ser at de samme variablene, hvorav flere reflekterer den sosiale konteksten, har betydning både for forestillinger om fare og opplevd frykt, men effekten er ulik. Den forklarte variansen R^2 for de fem først modellene (som fanger opp de sosiale faktorene) er noe høyere for «fare» enn for «frykt».

For frykt øker andelen forklart variasjon markert når opplevd sårbarhet introduseres. Den opplevde sårbarheten, som inkluderer forutsigbarhet hva gjelder ulvens oppførsel, og egne reaksjoners kontrollerbarhet ved et eventuelt møte, er den klart sterkeste prediktorvariabelen for frykt. Dette viser at individenes tolkning av potensiell fare ved et møte med ulv har betydning for frykt. Resultatet viser at den nyanserte forståelsen av forestillinger om fare må kobles sammen med en tilsvarende nyansert forståelse av frykt. Men sårbarheten avhenger også av i hvilken utstrekning individene mener å kunne forutse en ulvs atferd, og i hvilken grad individene forstår hvordan hun eller han selv kan kontrollere et eventuelt møte med ulv i naturen. Her blir det viktig for individene å ha både teoretisk og praktisk kunnskap om hvordan man bør handle. Det innebærer

at informasjon og opplæring må omfatte mer enn ulvens biologi, og tydelig knyttes til de faktiske situasjoner som mennesker engster seg for. Eksempler på hvordan dette har blitt gjort finnes som tidligere nevnt i rapporten om forskning på frykt for bjørn (Johansson et al. 2016c; 2018).

Som man tidligere har sett i svenske studier, ser det ut til å være betydelig forskjeller mellom hvilke faktorer som har betydning for menneskers frykt for ulv i urbane og rurale områder. Vi ser at betydningen av tillit til miljøinstitusjoner har vesentlig større betydning for opplevelse av frykt i rurale enn i urbane strøk. Det betyr at strategier og tiltak som er innrettet på å gjøre noe med folks forhold til dyret ulv har mindre sjanse til å lykkes der fryktproblematikken i stor grad er et spørsmål om tillit.

Skal man gjøre noe med tilliten til miljømyndighetene og forskningen, som inngår i vår indeks «miljøinstitusjoner» og er en sentral faktor for opplevelsen av både fare og frykt i ganske store grupper, særlig i rurale områder, må man gjøre mer enn å informere om ulv og ta med folk på tur i ulverevir. Den kvalitative delen av denne studien gir indikasjoner på hva slags tiltak det kunne være. Det kommer vi tilbake til i rapportens siste kapittel.

6 Metode og bakgrunn – kvalitativ delstudie

I denne delen av studien har vi gjennomført strukturerte intervjuer med personer som har møtt ulv i Norge, for å forstå hvordan interaksjonen mellom mennesker og ulv oppfattes, hvilke følelser interaksjonen vekket og hvordan disse opplevelsene håndteres og bearbeides. Målet har vært å innhente informasjon om disse personenes tolkning av møtet med dyret, med vekt på deres reaksjon, hva de foretok seg, og hvordan de ser på faren ulven representerer for dem selv og for andre. Vi har dessuten ønsket å få vite hvordan de ser på ulvens plass i norsk natur og hvordan de tolker sine konkrete erfaringer – og andres konkrete erfaringer – inn i et større rovdyrpolitisk bilde.

Vi har også intervjuet personer som ikke selv har møtt ulv, men som bor i nærheten eller på annen måte har hendelsene nær innpå seg. De kan ha sett spor, eller hørt om opplevelsene til familiemedlemmer, naboer, jaktkamerater, turkamerater, osv. Vi har ønsket å undersøke hvordan kollektive forestillinger om ulven utvikler seg, f.eks. i et nabolag eller i andre grupper eller nettverk.

Vi har intervjuet mennesker som tenker svært forskjellig om sine erfaringer med ulv. Vi forsøker å få et grep om hva som bidrar til at hendelser som i prinsippet ser ut til å være like, kan forstås på ulike måter. At det er slik, vet vi fra tidligere forskning (for eksempel Skogen et al. 2017), og det er også lett å observere gjennom medieoppslag, sosiale medier, osv. Der ser man at møter med ulv og andre ulverelaterte opplevelser kan framstilles på helt motsatte måter: Positiv eller negativ opplevelse, stor naturopplevelse eller svært skremmende, osv.

Kvalitative data gjør det mulig å studere både individuell og kollektiv meningsdannelse i dybden, og vi kan få fram rike beretninger om folks opplevelser og tanker. Vi kan også fange opp variasjon, og ikke minst det som er uventet og ukjent på forhånd, på måter som ikke er mulig i kvantitative studier basert på data fra spørreskjemaer. Det vi imidlertid ikke kan si noe om, er utbredelsen av bestemte fenomener, eller i hvilke sosiale grupper eller geografiske områder det ene eller andre er vanligst. Vi kan, med utgangspunkt i kvalitative data, heller ikke si mye om årsaks-sammenhenger på et aggregert nivå, altså på samfunnsnivå. Derfor bør resultatene i denne delen ses i lys av funnene vi har presentert i kapittel 3 og 4.

6.1 Studieområder

Vi valgte ut to studieområder som representerer viktig variasjon i norske ulveområder: Området rundt Osensjøen i Hedmark og Østmarka ved Oslo. Rundt Osensjøen, som ligger i Trysil og Åmot kommuner, har det vært ulv i lengre tid, fordelt på flere revir. Befolkningen der har således vært eksponert for ulven lenge, og området er kjent for mange observasjoner av ulv. Medieoppmerksomheten har tidvis vært stor, ikke minst i forbindelse med den såkalte Slettåsflokk, som ikke sjelden har vært innom grenda Slettås, til dels svært tett på hus. Dette er blant annet dokumentert gjennom en pilotstudie der det ble benyttet såkalt nærhetsteknologi (Odden et al. 2018). Teknologien fungerer slik at når ulvenes GPS-halsbånd får inn signaler fra utplasserte UHF-sendere, så starter halsbåndet posisjonering hvert minutt. Man får dermed et «GPS-spor» som viser ulvens bevegelser nær bosetninger. Slettåsflokk har ofte blitt trukket fram, både av folk

fra Slettås og mange andre, som et eksempel på ulver med avvikende atferd som oppleves truende, og som ikke kan aksepteres. En annen flokk fra dette området, Osdalsflokken, ble skutt under lisensjakt vinteren 2018.

Det aktuelle området er spredt befolket, med små grender omgitt av skog, der folk noen ganger får ulven tett innpå seg. I tillegg til de to nevnte flokkene, har også Letjennaflokken sitt revir i nærheten, og det samme hadde Julussaflokken, før den ble tatt ut samtidig med Osdalsflokken. Det er dessuten kort vei til Sverige, noe som gjør ny innvandring derfra svært sannsynlig om lokale ulver skulle forsvinne. Samlet sett er dette et område der mange av de utfordringene ulveforvaltningen står overfor er tilstede.

Østmarka, som ligger mellom Oslo og Øyeren, med kommunene Lørenskog, Rælingen, Enebakk og Ski i øst og sør, har hatt fast etablering av ulv siden 2012, med det første valpekullet i 2013. Området er interessant av flere grunner, ikke minst fordi folketettheten er mye større enn rundt Osensjøen, og fordi befolkningen som her lever nær ulven er mye mer urban. Området er primært et viktig friluftsområde, og det drives lite utmarksnæring der. Tidligere studier fra NINA (Krange og Skogen 2013, 2015, 2018) har riktignok vist at det er merkbare forskjeller i holdning til ulven mellom de Oslo-bydelene som ligger inntil marka, og kommunene Enebakk og Rælingen i øst. Her ser vi en interessant urban-rural gradient nærmest i miniatyr, mellom bydelene Alna og Østensjø (der folk faktisk bor nærmere ulven enn de fleste innbyggerne i ulvesonen ellers) og de semi-rurale områdene langs Øyeren (der det fortsatt finnes innslag av primærnæring, men som i økende grad preges av moderne boligfelt og arbeidsreiser til Oslo og Lillestrøm). At ulven i økende grad blir nabo, også for folk i urbane strøk, er et sannsynlig framtidsscenario. Dette ser man i hele Europa, der kontakt mellom ulv og mennesker, også i tettbygde områder og i byer, ser ut til å bli vanligere. Derfor er det viktig å studere slike områder, for å se på forskjeller og ulikheter i forhold til typisk rurale strøk.

Osensjøens omegn og Østmarka er ikke bare områder der ulvemøter er et svært aktuelt tema, det er også områder der vi tidligere har drevet forskning og derfor har et godt utgangspunkt for ytterligere kunnskapsoppbygging. For Sør-Østerdal og Trysil, se f.eks. Skogen et al. (2017), for Østmarka, se Skogen og Krange (2013, 2015, 2018).

6.2 Datainnsamling

Mesteparten av dataene er samlet inn gjennom såkalte fokusgrupper, men det er også gjennomført noen individuelle intervjuer. En fokusgruppe er et gruppeintervju som i størst mulig grad gjennomføres som en samtale, under ledelse av en forsker. Mens individuelle intervjuer gir innsikt i individuelle erfaringer og følelser, også når det gjelder svært følsomme temaer, er fokusgrupper bedre egnet til å gi innsikt i kollektive meningsdannelser (Bauer og Gaskell 1999).

Fokusgrupper gir imidlertid også innsikt i meningene til enkeltpersoner, og det er ikke vanskelig å få fram fortellinger om konkrete hendelser. Det kan imidlertid være vanskeligere å få frem personlige historier og synspunkter hvis det handler om svært personlige og følsomme temaer, eller hvis det er et stekt normtrykk i gruppa. I grupper som er svært heterogene kan det også oppstå intense diskusjoner som hindrer intervjueren i å få ut informasjon. På den annen side kan slike diskusjoner også være en viktig datakilde (Morgan 1997).

Blant annet pga. disse dilemmaene, er det to hovedtilnærminger til fokusgrupper, nemlig heterogene og homogene grupper. *Heterogene* grupper er satt sammen slik at ulike syn på det aktuelle temaet er representert, og dynamikken som oppstår på grunn av dette er noe man ønsker å observere. *Homogene* grupper kan igjen deles inn i to hovedtyper: En variant er at de er satt sammen slik at deltakerne kan forutsettes å ha et likeartet grunnsyn på de aktuelle temaet (selv om det er nyanser, og selv om ulike perspektiver, erfaringer, osv., likevel fører til diskusjon). En annen variant er grupper som man kan si er «naturlige», dvs. rekruttert fra nabolag, arbeidsplasser, foreninger, eller andre slags grupper eller nettverk som allerede finnes. Her kan det selvsagt være ulike syn på mange spørsmål, blant annet ulv, men vanligvis er det mindre spenninger enn i grupper der man har tilstrebet at ulike posisjoner skal være representert (Halkier 2002). Gruppesamtalene kan styres mer eller mindre aktivt. Vår tilnærming til fokusgrupper har vært å styre nokså lite, men sørge for at alle viktige temaer, i henhold til en intervjuguide, blir dekket i løpet av samtalen.

I forbindelse med intervjuene ble informantene bedt om å fylle ut et kort spørreskjema som fordyper forståelsen av tolkningsprosessen av ulv, hvilke mestringsstrategier informanten eventuelt har brukt i forbindelse med den/de situasjoner der man har møtt ulv, og det som kalles «selvbiografiske erfaringsdimensjoner». Dette har muliggjort en analyse som utnytter kvalitativ informasjon til en viss grad av kvantitativ databehandling, og vi har kunnet danne oss et bilde av variasjonen mellom folk som har møtt ulv når det gjelder slike parametre.

6.3 Informanter

I dette prosjektet har vi hatt en ganske pragmatisk tilnærming til sammensetning av ulike grupper. Det skyldes først og fremst at tidsrammene har vært stramme. Å organisere og gjennomføre fokusgrupper er svært tidkrevende, og forutsetter ofte medvirkning fra frivillige, lokale kontaktpersoner som kan gi tilgang til ulike miljøer. Vi har imidlertid sikret oss at ulike oppfatninger av ulv er representert på begge lokaliteter, at folk med ulik tilknytning til områdene er med, og at ulike måter å bruke naturen på også gjenspeiles (jakt, turgåing, naturinteresse, hundekjøring, osv.). Bruk av utmarka i næringsøyemed er dessuten representert, men siden studiens fokus har vært personlige erfaringer med ulv og reaksjoner på ulvens nærvær, har selve næringsaspektet vært relativt perifert. Rundt Osensjøen har vi blant annet rekruttert personer som har hatt ulv nær huset slik dette er dokumentert gjennom GPS-merking av ulv vinteren 2017 (Odden et al. 2018).

Informantene ble rekruttert på flere måter. Vi brukte dels den såkalte snøballmetoden (Berthaux 1982), som går ut på at man først kontakter en eller flere personer som man kjenner til fra før, eller får tips om fra andre som kjenner et gitt saksfelt, lokalsamfunn, osv., og så får hjelp av disse til å rekruttere andre, som igjen kan bidra med flere kontakter. De fleste informantene er rekruttert på denne måten. To av fokusgruppene fra Østmarka ble rekruttert gjennom en invitasjon på Facebook. Det resulterte i to temmelig ulike grupper, som på hver sin måte utgjorde et godt supplement til informantene som var rekruttert på mer tradisjonelt vis.

Vi kan ikke beskrive de ulike gruppene i detalj, verken her eller senere i rapporten. Som i alle slike undersøkelser, er informantene garantert anonymitet. Det betyr ikke bare at vi unnlater å

opplyse om navn, vi kan heller ikke gi andre opplysninger som gjør det mulig å koble intervjuister og annen informasjon fra prosjektet til bestemte personer. Derfor må vi gi en ganske generell oversikt over hvilke typer informanter vi har rekruttert, og hvor de er fra.

Ved Østmarka er informantene fra begge sider av marka, og de fleste er fra kommunene Lørenskog, Rælingen, Enebakk og Oslo. Ved Osensjøen er nedslagsfeltet først og fremst et område som strekker seg ut fra den nordlige halvdel av sjøen. Området omfatter grender som ligger et godt stykke fra selve sjøen, men vi bruker rett og slett betegnelsen «Osensjøen» om dette studieområdet.

I begge studieområdene har vi med grupper rekruttert fra nabolag, og som da er mer eller mindre samstemte, og har mer eller mindre felles bakgrunn. Noen grupper er rekruttert på bakgrunn av at de er aktive brukere av de aktuelle områdene, primært i forbindelse med friluftsliv, herunder jakt. Siden både Åmot og Trysil (Osensjøen ligger i begge) er store hyttekommuner, har vi med informanter blant hytteeiere i dette området. Ved Østmarka har vi også med informanter som ble kontaktet tilfeldig på en av de populære sportsstuen.

Også folk som ikke har klare oppfatninger om ulven, og som ikke er aktive friluftsfolk, vil ha synspunkter på å ha ulv i nabolaget. Det viste seg dessverre vanskelig å rekruttere deltakere i denne kategorien, trolig delvis på grunn av mangel på interesse (et intervju tar tid, man må kanskje reise til et møtelokale, osv.), og delvis fordi en del oppfatter temaet som så betent at de ikke vil befatte seg med det. Vi har med informanter som ikke er spesielt interessert i temaet ulv, men det er de «tydelige stemmene» som dominerer. Med dette mener vi ikke at de nødvendigvis er aktivister, men de har som oftest klare meninger.

Fra Osensjøen har vi 25 informanter fordelt på 8 intervjuer, mens det fra Østmarka er 29 informanter fordelt på 9 sesjoner. I tillegg ble 12 informanter intervjuet på sportsstue i Østmarka, men disse intervjuene var mye kortere enn de andre. Til sammen transkriberte vi og analyserte omtrent 30 timer med lydopptak. En av nøkkelinformantene, den første vi intervjuet, og som hjalp oss med å finne frem til andre informanter, ønsket ikke at den omtrent to og en halv timer lange samtalen ble tatt opp. Her har vi benyttet notater. Om lag halvparten av deltakerne var kvinner. Vi spurte ikke spesifikt om alder i intervju situasjonen, men det var stor spredning i alder, fra de helt unge, sannsynligvis i begynnelsen av 20-åra, til pensjonister. Samlet er det stor bredde når det gjelder informantenes bakgrunn, bruk av de aktuelle områdene, og ikke minst meninger om ulven. Vi minner om at hensikten er å få en god variasjon i utvalget, ikke statistisk representativitet.

6.4 Bakgrunn for de kvalitative analysene

Som nevnt har fenomenet nærgående ulver fått mye oppmerksomhet i senere tid. Mange historier fra Slettås og andre grender rundt Osensjøen har bygget opp under dette bildet. Gjennom en rekke medieoppslag har vi fått inntrykk av at folk ofte ser ulv eller ulvespor på gårds plasser, i skiløyper, rundt hundegårder, osv., og at ulvene ikke alltid stikker av selv om de møter mennesker. Også utvandrede ulver fra Slettåsreviret har oppvist atferd som av mange betraktes som spesiell, fordi de er så lite sky. Det gjelder både ulver som har beveget seg til Stockholmstraktene i Sverige, og hannen som slo seg ned i Østmarka for et par år siden. Den fikk raskt navnet

«Slettåsen», både fordi det var kjent at den kom derfra, og fordi den nettopp oppviste en lite sky atferd. Slettåsen var utvilsomt opphav til en stor andel av møtene mellom ulv og mennesker i Østmarka i den korte tida han var der. Han forsvant sporløst høsten 2017.

Lokalbefolkningens erfaringer med Slettåsflokken var bakgrunnen for at Miljødirektoratet iverksatte GPS-merking av disse ulvene vinteren 2017. Også ulver fra andre flokker i området ble merket av Statens naturoppsyn (SNO) for å kunne følge med på deres bevegelser i nærheten av bebyggelse¹⁶. Som vi skal se, går det an å tenke helt forskjellig om ulver som kommer nær bebyggelse og menneskene der, eller som møter på folk i skogen uten å vike unna. De kan beskrives som nærgående¹⁷ og oppfattes som plagsomme, truende, unaturlige og kanskje på feil sted. Eller man kan bli opprømt og glad over å ha fått se dem på nært hold, og beskrive dem som utforskende, nysgjerrige, og kanskje sultne.

I forlengelsen av en beskrivelse av ulver som nærgående eller lite sky, presenteres ikke sjelden en oppfatning av slike ulver som unaturlige. Det kan man se både i nyhetsmediene og i sosiale medier. Dette er også i overensstemmelse med vår egen tidligere forskning, som har vist at det er vanlig å se på ulven som utpreget vill, nærmest som en inkarnasjon av villmark og et vesen som ikke bør forville seg inn på menneskenes enemerker, enten fordi det er truende for menneskene, eller fordi det besudler den rene, ville ulven – avhengig av hvilket grunnsyn man har på ulv (Figari og Skogen 2011). I det offentlige ordskiftet hevdes det at ulver som ikke unngår mennesker, har lært seg til en oppførsel som ville ulver ikke har. Det kan skyldes, sier noen, at de ikke jaktes på. Om de hadde blitt forfulgt av mennesker, ville de ha lært at de bør holde seg unna. Da ville de også ha lært avkommet å opptre varsomt overfor mennesker. En mer ytterliggående tolkning går ut på at ulvene er lite sky ganske enkelt fordi de ikke *er* ekte, ville ulver. De er enten hybrider, eller de er satt ut av mennesker, eller begge deler. Avkommet mangler da den naturlige skyheten som ulver i naturen forutsettes å ha. Slike historier om utsetting og hybridisering av ulv har versert lenge, og ikke bare i Norge (Skogen, Mauz og Krangle 2008).

I den store diskusjonen om ulv blir selvsagt denne framstillingen – med eller uten utsetting og hybridisering - ofte imøtegått. I alle slags medier kan man se eksempler på argumentasjon som går ut på at ulven har gode grunner til å opptre nær mennesker (søk etter mat, f.eks.), at unge ulver er nysgjerrige og uerfarne, at ulven ikke er farlig selv om man skulle få se den nært hold, og at historier om utsetting og hybridisering er rene konspirasjonsteorier.

Bruk av nærhetsteknologi har som nevnt vist at ulvene fra Slettåsflokken ganske riktig beveger seg nær hus, og at dette skjer relativt ofte (Odden et al. 2018). Vi skal ikke her gå inn i diskusjonen om hva som «egentlig» er naturlig atferd for ulv, men konstaterer at det i andre land er relativt vanlig. Det er tydelig at dette temaet blir mer og mer aktuelt i andre europeiske land, også som problem, fordi en større andel av en raskt voksende ulvepopulasjon lever nærmere mennesker enn i Norge. Dette kan man se av medieoppslag i land som Tyskland, Frankrike og Italia.

¹⁶ <https://www.miljodirektoratet.no/no/Nyheter/Nyheter/2017/Januar-2017/Planlegger-merking-av-flere-ulve-revir/>

¹⁷ Slike betegnelser er ikke nøytrale. Ordet «nærgående» betyr åpenbart ikke bare «i nærheten», det konnoterer noe negativt. «Nærgående» mennesker vil vi jo ikke ha noe av, og det er tydelig at det heller ikke er bra å bli kalt nærgående hvis man er ulv. Historier om ulver som betegnes som nærgående, formidler ikke glede over å ha møtt et vilt dyr. Om ulven beskrives som bare «nær», eller «i nærheten», er betydningen mer åpen. Å ha ulv i nærheten kan selvsagt fortsatt oppleves negativt eller til og med skremmende, men positive tolkninger er også mulige.

Uansett er det viktig å undersøke hvordan folk som bor i områder der man kan møte ulv, og som lever tett på problematikken gjennom andres erfaringer og kollektive forståelsesformer, faktisk ser på ulvene.

I den delen av rapporten som nå følger, som i stor grad handler om hendelser som informantene beskriver, bruker vi mer plass på utdrag fra intervjuer enn det som er vanlig, selv i publikasjoner fra kvalitative studier. Vi mener dette er den beste måten å beskrive informantenes opplevelser på, og samtidig få med deres egen vinkling, med deres egne ord. Etter vår mening er det også lesverdige historier, som gir et detaljrikt innblikk i informantenes meningsunivers.

Til slutt en viktig veiledning til leseren: Våre analyser bygger på en sosiologisk tradisjon, der både kunnskap (også ekspertkunnskap), holdninger og følelser må forstås mot en bakgrunn av samfunnsmessige motsetningsforhold, for eksempel mellom by og land, mellom de med mye og de med lite makt, og mellom de som ser på norsk natur som utmark som skal skjøttes og de som helst ser at den får være vill. I et slikt perspektiv kan følelser ha flere funksjoner på samme tid. Foruten de grunnleggende biologiske og psykologiske mekanismene som aktiveres i møter mellom mennesker og rovdyr, har vi sett eksempler på at følelser, som frykt eller entusiasme, kan være komplekse, nyanserte og svært personlige. Samtidig representerer de samme følelsene viktige argumenter ulvedebatten. De er vanskelige å betvile, og gjør krav på respekt i all sin individualitet. Desto viktigere er det å løfte frem følelsenes samtidige kollektive karakter, som del av sosiale gruppers diskurser om ulv, diskurser som både tjener til å styrke lokalsamfunn eller andre sosiale meningsfelleskap, og til å påvirke avgjørelser i ulvepolitikken.

Vi vil understreke at måten vi noen steder omtaler folks følelser og opplevelser på – som vevet inn i diskurser, argumenter og meningsutvekslinger – ikke betyr at vi mener at følelsene ikke er ekte. Tvert imot har vi fått delta i oppriktige samtaler med mennesker som har budt på seg selv, og delt overbevisende historier om hvordan det føles å leve i områder med ulv – om å være en av mange som sterkt berøres av skiftende politiske strømninger, og stadig havner i skuddilden for karikerte og til dels aggressive meningsutvekslinger, ikke minst i sosiale medier.

6.5 Organisering av rapportens kvalitative del

I denne delen av rapporten skal vi ta for oss mange aspekter av folks forhold til ulven, basert på våre intervjuer fra områdene rundt Osensjøen og rundt Østmarka. Det helt sentrale temaet «nærgående» og lite sky ulv står sentralt i det første analysekapittelet (kapittel 7), som omhandler informantenes tolkninger av dyras adferd i møter mellom mennesker og ulv.

I kapittel 8 retter vi oppmerksomheten mot informantenes beskrivelser av emosjonelle reaksjoner i møte med ulv på nært hold, eller på å leve tett på rovdyra. Et hovedfunn er at likartede hendelser gir opphav til svært ulike reaksjoner. Entusiasme og frykt, men også usikkerhet, nyanser og tvil, er viktige ingredienser i høyst personlige beretninger om egne opplevelser. Samtidig vil vi se at de samme følelsene inngår som sentrale argumenter i andre, kollektive og mer politiserte fortellinger.

I kapittel 9 utdyper vi disse kollektive fortellingenes rolle i den pågående ulvedebatten. Vi har valgt å kalle dem for diskurser. En diskurs kan beskrives som en kollektivt normgivende måte å snakke eller skrive om et fenomen på, som bidrar til å definere hva som fremstår som riktige

måter å forstå det samme fenomenet på. For Foucault, som viet store deler av sin karriere til å studere hvordan diskurser definerer både folk og det samfunnet de lever i, inngår diskursene i en kamp om makten til å definere virkeligheten. I *Seksualitetens historie* (2007) argumenterer han for eksempel for at måten vi snakker og skriver om seksualitet på, er avgjørende for hvordan vi tenker på oss selv, hva som riktig og galt på det seksuelle området, og for hvilke identiteter det i det hele tatt er mulig å ha. Mye av ulvekonflikten handler nettopp om retten til å definere virkeligheten, om hvordan ulvene oppfører seg, hvor de kommer fra, hvorfor noen har bestemt at vi skal ha ulv i Norge, og hva det gjør med de som lever med ulv.

I kapittel 10 går vi nærmere inn på et av de temaene som informantene ganske systematisk kopler til rovviltsaken i diskurser om ulv, nemlig forskningens makt til å definere sannheten om ulvens vesen, adferd og opphav. Vi går nærmere inn på hva konfliktene om forskning dreier seg om, temaer knyttet til lokale bidrag til forskning, og noen mulige årsaker til misforståelser og manglende tillit forskere og lokalfolk imellom.

Kapittel 11 er viet hyttefolket, som utgjør en vesentlig andel av de som bruker nærmaturen i kommunene rundt Osensjøen, mens i kapittel 12 retter vi fokus mot Østmarka, og forsøker å belyse hvordan det kan oppleves å leve tett på ulv i mer urbane områder. Til slutt gir vi en samlet framstilling av funn fra intervjuundersøkelsen i kapittel 13.

7 Ulv på nært hold

I mange av intervjuene kom det fram fortellinger om lite sky ulver, og om ulver som oppholder seg nær bebyggelse, i skiløyper, på golfbanen, osv. Av de historiene som handler om ulver nær folk og bebyggelse, eller som påtreffes i skogen men som ikke er redde for folk, er det tre hovedtyper: I noen fortellinger beskrives ulvens oppførsel som uønsket, og noen ganger også som avvikende og uvanlig for ulv, eller rett og slett som unaturlig. Andre historier fortelles på en ganske nøytral måte: Ulven var der og der, og gjorde det og det, og så er det ikke stort mer å si. Den tredje varianten er fortellinger der ulvens atferd tydelig forklares som naturlig; den er innenfor normal variasjon hos ulv, ulven fant mat nær bebyggelsen, ulven var ung og nysgjerrig, osv. De som forteller historiene på denne siste måten, gjør det mot bakteppet av en diskurs om «nærgående og dermed problematisk ulv», som de kjenner godt, men som de er kritiske til. Selvsagt finnes det mange varianter og kombinasjoner av slike fortolkninger, så disse tre kategoriene er ment å bidra til en form for systematisering. Vi kommer tilbake til nyansene i diskusjonen etter at vi har presentert utdrag fra noen av de fortellingen vi har fått høre.

Alle tre varianter forekom både i områdene rundt Østmarka og Osensjøen. Med de metodene vi har brukt her (jfr. kapittel 6), kan vi ikke si noe om hvorvidt den ene eller den andre varianten er vanligere her eller der. Intervjuer gir innsikt i dybden, men kan ikke brukes til å kvantifisere forekomst. Da må vi anvende kvantitative metoder, noe vi nettopp gjør i første del av denne rapporten. Da får man vite hvor utbredt ulike fenomener er, men ulempen er at man bare kan måle ting på en enkel og standardisert måte, og man kan ikke få fram den dybden som også er ønskelig. I den videre presentasjonen, både av dette temaet og andre, kan vi ikke beskrive fokusgruppene eller enkeltinformanter på en slik måte at de kan identifiseres. Selv om grenda Slettås har fått ekstra mye oppmerksomhet når det gjelder nærgående ulv, kan vi ikke opplyse hvilke intervjuer som er gjort akkurat der. I noen tilfeller vil vi gi en omtrentlig beskrivelse av informantene (f.eks. slik at det kommer fram om det er fastboende, hytteeiere eller jegere, hvis det er relevant). Hvilke opplysninger som gis om informantene, avhenger også litt av temaet. Når det gjelder stedsangivelser, vil vi innskrenke oss til å omtale områdene rundt Osensjøen (jfr. kapittel 6) som «Osensjøen», uten å angi nøyaktig hvilke grender informantene kommer fra. For Østmarka gjelder det samme, men her vil vi i noen tilfeller opplyse hvilken side av marka det dreier seg om. Informantene er gitt bokstaver A, B, C, osv. for å skille dem fra hverandre i hvert intervju. Vi har gjort dette i alle intervjuene, og derfor er ikke A i et intervju nødvendigvis den samme som A i et annet intervju. Dette bidrar også til at identifisering blir vanskeligere, noe som er et viktig hensyn. Intervjuene er noe redigert. Alle som har hørt på et lydopptak av seg selv, kan bli litt flau over hvor mange ufullstendige setninger og unødvendige småord man kommer med. Her har vi redigert sitatene litt for å gjøre dem enklere å lese, men på en slik måte at både meningen og en naturlig, muntlig tone er beholdt. Tegnet (...) betyr at småord eller gjentakelser er klippet bort for å gjøre meningen klarere, og [tekst i klammer] betyr at noe er satt inn av samme grunn. Det siste kan f.eks. handle om at man erstatter henvisninger til noe som er sagt før, men som ikke gjengis her. Til sist vil vi bare minne om at alle vi har snakket med ikke kan komme til orde, og i hvert fall ikke om hvert enkelt deltema. Vi har valgt ut sitater som best mulig avspeiler bredden i de erfaringer og oppfatninger som finnes.

7.1 Nærgående eller nær, naturlig eller unaturlig?

Her skal vi se nærmere på hva en del informanter sier om ulver som beveger seg nær bebyggelse, eller som på andre måter framstår som lite sky. I tråd med typologien vi introduserte ovenfor, har vi fordelt intervjuer ut fra om grunntonen er at ulvens oppførsel i disse tilfellene er uønsket eller unormal, eller om den er innenfor en normal variasjon og derfor må godtas, eller til og med verdsettes. Flere av sitatene er også av den ytterst nøkterne typen, der fortelleren ikke legger mye følelser i det det fortelles om (igjen jfr. typologien), men der det likevel kommer fram om ulven har oppført seg i tråd med forventningene til et vilt dyr eller ikke.

I dette kapittelet vil vi konsentrere oss om å få fram variasjonen i synet på ulv som kommer nær mennesker, uten å gjøre noe forsøk på å forklare hva som kan ligge bak slike variasjoner, eller hvordan de inngår i mer overordnet meningsdannelse. Dette kommer vi tilbake til senere. Vi begynner med å slippe til informanter som beskriver slik atferd, og som ser på den som problematisk.

Osensjøen, nabolagsgruppe 1

Intervjuer (I): Har du hatt dem helt innpå deg?

B: Jada, dem går jo langs veien her, og ved butikken og rundt omkring. Dem har jo vært og markert på leskuret og pissa på akebrett. Første nyttårsdag kom dem jo, og det bor jo flere barnefamilier rundt omkring her, så vi hadde en ganske stor boks med raketter som vi hadde fyrt opp. Den lå liksom på andre siden av plassen her. Ved åttetida første dag nyttår, så kommer det tre ulver bort til boksen. Dem hadde vel vært på nyttårsfeiring dem og. [Latter]

C: Det er jo rart når du har fyrt opp raketter på natta, og så kommer dem likevel liksom.

B: Ja! Og [det lukter] jo fortsatt [av] boksen. Jeg skjønner ikke, dem bare gikk der og vasa, så det så rett og slett ut som tre som hadde kommet fra et lystig lag

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

D: Med andre ord da, så har altså ulv i fra Slettåsflokken vært inne på gårdsplassen på et eller annet sted, altså mer enn annenhver dag [ifølge GPS-observasjonene]. Og det (...) skal være normalt?

(...)

C: Nei, jeg glemmer ikke en kveld som... jeg har jo hunder som er i hundegård og dem har en hundeluke så dem går inn og ut som dem vil. Og klokka elleve om kvelden pleier det å være stille. Og så var det et leven uten like, og da tenkte jeg at jeg bare skulle åpne døra og be dem holde munn, og så åpnet jeg døra og hørte bare [ulvehyl], og det var rett over veien. Det er ikke langt fra huset mitt, og altså rett over veien, der hørte jeg en og så en til og en til. Da var det fire-fem stykker som drev og kommuniserte med hverandre. Og da hadde dem tatt en elgkalv borte på [XXX]. Og så kvelden etter så hadde dem tatt den andre kalven til samme kua. Så da så du spor da, og hun hadde først kommet og sjekket at den var død da, det var ikke så mye igjen av den. Men da var den andre aleine og da hadde dem tatt den også. Og den ulinga den er guffen altså, og når dem uler til hverandre da var det tydelig at dem jakta på den, og da kommuniserte de, ikke sant, om hvor dem skulle få tak i den. Og det er guffent altså.

(...)

C: (...) Men da gikk den langs hundegården, og på andre siden av porten så har den prøvd å komme seg over gjerdet der.

I: For å komme seg inn i hundegården? [Hvorfor tror du den ville det?]

C: Den vil vel inn å smake på det som er på innsiden, da.

I: Ja, du tenker det?

C: Ja, jeg tror den er ute etter hundene mine, ja, det tror jeg.

B: Vi har jo eksempler på at ulven har bitt i hønsenetting for å ta hunder langs Osensjøen.

I: Ja, akkurat.

B: Det er klart at en ulv står ikke og biter i en stålnetting for at den har lyst, for å si det slik, uten at han vil inn å ta det som er på innsiden.

(...)

B: (...) Så ble dem stående å se på [jaktkameraten min], og i stedet for å løpe og gjemme seg, så snudde dem jaggu meg og kom meg i møte. Så da møtte jeg dem en gang til da, på den digre myra. Og dem løp ikke en gang, dem bare gikk.

I: Hvor nær kom du?

B: Neei, en 70-80 meter på det nærmeste.

I: Og hvor mange var de?

B: Det var to. (...) Og da begynner det å surre i hodet mitt at det her er ikke normalt. For den første ulven jeg så [for lenge siden], det var liksom bare å knipse i fingrene så var den borte.

Osensjøen, nabolagsgruppe 1

B: [Dattera mi var ute og syklet, og så møtte hun en bjørn på veien.] Men da forsvant dem like fort hver sin vei, og den bjørnen den før opp i [lia]. [Det vet vi fordi] det var en som fulgte etter den om kvelden med hund, bare for å se at den forsvant, og den tok beneste veien opp i [lia] og [over] på andre sida. Den ble like fort borte som jenta. Så hun sa at det var helt greit å se bjørn, men så var det ikke greit å se ulv. Nei, for det var en helt annen setting, for den ulven den oppførte seg litt truende mot hunden, og vek ikke [selv om] det stod to folk og så på. Han brydde seg ingenting. Det var en helt annen og mer arrogant og dårlig oppførsel.

Østmarka, jegere

B: Det var en episode i fjor våres hvor jeg var ute og gikk langs en jordekant med bikkja og en kompis. Så går jordet i en sånn fin "U", og det er 30 centimeter kanskje da, med gress på jordet, og veldig åpent og oversiktlig. Og så, når jeg kommer rundt denne U-en, så ser jeg plutselig i øyekroken at det er noe som følger etter oss, da. Når jeg snur meg, så står den på 15 meter cirka. Det er da tydelig utfra hvor vi har gått, og oversikten vi har hatt, at den har kommet liksom bakfra og fulgt etter oss i en bue. Så smyer jeg telefonen opp av lomma og tar et bilde, og så begynner vi å få kontroll på bikkja da, for det var en valp som løp løs. Ja, så roper vi og hoier, og det skjer ikke noe, og så brøler jeg og løper etter den, eller vi er jo på baksida av et gjerde da, fordi gjerdet går langs jordekanten, så jeg må løpe langs gjerdet tilbake der vi kom fra, og med en gang så snur den, og løper vekk. Når jeg nærmer meg litt mer, så bråsnur den, og kommer mot meg, og da er den vel inne på ti meter, tror jeg, før den snur igjen. Jeg har vel alltid drømt om å møte rovdyr og ulv, [men] jeg følte liksom ikke at det var et rovdyr jeg møtte, eller et vilt dyr jeg møtte, da. Det var bare... ja, det føltes som om jeg møtte ei bikkje som var litt nysgjerrig.

I: Men veit du hvilken ulv det var, eller? Var det den tida det var så mye...

B: Hva var det vi kom fram til, at det var tispå?

C: Nei, hannen. (...) Som også kom fra Slettås.

I: Men bare litt tilbake til den hendelsen din der. Du sa at det var, du hadde ikke følelsen av å møte et vilt dyr. At det var mer som å møte en annen hund. Var du redd sjøl, eller?

B: Nei, jeg rakk egentlig ikke å bli det. Jeg følte meg ikke direkte trua heller, selv om den snudde og kom litt mot. Nei, jeg har ikke bli skremt av episoden, men det er ikke den oppførselen jeg

forventer fra et vilt dyr. Jeg har tenkt at hvis jeg skal møte på ulven, så er det fordi jeg er heldig og ser den igjen på en jordekant 200 meter unna, eller [noe sånt].

Øst for Østmarka, nabolagsgruppe

A: Vi hadde en episode med den første der, når han Fenrisen fløy der, kav skabb-sjuk. Han var livsfarlig. Han fløy på veiene, fløy mellom husa hele tida, og det er ikke noe moro å ha unger ute når den flyr rundt så sjuk, altså.

I: Nei.

A: Det var jo skolebarn som fant den [da den var døende].

D: Ja, det var Guds lykke at det ikke var tre dager før.

B: Da den var ordentlig dårlig.

D: Da kunne det gått gærent. Nå var den så svak at den ikke klarte å reise seg.

7.1.1 Slettåsflokken

Slettåsulvenes spesielle atferd er godt kjent både rundt Osensjøen og rundt Østmarka. Det er velkjent at en særlig «tillitsfull» ulv i Østmarka var født i Slettåsreviret, og at «nærgående» ulver i Sverige også kom derfra. Kontrasten til «ville ulver», eller ulver med «naturlig» atferd framheves aktivt av en del informanter. Både flokken og etterkommere som har vandret ut ble av mange beskrevet som spesielt lite sky.

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

D: Og det er klart, jeg så ulv tidlig på 90-tallet og det var en vill ulv. Og jeg så ulv i 1997 og i 1998 og jeg så en ulv nede i [XXXdalen], og det var jo også en vill ulv. Men klart, når du møter Slettåsulven i skogen, (...) og dem går rett mot meg, og jeg går ved siden av dem i ti minutter og dem bryr seg ikke i det hele tatt. Da er det klart at da begynner du å tenke, hva skjer da om ungen min kommer gående på tur med hunden min og møter dem. Det er jo da det eskalerer skikkelig for min del i hvert fall. At når dem begynte å revirmarkere på stakittgjerder ... og det var jo folk som, dem lå jo på trappa når folk skulle ut å fore hundene sine om kvelden og hele den biten. (...) Da ble egentlig jakta bare en bagatell da, at man ikke kunne slippe hunden sin. Vi bor da tross alt på Slettås og vi bor da der fordi det er fritt og fint, vi bor ikke på Gaza-stripa.

(...)

B2: Nei, altså jeg har jo sett ulv over 30 ganger og jeg har sett vill ulv, [på et blunk] så er dem borte. Slettåsulven, den går to skritt fram og et skritt tilbake og ser på deg og går rundt deg og...

A2: Plystrer du på den så kommer den jo.

B2: Ja, den viser jo ikke noe frykt i det hele tatt.

Osensjøen, nabolagsgruppe 1

C: Jeg husker i begynnelsen [når det kom ulv] her, så var det en som bodde borte ved [XXX], som hadde en ulv som drev og gikk der. Den var jo på fuglebrettene hans og han møtte den jo når han gikk tur med hunden hver kveld, så han drev jo å skøyt på den med sånn nødbluss, for å prøve å få luftet bikkja. Det var jo liksom en av de første ulvene her som la grunnlaget for flokken, og da blir det jo helt galt når dem lærer avkommet sitt den samme adferden. Og det ser du jo i Stockholm og, når dem kommer dit, da blir dem jo skutt.

Østmarka, jegere

D3: Det er jo åpenlyst unaturlig. Det er Slettås. Du ser jo hva som har blitt skutt i Sverige i år, det er (...) Slettåsulver. Den som vimset i Østmarka: Slettås. Se oppe i Slettås: nærgående. Jeg er jo hundre prosent sikker på at hvis dem hadde tatt ut de ulvene som er nærgående, så hadde situasjonen vært en helt annen i dag.

C3: Konfliktnivået hadde nok vært mye lavere.

D3: Det hadde stupt.

C3: Vi så det tydelig i...ja, når den hannen kom inn i midten av januar, slutten av januar i fjor, at tisper (...) holdt seg gjerne i skogkanten, mens hannen vasa over gårdstun, over plener, over alt. (...) Han var oppe og snuste på garasjer, (...) i Rælingen og Lørenskog har den jo vært på plener.

A3: Ja, vi så jo tydelig det i fjor da han «Slettåsen» gikk oppe på kanten og naboen min så den. Han hadde jo bare sett en, men når vi gikk og spora etterpå, så var jo tisper like ved, bare litt sånn nedenfor.

C3: Helt riktig. Holder seg [unna].

D3: Samme i Fetsund, før han kom over [Øyeren] og, så hadde dem jo sett den, naboen til [en kompis]. Han hadde jo hatt den inne i hagen, inne på verandaen flere ganger, umiddelbart før han dukka opp i Østmarka.

C3: Jeg prata litt med [en som vet mye om ulv] om dette nå i høst, eller tidligere i vinter, og han hadde en tanke om...altså, den tisper som går her nå, hun har hatt en [god] oppdragelse hele veien med sky foreldre, mens det er vel ikke akkurat samme tendensene oppe i Slettås. Den røde tråden ligger der, så får man velge sjøl om man vil tro på det eller ikke.

Selv om historiene om Slettåsulvene er mange, og det er en utbredt oppfatning at deres atferd er uvanlig ved at den er så vedvarende og omfatter så mange individer, gir informantene også en god del eksempler på at andre ulver oppfører seg mer eller mindre på samme måte. Men også i disse historiene er det et vanlig moment at dette er noe som har kommet etter hvert, og at de «gamle» ulvene ikke var sånn.

Østmarka, jegere

A3: Men vi har nærgående... altså bilder av ulv helt innpå hus i år og, altså. [«Slettåsen» forsvant året før.] Sånn at de nye valpene og mora var fem meter unna verandaen til mora mi, og jakta rådyr. Jeg synes ikke det er så hyggelig. Det var om natta da selvfølgelig.

C3: Det er om natta, og så følger dem jo maten. Det er jo ganske logisk, og dem ville jo dratt med seg den inn i [skogen], dem ville ikke ligge og slafsa den på trappa. (...)

A3: Jada. Dem tok jo rådyr på golfbanen i Losby også. Det var 30 meter unna riksveien liksom, og der hadde dem jo gaffa i seg, og tatt med seg innmaten over Losbyveien. Så der hadde de jo på en måte gått en del ganger over [veien]. Så dem er jo... Selv om vi kanskje ikke ser dem, så er det spor etter den nær bebyggelse.

Osensjøen, nabolagsgruppe 3

A: Når jeg kommer litt uti sesongen, passert nyttår, så er jo jeg oppe i noen turer på seks-åtte mil [med hundeslede]. Så jeg dekker jo et litt større område enn dem som går på beina. Men jeg husker for 10 år siden da jeg var med [XXX på elgjakt], vi skulle på post, så kom vi på en ulv. Det var en sånn god gammaldags ulv, så fort han så oss, vinkla han 180 grader, og forsvant som ei kule. Ingen av ulvene jeg har sett de siste tre åra har gjort det samme. Dem blir stående og kikke og lukte og lytte og... Dem blir ikke borte.

I: Det er jo ikke Slettåsreviret? Hvor er det?

A: Jeg kjører innover i [et annet område] så det er som regel [en annen flokk] jeg er borti. Og så det enslige paret som bor i [XXX].

(...)

A: Vinteren for to år siden (...) kjørte jeg opp veien til [XXX] og på toppen der så stoppa jeg og vanna og slang ut litt tørrfor [til] bikkjene. Og så var jeg oppi [XXX] og snudde, så jeg var vel borte omtrent 25 minutter fra jeg dro fra der jeg hadde pause og til jeg var tilbake på samme plassen. Og når jeg begynte å nærme meg bakketoppen der, så begynte bikkjene å bli så rare. Det var plutselig ingen som var så fryktelig interessert i å bli med videre, og hu ene tispja jeg har er litt pysete av natur så hu la seg ned, ville ikke være med mer. Jo nærmere toppen jeg kom, jo mere anspent ble dem, og dem kikka rundt og raggen sto, dem så ut som piggsvin. Så når jeg kom over toppen der så skjønnte jeg jo hvorfor, for da hadde... jeg så først markeringa i veien, dem hadde bæsja og markert i mine spor, og så hadde dem spist opp det foret jeg visste lå igjen. Og når jeg da kikka utover hogstflata på venstre side av veien, så... der sto dem.

I: Hvor mange var det?

A: Dem var sju. Så det var vel..

I: Vet du hvilken flokk det var? Eller hvilket revir?

A: Møkka i veien var fra hannen i [XXX]-flokken, så da regna dem med at de resterende seks var av samme slaget. Det var vel sikkert en 150-200 meter ute på flata der dem sto, men dem sto der fremdeles når jeg dro derfra.

I: Hvordan oppførte de seg?

A: Nei, jeg vil tru det var lederparet. For når jeg begynte å rulle (...) nedover bakken igjen, så fulgte jeg jo med på dem, og da ble dem med en liten bit. Så dem var vel på en 150 meter til slutt, før dem ble stående å kikke etter bikkjene mine. Men det var ingen av dem som forsvant mens jeg fremdeles sto der. Og jeg hadde kjefta ganske hardt på bikkjene før jeg nådde den bakketoppen, for jeg skjønnte jo ikke hva det var dem oppførte seg så rart for.

I: Men fikk du inntrykk av at de var nysgjerrige eller?

A: Ja... Nysgjerrige og veldig vant til folk. (...)

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

D2: Nei, altså dem blir jo tilvendt mennesker med en gang, forskerne er jo i hiet og dem lukter jo folk overalt da.

A2: Du vet at når forskerne er i hiet og henter ut valper som er under ei uke gamle for å sjekke tilstanden og greier, og dem etterlater seg jo menneskelukt. Og så kommer alfa-paret tilbake igjen, og kjenner jo menneskelukta, men valpene er jo i orden så da er ikke folk farlige likevel. Dem mister jo den naturlige skyheten for folk. Allerede der.

7.1.2 Unaturlig eller «bare» uønsket?

Mange snakker om de lite sky ulvenes oppførsel som «unaturlig», men det er ikke sikkert dette alltid menes i streng betydning. Som sitatene under viser, er det også mulig å se på atferden som naturlig (for ulver i menneskedominerte landskap) men likevel både atypisk og framfor alt uønsket.

Osensjøen, nabolagsgruppe 1

B: Nei. Og det er akkurat det med Slettåsflokken, for dem oppfører seg ikke som dem skal. Ville ulver trekker unna, og dem er ikke interessert i å ha noe med folk å gjøre. Men Slettåsflokken, dem bryr seg jo katta om det. Og dem har jo vært bortpå butikktrappa her og...

D: Og i fjøsgangen til naboen, og han kom ut fra fjøset og skulle hente fôr, og han ble så skremt, og bare skrek ut og ulven var der, så da bare stakk han. Det er klart at når du har det sånn at ulven går inn i fjøsgangen, ja... Det blir som at det er nabobikkja, vet du.

I: Men jeg bare tenker på sånn unormal adferd. Uønsket adferd, det er det sikkert veldig mange som kan skrive under på, kanskje alle, men unormal i betydningen "sånn gjør ikke ordentlige ulver" liksom, er det..?

C: Nei men altså, dem er jo ganske smarte og lærer jo, så så lenge dem får lov, så lenge dem får nærme seg folk og dem oppdager at det får ingen konsekvenser, ikke sant, så lærer dem det. Og du kan jo lære dem det stikk motsatte, du kan lære dem at folk er ubehagelige og skyter etter deg og skremmer deg, det kan du også lære dem. Normalt for ulven er vel å tilpasse seg situasjonen, og tøye grensa så langt det går antakeligvis.

D: Se på bikkjer, dem er jo intelligente vesener. Dem vet jo hvor grensene går og sånt, og hvis dem ikke merker at det er noen fast grense, så vil dem jo tøye og se, og ulven gjør akkurat det samme.

(...)

D: Altså, dem har unormal oppførsel, og når det kommer unormal oppførsel, så får man heller da sette foten i bakken og si at OK, kanskje må vi da ta ut en ulv her som ikke vi egentlig ønsker å ha videreført i forhold til oppførsel og gener. Og så tar vi heller andre som har en riktig oppførsel og er friske og fine, lar dem heller få lov til å leve. Sånn som de to flokkene som ble tatt ut, da.

7.1.3 Alternative tolkninger av atferden til ulv som oppsøker mennesker

Flere informanter peker på at det er rimelige forklaringer på at ulver opptre nær bebyggelse, og at i mange tilfeller skyldes handlinger som beboerne selv er ansvarlige for. At ulven ikke flykter, kan også være uttrykk for noe helt annet enn mangel på skyhet, nemlig deres behov for oversikt. Det er heller ikke uvanlig å beskrive møter med lite sky ulv som positive, ut fra en erkjennelse av at man ellers kanskje ikke ville fått se ulv.

Osensjøen, to som intervjues sammen:

I: Det er flere og flere [her i] området som får erfaring med ulv tettere og tettere på. Hva tenker dere om det? Ulv som går tett inntil folks hus?

A: Nei, jeg skjønner liksom ikke, for vi ser jo fortsatt at folk forer hjortevilt på jordet, med rundballer. Dem setter dem da tjue meter unna stuevinduet, der går det rådyr og der går det elg. Og er ikke det det samme som å også be om å få et tråkk av også noe annet?

B: Indirekte agn, ja.

A: Det er indirekte agn. For (...) ulven skal jo også leve av det som går på jordet ditt, og da er det jo naturlig at du får et tråkk av ulv. Og det er jo ingen som (...) må ut å jage den for å hente posten om morgenen. Selv om dem kan prøve å skape det inntrykket, at han liksom står imellom postkassa og trappa. Dem gjør jo ikke det.

Osensjøen, lokale friluftsfolk

C: Det er klart at når jeg ser disse ulvene i disse områdene, så ser jeg litt hvordan dem oppfører seg nå, slik som [når jeg sporer]. Disse ulvene lever jo ikke sammen som en tett flokk hele tida som mange kanskje tror. Dem kan dele seg i timevis og det som skjer noen ganger er... du vet det som skjedde på den gården (...) som var så mye i media.

I: Ja...

C: Jeg [dro] dit og spora opp hele greia som hadde skjedd der og jeg tok noen bilder av alle sporene der og det hadde nok [ligget et] reveåte i en tett granskog like ved gården. Og så hadde

[ulven] ligget oppe i høgda lenger øst for der [var det liggegroper]. Der [var] det møkk, der har dem ligget, og dem har fått blod på seg når dem har spist.

I: Ja, ja.

C: Men det som skjedde, var at dem tok en elg i området der. Som jeg også så [av spora], har altså dem voksne alfadyra dratt i fra plassen og så var det bare valpene som var igjen. Og dem er helt uten erfaring og roter og løper inn på gården og løper hit og dit. De spora etter alfadyra ... dem hadde (...) løpt østover [og] krysset veien der ved [XXX], og løpt ned imot ... ja, det blir mot [YYY] da. (...) Så da ligger de valpene der i et par døgn omtrent helt alene. Da ligger de valpene der. Og dem er helt uten erfaring og sikkert helt harmløse. Men har ingen erfaring. Jeg har jo vært inne i [samme] området der og hørt ulvekonserter på tre forskjellige steder.

(...)

C: Men det er klart at hundeløypa blir jo mye brukt og der har jeg møtt dem med hundesleden noen ganger, men ulven er jo slik at dem rømmer ikke over hals og hode. Det er jo derfor dem kan virke litt nærgående noen ganger, for gjør dem det da mister dem kontrollen. [Dem må sjekke] om det er noe farlig som er i nærheten av dem og da stopper dem og følger med. Jeg har [sett på spora etter at] jeg har kommet med hundespennet, dem har hoppet av løypa og da har dem kanskje løpt parallelt. Så jeg har kommet her, og en gang kom jeg nedover et rett strekk, så svingte jeg 90 grader, og så kom ulvene her, og dem hoppet av, og så løp dem parallelt. Og så sto dem der (...) i granskogen kanskje en 70-80 meter [unna], sto antageligvis og så på at jeg kom, og [fant ut at det er] bare han der igjen, han er ikke farlig, har sett han mange ganger, ikke sant.

A: Dem vil helst ha kontrollen over situasjonen, vet du.

C: Men før (...) jeg så spora, så visste jeg jo ikke at dem var der før jeg kunne spore dagen etter. Det er slik typisk ulveoppførsel. Dette er det flere dyr som har [også].

Osensjøen, hyttegrenn

F: Jeg er ganske sikker på at vi så ulvespor den gangen ved hytta.

G: Ja, nedover i dalen her.

F: Ja, og det var mange. Masse spor nedover her for da var det nysnø.

G: Ja, det var flokk det, som hadde gått der.

F: Og det var nylig fordi da hadde det kommet nysnø, og vi stoppet på grunn av sporene altså for å se.

G: Dem kom fra skogen og herjet i veien og forsvant ut av veien. Det var artig.

Østmarka, friluftsfolk 1

A: Ja, kjempespennende. Herregud. Ja, å se dem fra bil det blir jo ikke ordentlig opplevelse, det [er] ikke et møte. Så møtet kom jo når vi...

B: Ja, vi hadde jo et møte, altså vi snakker noen meter.

I: Kan ikke dere fortelle om det litt i detalj?

(...)

B: [Det er] en som heter [XXX] som møtte denne ulven, som du kanskje har lest om, for hun ble intervjuet en hel del steder.

I: Åja, hun som gikk med hund?

A, B: Ja, nettopp.

B: Så vi tenkte at okay, vi får dra dit da. For hun ble jo litt...jeg synes jo at [folk som er positive til ulv] ofte (...) håner folk og ler av dem bare fordi de er redde...Men når vi prater med dem, så sier vi heller: Altså, jeg skjønner at du er redd.

A: Er du redd, så er du redd.

B: Men folk [sier jo ofte] at det er ikke mulig at det skjedde, men vi bare tenkte at vet du hva nå stikker vi ned, så kan det hende at det faktisk skjer oss også.

A: Ja, vi fleipa mest.

B: Ja, men vi dro jo dit! Akkurat dit hun hadde gått, så vi trodde jo på at det kunne ha skjedd, eller så hadde vi jo ikke dratt dit. [Samtykke fra A] Så parkerte vi der hun hadde gått inn fra omtrent, og så gikk vi inn, gikk og skavla. Hadde med mine bikkjer.

I: Har du hatt dem i bånd?

B: Alltid i bånd. De går på alt (...), så det er ikke mulig å... Jeg har klart å stoppe den ene 50 meter fra en elg altså, men det er ikke noe ønskelig. Jeg er så glad i dem, så jeg vil ikke utsette hverken dem eller dyra for det. For vi skal ikke stresse noen andre dyr. Det er jo jakthunder.

I: Ja.

B: Så jeg har dem alltid i bånd...og så gikk vi vel en stund da, så et rådyr.

A: Vi så rådyr, ja, og tok bilde av, vi koste oss med det.

B: Det er sånne bilveier innover der da, sånne skogsbilveier som går til gårder, også kommer vi til et kryss hvor du ser noen gårder borti der, og svære jorder. Og så står vi der lite grann og lurer på hvor vi skal gå, og så drar min ene bikkje [til] høyre, ja da går vi dit.

B: Og så plutselig, vet du, bikkjene rett inn i skauen, eller mot skauen da. (...) Så ser vi bare et hundedyr som forsvinner inn i skauen, og bikkjene ville etter altså, det var ikke noe tvil. De var ikke redde. Så da er jeg så glad for at jeg holder dem i bånd, og jeg tenker at det handler jo ikke ofte om at ulven skal ta [hund], det er jo hundene som kommer drivene, bjeffende på ulv, ikke sant. Så av hensyn til både ulven og bikkjene mine, så er jeg veldig glad for at jeg hadde dem i bånd da, for de kunne fint (...) bare løpt etter. Og da tenkte vi at vi ser jo sikkert ikke denne igjen, det er så typisk ikke sant, man ser en rumpe, ferdig.

A: Vi jubla fælt da.

B: Og du bare "Det var en ulv!" [latter].

A: Det var den opplevelsen som man får av ulven [tenkte vi], men så kom han jo [tilbake]. Først stod han, og så når vi ble stående i ro, så la han seg ned. Så da hadde han full kontroll. Han hadde jo oss i nesa, og han var jo oppe på en høyde, 60-70 meter, ikke sant. Så når jeg da gikk fra [XXX] og hundene, og gikk ut på veien igjen, på den der traktorveien, da reiste den seg opp med en gang. Ja, ikke sant, da var den litt mer sånn: «ja, hva skjer nå, hva er ditt neste trekk?»

I: På vakt ja.

A: Ja. På vakt. Og så kom jeg gående mot han, og så begynte jeg, jeg husker ikke, kremte, for å se hva han reagerte på da.

B: Du begynte å lage lyder (...).

A: Vi har opptak, så du kan få se etterpå da, og det er liksom bare sånn "åh, hva er dette for noe, hva er dette for noe", også sånn "nei, tør ikke", liksom sånn veldig i konflikt om han skulle være nysgjerrig å se videre, eller om han skulle stikke.

I: Hvor nærme gikk du?

A: Hvor nærme var jeg da?

B: 15 meter kanskje?

A: Ja, det var vel noe rundt det.

I: Det er ganske nær altså!

B: Da du brølte. Du løp mot han sånn, og brølte på slutten.

A: Ja, nei, det var på slutten, men før det så var det jo litt mer kontakt da, hvor han så på meg, og så boffa han...

B: Boffa, og hoppet til side...

A:...litt sånn boff boff, og så boffa jeg, og da boffa han tilbake. Det synes jo jeg var kjempestas da, men etterhvert så tenker vi jo på at, okay, denne opplevelsen hadde mange kanskje ikke synes var så ålreit, så det riktige å gjøre da er jo å skremme, ikke sant...og [vise ham at det] er faktisk ikke ålreit at du er der. (...) Jeg oppfattet han som veldig valpete, nysgjerrig og i konflikt da om han skulle løpe eller bli.

I: Ja, for det var en ungulv også, ikke sant?

A/B: Ja.

B: Han hoppet også til side med begge beina.

I: Å ja, akkurat sånn som hunder gjør, ja.

A:...i det han boffa, og så tenkte jeg okay, nå har jeg ikke noe valg. Jeg skulle (...) gjerne blitt stående der og se hva han gjorde. For han gikk unna og så kom han jo tilbake.

B: Nei, så da sa vi jo, skal vi skremme? «Nå! skrem nå, for nå er det fornuftig.»

A: Og da bare brølte jeg, og løp mot han, og da bare (...) stakk han av gårde, og da kom han tilbake oppe på en kolle 60-70 meter unna igjen da, men (...) så gikk han og da gikk vi. Magisk, spør du meg.

I: Hm, hvordan svarte det til det bildet dere har av ulv, det møtet?

B: Mm, det svarte til bildet av ungulv. Det er det stor forskjell på, hvordan ungulv er før den kanskje har lært alt den skal lære i forhold til folk og fe...og bikkjer. For jeg tror at mye av grunnen til at den var interessert i oss var fordi mine [hunder] var der.

Østmarka, friluftsfolk 2

A: Ja, jeg møtte den i sommer.

I2 Kan du fortelle om det?

A: Ja, det kan jeg. Fordi jeg visste at det var nesten hundre prosent at jeg kom til å møte den, fordi at de har jo kjerneområdet sitt akkurat her, særlig mot reservatdelen. Jeg er ganske sikker, i og med at det er så mye spor. Så, men jeg har jo den ene hunden min, han reagerer hvis de er i nærheten, og det har skjedd flere ganger at jeg merker det, for da har... jeg merker den blir virrete. Og når den møter elg og rådyr og alt det der, så blir den fokusert. Da går den og ser på, sier ingenting, men med ulven, da blir den litt vaktsom. Så kom jeg syklende, og så kom vi opp på noen myrer. (...) Så ser jeg hunden begynner å virre med huet, og så skjønner jeg at nå er den rett i nærheten her, og han får ikke helt ferd på hvor han er, og han er litt skeptisk. Så stopper jeg, og så står vi liksom og følger med, og så skvetter bikkjene til som faen, og da kommer den ut femti meter bak oss. Så kommer den luntende mot oss først da, og da roper jeg til den, for jeg har ikke så veldig lyst til å ha den så innmari nære, og da stopper den, og så står den og glaner da, vet du. Og så prata jeg ganske høyt til den, "hold deg unna", og ideelt sett så skulle jeg sikkert fortsatt videre, men da måtte jeg inn på sti, og den har faktisk fulgt etter folk noen ganger. Jeg hadde ikke så veldig lyst til å gå inn på sti med bikkjene og sykkel og det spektaklet der, for da, nå hadde jeg liksom kontroll på det. Så venta jeg, kanskje fem minutter, og så gikk den inn skauen.

I2: Fem minutter? Så lenge?

A: Så han sto og kikket på oss, og [illustrerer hjertebank]. Det skal jeg være ærlig på altså, for den var svær, den var svær. Og da sykla jeg bare tilbake der han kom fra, for nå tenkte jeg bare, nå har ikke jeg lyst til å [gå] inn i skauen (...). Det er flere jeg kjenner da som har vært innpå, bare noen få meter fra han, og det blir litt for nær, synes jeg. Men det var det jeg så.

I2: Fikk du noe inntrykk, jeg tenker når du kommer såpass tett på et sånt dyr?

A: Ja, altså jeg har jo veldig respekt for dem, for (...) de [er ikke] direkte er kjemperedde. Men jeg har vært borti rovdysituasjoner [før], også at jeg har hatt bjørn følgende etter meg, og kommet veldig nær, så den visste veldig godt hva jeg var for noe. Den var inne på 10-15 meter fra meg, så jeg har liksom lært at rovdyr er rovdyr. De er dyr ikke sant, du veit aldri helt, og den her hadde jeg litt ekstra respekt for, i og med den er såpass...var såpass nærgående da.

(...)

A: Ja, jeg sykler jo mye sti og, men jeg var helt sikker på at det er bare et tidsspørsmål før jeg møter den [hanulven fra Slettås]. Men de tre som er igjen nå, de tror jeg er mye, mye mer sky, så nå tror jeg mulighetene er [små], det skal mye mer til (...). For den var litt spesiell.

I2: Synes du det var en fin opplevelse?

A: Jeg visste at det ville skje, jeg visste at det bare var et spørsmål om tid, og jeg er glad jeg fikk ... ja, jeg er glad jeg fikk [se den]...for nå er ikke den muligheten der lenger, så jeg er glad jeg fikk muligheten til å møte den, og jeg har jo på en måte gjort det, og... mine reaksjoner, dette stemte overens med hva jeg egentlig tenkte om hvordan det kunne være. Den reagerte også omtrent som det jeg forventa. Så jeg filma det også, jeg har det på film.

I1: Akkurat, ja det er ikke verst.

I2: Oppfattet du at den var nysgjerrig eller?

A: Jaja, definitivt. Nysgjerrig på bikkjene. Det er det (...) han dreiv å surra med...Det var ikke meg han var interessert i, det var bikkjene, det er jeg helt sikker på.

7.1.4 Ulven er faktisk sky

De som er positive til ulv og som har sett ulv en del, som oftest veldig aktive friluftsfolk (f.eks. hundekjørere), framholder for det meste at ulven er sky. Historiene de forteller, understreker dette. De har andre forklaringer på at ulv opptre nær folk og kanskje ikke stikker av så raskt som mange tror at ville ulver alltid gjør. Argumentet om nysgjerrighet er vel kjent, men de peker også på ulvens behov for kontroll på uoversiktlige situasjoner. Budskapet er at de foretrekker å holde seg unna, men at de likevel kan velge å ikke gjøre det hvis det er nyttig for dem.

Osensjøen, to som ble intervjuet sammen

A: Nei, de sprang av gårde. Og når jeg kom med bil så jeg liksom at dem bare ... en gang så jeg to som var i veien og da bare bråsnudde dem og løp av gårde, så sanda føyk. Og også de to som jeg så når jeg gikk med hund, dem bare forsvant ned i nærmest ei slags grøft i området. For det var på en liten slik hogstgruppe. Så da, dem bare forsvant (...).

I: Okay, så ingen ... det var ikke noe nysgjerrighet eller?

A: Ikke noe nysgjerrighet som jeg har opplevd, nei. Alle har oppført seg normalt som et villdyr gjør.

I: Ja, de på sjøen også eller opplevde du det litt annerledes?

A: Nei, avstanden var jo der så jeg tror nok kanskje at hvis jeg hadde gått nedover så hadde dem kanskje løpt. For dem kom jo ikke opp til meg når jeg stod litt lenger sør. For jeg så jo dem kom, ikke sant og kjørte dit og stoppet. Så kom dem ikke opp, men fulgte bare sjølandet nordover også når dem da kom akkurat utenfor meg så stod jeg allerede der. Så dem bare være meg og da var dem jo på tur over. Så tok jeg og [lokka] til dem slik som jeg gjør til elgen, da snudde hele gjengen og da begynte dem å komme innover igjen og opp mot land igjen da. Men så kom det en nabo med bil. Han fikk også sett denne gjengen på sjøen, [men han bråka jo litt]. Og da snudde hele gjengen, og rett over sjøen...

B: Da var dem jo akkurat midt i parringstida også, så dem var vel litt ...

A: [Latter] Ja, litt groggy.

I: Ja, hva tenkte du, eller hvordan opplevde du det å få dem så nære?

A: Nei, altså jeg synes jo det er en kjempeopplevelse, da. Jeg synes jo det, og jeg glemte jo kameraet og glemte liksom alt som burde vært fornuftig [å tenke på].

Osensjøen, lokale friluftsfolk

C: Og å ha med hunder inn i området øker sjansen veldig mye for å se og finne ut av ting. For det er ofte at hundene værer, og dem ser at det er noe i den retningen. Så tar jeg skiene og går etter, da parkerer jeg hundene. Da finner jeg alltid spor. Det trenger nødvendigvis ikke å være ulv, men det kan være elg, det kan være forskjellige ting. Så det å lære å lese hundene forteller meg mye om hva jeg kan ha rundt meg. En gang kom det altså to ulver (...) langs hundeløypa, og dem stoppet vel en 40-50 meter i fra hundene. Hundene begynte å bråke og jeg løp ut fordi jeg lå i ei koie. Men det var mørkt, så jeg så ingen ting, men når det var lyst dagen etter så begynte jeg å spore og da hadde det kommet en elg på den ene sida av koia og to ulver på den andre sida. Så det er mulig dem var på jakt, men jeg ville ikke begynne å spore dem dagen etter for jeg ville helst ikke spore dem på framspor.

I: Nei.

C: Man kan jo forstyrre dem da.

I: Jaja.

C: Men det har vært ganske mange lydkonserter jeg har hørt. Jeg har også ligget ute på barflek-ker om våren, også på snø for den del, i fjellduken. Og hatt dem ganske nære på lyd, men det er klart at det er jo sjeldent. Men er man veldig mye ute så vil man jo komme bort i noen tilfeller nå og da. Samtidig så vil man jo av erfaring vite hvor ulvene har lett for å komme. Den velger jo minste motstands vei. Å ligge i nærheten av slike områder er spennende for å kunne se dem (...) eller jeg har lyst til å blant annet ta bilde av dem. Jeg har noen avstandsbilder, jeg har kanskje noen hundre bilder. Men de fleste er jo på lang avstand da.

(...)

C: Og så kom [kompisen min] opp til koia og da tenkte jeg at vi bare skulle gå [på beina] for det er hardt i hundeløypa, så vi bare går til fots og ser på disse store myrene. Og da kom vi på ferske ulvespor, så dem hadde løpt etter [oss] da.

A: Mmm.

C: Sikkert noen hundre meter bak da. Men når ulvene var kanskje en hundre meter fra koia så hørte dem sikkert lyden og skjønte at vi var der, så da snudde dem og løp ned igjen.

I: Jaja.

C: Ja, for dem ble jo forstyrret to ganger, da. De løp jo to ganger.

7.2 Nærgående? Et kjernesporsmål

Hvorvidt ulven er nærgående er et helt sentralt spørsmål for våre informanter, som det er i samfunnsdebatten om ulv, og i rovdyrpolitikken. Men forståelsen av hva det innebærer at ulver kommer nær folk, eller ikke er sky når folk og ulv møtes, varierer mye. Dette er en variasjon som ikke bare skiller de som er positive eller til og med entusiastiske til ulv, fra de som er negative til ulven, eller som i det minste mener at dagens forvaltning er for verneorientert. Det er også betydelige nyanser på tvers av et slikt skille – som åpenbart ikke er av den markante, absolutte typen, men heller handler om at vi setter merkelapper på folk som befinner seg ulike steder på et kontinuum.

Hovedfunnet her er nettopp variasjonen. Noen av våre fokusgrupper tenderte i bestemte retninger, mens andre oppviste betydelige forskjeller i syn på ulv i nærheten av mennesker. Ingen grupper var helt samstemte, selv om det ikke nødvendigvis var åpen uenighet. Ikke alle informanter ga uttrykk for særskilte synspunkter på ulv som kom nær folk, men valgte å snakke generelt om sitt syn på ulv i naturen – også i naturen i nærheten. Det var heller ikke noe entydig mønster etter hvilket geografisk område folk tilhørte. Kvalitative intervjuer kan uansett ikke fortelle oss hvor vanlige eller uvanlige bestemte synspunkter er, men vi kan få en god dybdeforståelse av folks tankegang rundt et tema, og vi kan – i dette tilfellet – slå fast at alle varianter av synet på ulven som problematisk «nærgående» eller ikke, er tilstede i begge våre studieområder. Vi ser at en god del informanter betrakter lite sky atferd hos ulv som problematisk og uakseptabel, enten det handler om ulv som oppholder seg mer enn ønskelig i menneskedominerte omgivelser, eller ulv som påtreffes i skogen men som ikke viker unna, og som endog oppfattes å oppsøke mennesker og/eller hunder. Vi kommer tilbake til en diskusjon av hva det er ved disse ulvenes atferd som gjør den uønsket, bla. a i kapittel 8 der vi tar opp emosjonelle reaksjoner på møter med ulv og andre ulverelaterte observasjoner, herunder frykt og fare. Vi vil også se nærmere på sammenhengen observasjonene settes inn i. Med det mener vi informantenes vurdering av forhold som de mener er avgjørende for ulveforvaltningen, og som derfor har betydning både for hvor mye ulv det er, hvor ulven er, og som ikke minst synes å ha direkte innvirkning på opplevelse og fortolkning av hendelser med ulv. Dette skjer først og fremst i kapittel 9.

Vi kan selvsagt ikke ta stilling til om den observerte atferden hos ulv som en god del oppfatter som uønsket – enten de har opplevd den selv eller bare fått den beskrevet – er vanlig og må forventes, eller om den er begrenset til bestemte ulveindivider eller flokker. Vi tar heller ikke stilling til hva det eventuelt er som ligger bak at noen ulver utvikler en atferd som andre ikke har, f.eks. om det er genetiske variasjoner eller læring. Det samlede bildet som danner seg av alle de observasjoner vi har fått gjenfortalt, både fra Osensjøen og Østmarka, er imidlertid at slike variasjoner finnes. Uenigheten kan gå på hvor store forskjellene er, i hvor stor grad de er situasjonsbetingede, om hendelsene må sies å være «selvforskyldte», og i høy grad hvor problematiske de er. Blant informantene har det vært noe uenighet om sannhetsgehalten i enkelte historier. Noen informanter med klare oppfatninger om ulv og ulveforvaltning, og stort engasjement, kom med forskjellige karakteristikk av meningsmotstanderes oppfatninger og handlemåter, og dessuten av deres fortolkning av hendelser med ulv. Men selve hendelsene ble sjelden trukket i tvil.

I debatten om ulv som kommer nær mennesker, er det et par uttrykk som går igjen. Vi har allerede nevnt «nærgående», som er et ganske verdiladet ord. Det brukes også av våre informanter, både av de som nettopp mener at den aktuelle atferden er problematisk og plagsom, og av de som bruker ordet som om det sto i anførselstegn, for å vise til en oppfatning de kjenner til at mange har, men som de ikke deler selv.

Om dette er en *unaturlig* oppførsel fra ulvens side, er det imidlertid ikke enighet om, heller ikke blant de som ser på atferden som uønsket og plagsom. For det første virker det som om det er nyanser mellom folk, og for det andre får vi inntrykk av at en del, ved nærmere ettertanke, korrigerer en bruk av ordet «unaturlig» som de mener kan være feil. Poenget er nemlig, i følge disse, at det godt kan være *naturlig* for et intelligent og tilpasningsdyktig dyr som ulven å søke det det er enklest å skaffe mat. I noen tilfeller kan det være nær bebyggelse. Atferden er i alle fall uønsket og plagsom, selv om den skulle være «naturlig» for ulven. Andre holder fast ved at dette ikke

er naturlig for et vilt dyr, og viser til at det er stor forskjell på ulver i så måte. Her kommer også mistanker om hybridisering og ulovlig utsetting inn i bildet. Det er flere informanter, på begge studielokaliteter, som er mer eller mindre overbevist om (eller i alle fall ikke avviser) at ulver er satt ut ulovlig, og at noen av dem, eller alle, er iblandet hund. På denne måten får ordet «unaturlig» et svært konkret innhold. Disse historienes betydning kommer vi tilbake til.

Interessant nok er det imidlertid flere, også blant de som ikke er negative til ulvens nærvær, som problematiserer skillet mellom «natur» og «ikke-natur». Det finnes egentlig ikke villmark i Norge i dag, påpeker de, og ulven kan ikke forventes å holde seg i en imaginær villmark. Derfor er spørsmålet dypest sett om vi kan og skal ha ulv i det norske flerbrukslandskapet eller ikke (en problemstilling vi kommer tilbake til i kapittel 8). Her er et sitat fra Osensjøen, nabolagsgruppe 3:

D: Det var noe jeg akkurat skulle til å spørre om selv, for du snakker jo om normal atferd fra ulven. Sånn som det var før, når ulven var den gode gamle ulven, som du sier [henvendt til A, som har brukt dette uttrykket], så var det jo mindre folk, mindre bebyggelse og de hadde større områder å [bevege] seg på, ikke sant? Og nå har jo vi tetta inn mye, det er jo ikke mye vidstrakte skogområder igjen i Norge, så det er jo klart at ulven må tilpasse seg, og være litt [tettere på] mennesker, for å skaffe seg det han trenger. Så det jeg lurer på er jo... er det ulven som tilpasser seg for å kunne fortsette å overleve? Er det her... altså, er det her den nye normalen? Eller er det sånn at den ikke får leve hvis den ikke er slik den var i gamledager? For da må vi jo skyte alle menneskene også, for det er jo ingen mennesker som er sånn som de var i gamle dager. Skjønner du hva jeg mener? For det her er noe jeg lurer på.

Og fra friluftsfolk fra Østmarka:

B: Sånn som vi bygger ut nå også, med hus og hytter lenger og lenger innover i skog og fjell, så kan man jo også spørre hvem om er nærgående da. Vi tar jo mer og mer av villmarka, og mer og mer av terrenget til ulven, og da er det jo et spørsmål... Hvor er det han skal være, og hvor er det han skal finne maten sin? (...)

Som vi har sett, er det ingen uvanlig oppfatning blant våre informanter, heller ikke de som mener at nærgående ulv er et problem, at vi absolutt kan ha ulv her, men at det må settes inn tiltak som i størst mulig grad får den til å holde seg vekk fra folk.

En framherskende oppfatning blant de som ser positivt på ulvens nærvær (i begge studieområder), er at den «nærgående» atferden direkte eller indirekte skyldes menneskers handlinger, eller dreier seg om feiltolkning av ulvens atferd, og dessuten i noen tilfeller om observasjoner som ikke er ulv (enten synsobservasjoner av dyret eller spor). De peker på at ulven kan trekke mot folk pga. foring av elg og rådyr som dermed holder til nær bebyggelse. De framholder at dette med nødvendighet tiltrekker seg ulv, hvis det er ulv i nærheten. Det kan også være slakteavfall som er dårlig håndtert, og dessuten reveåte. Kadaver i området, som godt kan være drept av ulven selv, kan bli liggende i flere dager nær folk, fordi byttedyret som ble nedlagt i utgangspunktet oppholdt seg der (f.eks. pga. foring). De som er skeptiske til å ha ulven i nærheten, avviser gjerne disse forklaringene, enten fordi de mener at det er feil i konkrete tilfeller («Det er bare tull at det lå et kadaver der»), eller fordi de mener at andre ulver holder seg unna folk, selv om det finnes foringsplasser for rådyr o.l. – og slike foringer må man etter manges oppfatning ha. De som peker på feiltolkning av atferden, viser ofte til at unge ulver er både uerfarne og

nysgjerrige, og at unge enkeltdyr eller grupper ofte beveger seg på egenhånd i reviret, også før de vandrer ut. Om det er bebyggelse i nærheten, medfører dette møter mellom menneske og uerfaren ulv. Det samme gjelder slike ulver når man treffer på dem i skogen: De er nysgjerrige, og stikker ikke nødvendigvis av. Noen informanter påpeker også at voksne ulver kan la være å flykte uten at de dermed er «nærgående», særlig fordi de har behov for å få kontroll på en uoversiktlig situasjon. Dette gjelder ikke minst når det er hunder inne i bildet, framholdes det. I forbindelse med hundespenn kan f.eks. noen ulver oppleve situasjonen som truende (det er mange hunder) og blir værende i nærheten til de har oversikt. Det vises også til hendelser der påståtte ulveobservasjoner, ikke minst slike som er formidlet på sosiale medier, har blitt tilbakevist (det var en rømt husky som eieren kan opplyse om, det var egentlig gaupespor, hundespenn, osv.). Ved siden av argumentasjon for å tilbakevise konkrete påstander, formidles det noen ganger – åpent eller mer indirekte – en mistro til disse personenes kunnskaper om natur og rovdyr, og noen ganger mistanker om at slike historier spres nærmest som «propaganda». Følgende ble sagt av informanter fra Osensjøen:

A: Men det jeg tenker ... det er en tankevekker med han som vant «Farmen», for eksempel. Han har storfeet sitt gående inne (...) i det tjukkeste ulveområdet, for å si det sånn. Han ser jo etter dem selvfølgelig, men (...) altså på utmark inne i et ulverevir, hallo! Hvor er du hen da, liksom. Og så kommer han på Facebook, da, [og forteller] at han har hatt ulveangrep, sånt offeropplegg for å få påtrykk for at vi må ta ut Osdalsflokk.

C: Ja, han har mista en kalv eller to på alle disse åra. Jeg tror ikke han har mista noe mer.

A: Jeg tror han er jævligh flink til å [lage] et påtrykk, unnskyld meg altså. (...)

Blant folk som har et positivt eller nøytralt syn på ulvens nærvær i sitt område, synes det å være vanligst å forstå møter med ulv som gode opplevelser – også ulv som etter deres egen oppfatning er uvanlig lite sky. Flere forteller åpent at de har fått høy puls og har blitt nervøse, i selve situasjonen kanskje skremt, men de konkluderer likevel med at det var en opplevelse de er glade de fikk. I Østmarka er flere inne på at de kanskje ikke ville fått dette «minnet for livet» hvis den aktuelle ulven hadde vært like sky som de andre ulvene i området. Slik sett blir manglende skyhet av noen gjort til noe positivt, i hvert fall for dem personlig. Om atferden kan betraktes som «naturlig» eller ikke, framstår da som et lite relevant spørsmål. Om den er påvirket av menneskers virksomhet, er dette noe man må forvente nettopp i et flerbrukslandskap.

Blant de som gjerne vil beholde ulven i sine nærområder, er det også vanlig å understreke at ulven i det alt overveiende er sky. Det er mange historier om hvor lite man ser den, selv om man er svært mye ute, og hvor flyktige de få møtene er. Det fortelles om spor som tydelig viser at ulven har vekket unna for folk og hunder, og når man hører dem ule, er det som oftest på behørig avstand. Ikke alltid, men uansett slik at ulven ikke lar seg bli sett. Nettopp mot en slik bakgrunn blir observasjoner, og særlig bilder, av ulv verdifulle. I dette ligger det også en implisitt kritikk, eller underkjennelse, av forestillingene om ulven som «nærgående». Det vises, som nevnt over, til det som oppfattes som rimelige forklaringer på at ulv og mennesker møtes uten at ulven nødvendigvis stikker av med en gang.

7.2.1 Avvik og symbolsk orden

Vi ser imidlertid at det er en nokså utbredt oppfatning, også blant de som vil ha ulven i nærheten, at enkelte ulver oppfører seg på en annen måte enn ulver flest, og at dette gir en atferd som kan ha problematiske sider. Selv om vi ikke har eksempler i vårt materiale på at de personlig finner

slik atferd plagsom, synes det å være en ganske utbredt oppfatning at dette er noe som kan kreve handling.

Her kan det være på sin plass å introdusere den britiske sosialantropologen Mary Douglas. Hun var opptatt av *symbolsk orden*, det vil si hvordan kulturer sorterer ting som hører sammen i bestemte kategorier. Denne ryddeoperasjonen skaper et system av distinksjoner som holder orden på og gir innhold til ethvert meningsunivers. Noen ting faller imidlertid utenfor klassifiseringene og oppfattes som fremmede og urene. Ting og fenomener som lett lar seg plassere i en kategori fremstår som rene, mens *det urene* er det som flyter over de symbolske grensene og truer med å skape kaos i systemet.

Douglas interesserte seg blant annet for ulike kulturers religiøse og symbolske forhold til dyr. I sine skildringer av Lele-folket i Kongo beskriver hun hvordan det symbolske skillet mellom mennesker og dyr er det bærende prinsippet i Lelenes kosmologi, og viser hvordan de tillegger dyr som trækker over disse grensene menneskelige egenskaper. Dette skriver Douglas om Lelene, men det kunne sannelig handlet om våre studieområder:

De fleste dyr flykter fra jegeren og unngår all kontakt med mennesker. Det skjer av og til at enkelte dyr avviker fra det som er normalt for deres art, og trår over grensene mellom menneskene og dem selv. Et slikt avvik fra typisk dyreatferd viser at de ikke er fullt ut dyr (...). (Douglas 1984:29)

I eksempelet fra Lele-kulturen truer enkelte dyrs adferd den symbolske ordenen gjennom å bryte med etablerte forventninger om skyhet. Til *ekte* dyr å være, går de altfor tett opp til menneskene. Det kan virke som om ulvens nærvær på samme måte utfordrer distinksjonen mellom det ville og det sosialiserte. Douglas definisjon av det urene, som det som ved sin blotte tilstedeværelse setter symbolske skillelinjer på spill, viser til ting og fenomener som ikke kan plasseres i noen bestemt kategori. Ulver som stjeler kattermat på trappa overskrider grensen mellom det ville og det sosialiserte, og det er ekstra truende fordi mange oppfatter ulven som selve essensen av et vilt dyr, som et symbol på villmark og fravær av menneskelig kontroll (Figari og Skogen 2011). Ved å definere møter med ulven som avvik fra det normale, ivaretas «det sosialiserte» og «det ville» som ordnede og ordnende kategorier. Douglas skriver: «Når noe blir sikkert klassifisert som en anomali, bidrar dette til en klarere avgrensning av den kategorien som det anormale ikke tilhører» (Douglas 1997:53).

At møter mellom mennesker og ulv klassifiseres som anormale er imidlertid ikke ensbetydende med at folk har en forestilling om ulven som et *negativt* «forurensende» element i de sosialiserte omgivelsene. Hvorvidt man tenker på ulvens inntreden i det sosialiserte som noe urent, vil avhenge av hvordan man forstår samfunnet man er en del av, og ikke minst synet på ulvens naturlige omgivelser. Er utmarka rundt Osensjøen, eller for den saks skyld Østmarka, egentlig villmark med plass til ulv, eller er også den en del av våre sosialiserte omgivelser?

7.3 Jakt på ulv og læringseffekt

En viktig observasjon fra vårt intervjumateriale er at det er stor misnøye med beslutningen om å ta ut Osdals- og Julussaflokken, mens man ikke har gjort noe med Slettåsflokken. Mange ville kanskje forvente at de som er negative til ulver som er lite sky, og som kaller dem nærgående,

er såpass negative til ulv generelt at de ønsker Slettåsflokken eliminert *i tillegg* til de to andre. Et slikt syn forekom nok hos enkelte informanter, men ingen gjorde noe nummer ut av dette. Interessant nok var det derimot en utbredt oppfatning, som ble ganske grundig utdypet av flere, at det burde vært jakt på ulv i Slettåsflokken *i stedet for* de to andre (særlig i stedet for Osdalsflokken, som hadde revir nærmest Slettåsreviret). Det er heller ikke en vanlig oppfatning blant informantene at hele Slettåsflokken burde vært tatt ut. Flere argumenterte for at det kunne vært nok, eller til og med mest hensiktsmessig, å skyte noen valper. Osdalsflokken holdes opp som en slags «modellflokk», en ulveflokk som oppførte seg akkurat slik ville ulver skal (kanskje bortsett fra at den har tatt noen hunder). Den holdt seg nemlig i skogen og har sjelden eller aldri vært observert nær bebyggelse. Her snakker vi altså om informanter som var enige om at nærgående ulver er sterkt uønsket, med andre ord folk som ikke sjelden oppfattes som «negative til ulv». Selvsagt finnes det folk som svarer til en slik beskrivelse, og vi har informanter som sier at de har sluttet seg til en «nullvisjon» (mye brukt «slogan» som betyr at det ikke skal være ulv i Norge). Men jevnt over virker en slik karakteristikk misvisende, og motstanden mot dagens forvaltningsregime synes å være sterkt påvirket av andre ting enn synet på selve (den naturlige og ville) ulven - noe vi også kommer tilbake til.

Her gjengir vi noen sitater som viser hvordan varianter av dette synet forekommer på tvers av meninger om ulv:

Østmarka, friluftsfolk 3

I: [Finnes det ulver som er mindre sky enn andre?]

A: Det forekommer, og vi hadde jo en kar her nå i [fjor] sommer, som var av den nysgjerrige typen. Det som er litt påfallende, er at vi ved to anledninger har hatt samme mor og far i Slettåsreviret, som to sesonger på rad har produsert valpekull, hvor valpene har hatt denne atferden. Så hvis man stikker fingeren i jorda, og kunne omgjort et vedtak som blei fullført her i jula [uttak av Osdals- og Julussaflokken], så burde den flokken ha vært tatt ut, og en viss annen flokk spart når det var individer med avlsverdi, og så kunne man beholde de som ikke var så inavla som andre. Men Slettåsreviret, det ville dem beholde. Men jeg har jo video-opptak av et rådyr som ikke vil ut av hagen vår, som står og glaner, og er nysgjerrig. Jeg har en bever, jeg har gjort timevis med opptak av en bever som har sittet og glant på meg, og hver gang jeg kom og la meg ved dette vannet, så kom den. (...) En nysgjerrig skapning, en ung skapning som... Og jeg har ei mus, ei spissmus i skogen i Østmarka, som kommer og spiser av hånda mi, brødskiva mi. Ja, så altså, det finnes jo dyr som...og elg hadde vi jo også eksempler på. (...) Det er jo folk som har fått elg inn på tunet og håndmatet dem. (...) Og det er klart, sånn kan det også være med ulv, og det er jo kanskje ikke den beste [egen]reklamen ulven kan drive når den hoder på sånn, men av og til så vil vi nok få sånne individer.

(...)

B: [Jeg prata] med en gammel lærer her forleden dag som fortalte at da han var liten, så hadde han besteforeldre som hadde vært gjetere som småbarn oppe på setra og sånn, og det de hadde da for å beskytte seg med, disse unga som fløy og gjeta, det var to grytelokk. Sånn at har man individer som er litt for lite ville da, for å si det sånn, eller er nærgående, så må man kunne finne noen metoder for å skremme dem, fordi da vil jo det også være erfaringer ulven gjør, hvis det er et ungt individ for eksempel. Så vil den jo skjønne da, at dette er... disse folka, de har jeg ikke lyst til å ha noe med å gjøre.

A: Et kompressorhorn, for eksempel, som koster hundre kroner på Biltema.... men det folk i Østmarka gjorde var å hive opp mobilen og filme, for dette var jo sensasjonslyst, og det var det folk ville ha. Da får ikke ulven noen negative opplevelser med seg da. Og hva skjer med den beveren som var helt tam i Østmarka? Siste gangen jeg var der og skremte vannet av han, så

blei den jo borte, han kom jo ikke noe mer når jeg kom. Han er der ennå, han lever i ei hytte der ennå. Han har vært aktiv hele vinteren, så han har klart seg han, men han har blitt sky, fordi jeg skremte dem. Men SNO var jo ikke interessert i å prøve å gjøre et forsøk på å skremme dette individet vi hadde i Østmarka en gang, så... for de dyra der er såpass skarpe at får dem én negativ opplevelse med mennesker, så tror jeg de lærer.

I: Det kan være det. Men kan det være nødvendig noen ganger å gå mer drastisk til verks da? Altså å ta dem ut, som det så fint heter da.

A: Nei, jeg synes ikke det. Men det er klart grensa går jo et sted. Men noe mer nærgående enn den ulven vi hadde i Østmarka, det ... mer enn Norge har sett noen gang. Han holdt jo på å showe foran folk, han dreiv jo hoppa litt og la seg ned, han viste jo ikke noen form for aggresjon på noen som helst måte.

Osensjøen, nabolagsgruppe 1

C: Ja, men du skulle jo kunne jakte litt inne i den ulvesona vi har nå når vi har så mye ulv, og det hadde jo vært veldig konfliktdempende da, (...) for det er jo det vi prøver å si her, at så lenge ulven her, den Slettåsflokken som har vært så nærgående mot folk, ikke blir jaktet på, så blir den jo aldri redd. Så hvis vi hadde fått tatt ut en ulv i året her, da, kan du si, av valpene, for de vet jo hvem de forskjellige er, så de hadde jo ikke trengt å ta paret en gang ... Kunne de tatt og skutt en valp hver år, så ville du jo fått en ulveflokk som var mer redd folk. Og at de blir jaktet på fra bakken, og forbinder folk med noe ubehagelig.

I: Nettopp. Apropos den strategien som ble valgt med å eliminere de to flokkene lenger oppi her (...), der har man jo tenkt helt omvendt nesten, at man skal bli helt kvitt dem og tydeligvis ikke vært opptatt av de effektene du snakker om, og som ganske mange andre også har pekt på.

C: Ja, for du kan si at det kanskje hadde vært bedre å skutt ut to ulver i alle revirene, og så fått ulvene til å sky folk.

B: Men så har det seg slik at det kun er Slettåsflokken som er veldig nærgående mot folk. Osdalsflokken har aldri trengt seg oppi folk. De har vært flinke til å ta noen hunder, men Osdalsflokken har aldri vært nær folk, eller de har levd i skogen, og nesten bare i skogen.

D: Det har vært en skikkelig ulveflokk.

B: Og de har alltid oppført seg som en ulveflokk. Slettåsflokken oppfører seg ikke som en ulveflokk.

D: Som en bikkjeflokk.

I: (...) mange har jo argumentert for at hvis man skulle tatt ut en hel flokk, så burde det jo vært denne liksom, og ikke nettopp de i Osdalen som nesten ingen ser.

B: For det som skjer nå, er at Slettåsflokken får jækla stort revir. Ja, de er jo på plass tvert, altså. De fikk jo ikke ut alle i Osdalsflokk, så det er av de største ulveflokkene.

I: Ok, jeg hørte at det var kommet nye, jeg.

B: Nei, det er en som er igjen, og selvsagt så har den jo fått med seg andre, så nå har det [blitt] en gedigent område dette her, som Slettåsflokken kan få spre seg på... Og hun Slettåstispa, hun er så glad i folk, eller hun har så lite respekt for folk, så hun har lært alle sine unger, og tatt med alle inn på alle mulige gårdsplasser i alle år.

(...)

D: Så har de kommet for å prøve å finne noen unnskyldninger som, "Å ja, men det har sikkert ligget noe gammelt elgkadaver i nærheten.", og sånne ting. Vi ser jo at de har ikke vært på noe gammelt elgkadaver, de har vært rundt grinda og låvebygningen der kveld etter kveld. Altså de har unormal oppførsel, og når det kommer unormal oppførsel, så får de heller da sette en fot i bakken og si at ok, kanskje må vi da ta ut en ulv her [med atferd] som vi ikke ønsker å ha videreført i forhold til oppførsel og gener, og ta ut den. Og så tar vi heller andre som har en riktig

oppførsel og er friske og fine, lar dem heller få lov til å leve. Sånn som de to flokkene som ble tatt ut da.

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

A: For det er jo og sagt at ... det har jeg jo faktisk lest i noen papirer fra Evenstad, at nærgående ulv som har en unormal adferd, dem skal tas ut umiddelbart. Men hvor står det hva som er nærgående, hvor nære skal den være og hva er unormal adferd?

D: De grensene flytter dem jo hele tiden, ser det ut som.

B: Ja, ettersom [hvor] Slettåsflokken går. Så går Slettåsflokken på trappa til folk, så er det normalt. Og går dem inn i fjøset til folk, så er det normalt og. Så det er Slettåsflokken som legger løpet.

C: Ulv skal jo være sky, ikke sant.

D: Jeg føler det nesten som at vi er med i et forsøksprosjekt for å se hvor lenge det kan gå før det skjer noe. For hadde det vært noe fornuft da, når dem først skal ta ut to flokker, så bør dem i hvert fall ha tatt Slettåsflokken som har vært problemflokk nummer én. Hvorfor gjør dem ikke det?

I: Ja, vet dere noe, jeg vet ikke?

B: Det har blitt status, det har blitt ...

D: Nei, jeg tror det ligger noe bak som vi ikke vet om. Og jeg føler det nesten som at det som at det er et prøveprosjekt altså.

A: Det er spill for galleriet, alt i alt.

(...)

I: Hva tenker dere da, tenker dere at (...) dette er helt spesielt for Slettåsflokken?

C: Ja, det virker jo sånn, da.. Fordi hvis man ser på de andre de to flokkene som er tatt ut nå, de har jo ikke oppført seg på den samme måten.

I: Nei, jeg har skjønt det.

C: Og (...) det bor jo folk oppe i Osdalen og.

D: Ja, for det var det jeg så på de [GPS-plottene] som [gjaldt] Osdalsflokk i fjor, dem var jo langs Storsjøen hele vinteren. Men dem var ikke inne på en eneste gårdsplass og på de [samme] 40 dagene var [Slettåsflokken] innom hus 25 ganger nærmere enn 50 meter (...).

Osensjøen, to som intervjues sammen

A: Ja, eller [de bør] vite litt mer om hva de tar ut, og klare å skille en årssvalp, eller en som er litt over et halvt år, da [fra alfa-dyr]. Jakta begynner i jo i oktober (...), så dem kan klare å skille det fra et alfa-dyr, for (...) hvis du skyter alfa-dyr, så vil det jo være fare for at du sprer et kull eller et revir. Og så sies det jo at vi må ha jakt for at de skal ha en naturlig skyhet, og det støtter jeg jo, men da kan de jo ikke gjøre som nå, at de skyter hele reviret. For da vil jo ikke noen andre forstå at her er det fare på ferde.

I: Ja, for da mister du læringseffekten?

A: Da mister dem jo det, hvis ikke dem blir bedt i begravelsen eller noe sånt kanskje, eller så får dem vel ikke så mye med seg av det. [Latter]. Så da mister du jo det poenget, men jeg tør ikke å si [helt sikkert] hvordan jeg mener [det må gjøres] eller hva som er riktig.

Østmarka, jegere

C: (...) Jeg har prata med flere vernere også, angående det uttaket av Julussa og Osdalen, og [de er enige]. Det smarteste dem kunne ha gjort hadde kanskje vært å fjerne Slettås, ikke sant, og latt Osdalen og Julussa være, og det tror jeg faktisk de fleste hadde syntes var helt greit. Dem

[kunne ha] sagt at vi vil ikke skyte ulv, vi skal ikke skyte ulv, og fire til seks ynglinger er et minimumsantall, men vi ønsker å ta ut Slettås fordi de har valgt... altså, de er et lite utskudd i oppførselen til de ulvene vi har. At de har en ikke-ønskelig oppførsel. Hadde man gått ut og sagt noe sånt noe, så tror jeg debatten hadde blitt ganske mye mildere enn det den (...) var. Jeg tror at konfliktnivået hadde falt ganske betraktelig.

A: Det er nok riktig.

E: Og det er det jo ganske mange som er enige i, egentlig, når det blir tatt opp. Verner eller ikke, de fleste er enige det (...).

C: Det er en av de mest hardbarka vernere jeg veit om, som flyr inne i Østmarka, som... Ja, vi sto og prata om dette her på isen i romjula, og da var vi veldig enige iallfall. Overraskende enige.

Det er en vanlig argumentasjon at det man bør søke å oppnå med jakt (når det er snakk om ulv med uønsket atferd), er en læringseffekt. Altså at ulvene skal lære at de bør holde seg unna folk. Denne læringseffekten får man ikke dersom hele flokker tas ut, sies det. I tillegg er det en helt feil prioritering å ta ut flokker som har akkurat de egenskapene man mener at ville ulver bør ha. Det er en vanlig oppfatning blant de som ser på nærgående ulv som et problem at jakt skal ha bestandskontroll som formål, men jakta må også innrettes sånn at man tar vare på sky ulver og «oppdrar» de nærgående.

Mange av de som gjerne vil beholde ulv i nærheten, er også av den oppfatning at ulver som er lite sky kan representere et problem. Om ikke for dem personlig, så for andre mennesker, og ikke minst for konfliktnivået. Å foreta seg noe for få bukt med denne atferden, oppfattes da som å ta hensyn til de som er redde eller har andre problemer med ulv, og et uttrykk for at man både tar deres situasjon alvorlig og tror på deres fortellinger om møter med ulv. På denne måten anses det også som et bidrag til å dempe konfliktnivået. I forlengelsen av dette oppfattes også ulveatferd som kan beskrives som «nærgående» som uheldig for ulvens anseelse, spesielt i lokalsamfunn i ulveområdene. I et slikt perspektiv er «nærgående ulv» også et problem i arbeidet for å øke både folkelig og politisk aksept for ulv.

Hvorvidt dette kan begrunne avlivning av ulv, er det mindre enighet om blant de som liker å ha ulv i naturen rundt seg, selv om heller ikke det er et uvanlig synspunkt. En del synes å være åpne for at dette kan skje såfremt det er et bidrag til å dempe konflikter, men at det da nettopp må rettes mot ulv med «uønsket atferd». Det må ses på som en utstrakt hånd til de som vil ha jakt, altså et ønske om å bidra til konfliktdemping. Noen mener imidlertid at innsatsen helst burde begrenses til å skremme ulven.

Her ser vi at det finnes et betydelig sammenfall av meninger mellom folk som ellers kan ha ganske ulike synspunkter på ulven. I vårt intervjumateriale har vi ingen som støtter myndighetenes beslutning om åpne for lisensjakt på Osdals- og Julussaflokken, men ikke på Slettåsflokken. Derimot er det en utbredt oppfatning, som det gis meget klart uttrykk for, at det ville vært langt bedre å tillate jakt i Slettåsreviret. Det er imidlertid heller ikke mange som argumenterer for å ta ut hele Slettåsflokken. Det er et viktig poeng at det ville ødelegge den læringseffekten man er ute etter. Blant informantene er det nok noen som ideelt sett ønsker seg en ulvefri nærnatur, men også disse innser at det av ulike grunner er urealistisk. Vi får et inntrykk av unison oppslutning om å heller gjøre noe med Slettåsflokken enn de to andre, og at denne oppfatningen altså finnes på tvers av uenighet om ulven ellers. Her står vi overfor noe vi har støtt på ganske ofte i vår tidligere forskning, nemlig at de som er «for» og «mot» ulv (grov forenkling) kan enes i sin

kritikk av myndigheter og forvaltningsstrategier. Et slikt tema har i alle år vært selve ulvesonen, som er svært upopulær både blant «vernere» eller «ulvemotstandere» – riktignok av til dels ulike årsaker (Skogen et al. 2017). Vi anser enigheten om prioriteringer av uttak som et sentralt funn, som bør få konsekvenser for ulveforvaltningen og for myndighetens arbeid med konfliktreduksjon. Dette kommer vi tilbake til under diskusjonen av praktiske konsekvenser (kapittel 14).

8 Opplevelser av ulv

8.1 Ulike opplevelser av likeartede hendelser

Det overordnede inntrykket er at det er stor variasjon mellom informantene i hvordan de opplever møter og andre erfaringer med ulv, samtidig som historiene de forteller er ganske like – både med tanke på betydningen de legger slike erfaringer, selve hendelsesforløpet, og til dels også ulvenes atferd. Sagt med andre ord: Mange av deltakerne i undersøkelsen kunne fortelle sterke historier om møter med ulv, likevel med nokså forskjellige fortegn. For noen bekreftet opplevelsene eksisterende negative oppfatninger av ulv. Andre, med et mer ulvevennlig syn, ble også styrket i sine holdninger. For andre igjen, om enn svært få, bidro erfaringene til å modifisere det synet de hadde på ulv fra før. Nokså likeartede hendelser har gitt opphav til en spekter av ulike tolkninger.

Flere av deltakerne fortalte at det å møte ulv fremkalte frykt. De beskrevne fryktreaksjonene spente fra «skrekkblandet fryd» til panikk og angst. Å se en ulv på relativt nært hold førte til hjertebank og rask puls, fortalte mange. For noen få, bidro hendelsen til en opplevelse av sterk frykt som også kunne sitte i etter møtet¹⁸.

I: Før vi skrudde på [opptakeren], så fortalte du ... du har jo hatt et ulvemøte?

A: Mhm.

I: Kan ikke du fortelle den historien?

A: Sånn fra A til B, liksom? Ja, nei, vi var ute og gikk. Det var andre påskedag i fjor, så hadde vi gått halvveis på runden, og så sier venninna mi... Da hadde jeg gått dagen før, og samme dag, og sett ulvemøkk, og ikke tenkt at det var noe fare for meg da. Jeg har liksom aldri ofret det en tanke, vært litt naiv, og aldri ofret en tanke på at jeg skulle se en ulv. Men så skjønte jeg det, for så sier hun [venninnen]: «Se der!» Og da koblet jeg at jeg hadde sett ulvemøkk før på dagen, og sånt. Og så ser jeg i skyggefeltet. Så kommer ulven bare bak oss, sånn luskede inn. Så fortsetter vi å gå litt grann, og så snur vi oss. Så sier jeg til henne - ta et bilde, for jeg hadde hunden i bånd, og ville ikke begynne å rote etter min telefon. Jeg visste ikke hvordan hunden ville reagere heller. Og så står den bare og ser på oss. Så knipser hun et raskt bilde, og så fortsetter vi å gå. Etter en stund snur vi oss, så bare fortsetter den å følge etter oss. Vi har målt opp i ettertid, da, [så] da vi hadde gått i 530 meter, da var den fem meter i fra oss. Da hadde vi gått rolig, altså, og da kjente jeg at jeg bare...

I: Og bak dere, eller?

A: Bak oss, ja, og da kjente jeg bare angsten kom. Så sier jeg til venninna mi: «Vet du hva, vi må gjøre noe!» Ikke kommer vi ut på veien, for det var for langt, og så...vi må prøve å slå med noe, bråke med noe, skrike! Man har jo ikke forberedt seg på et møte, ikke sant. Man kan sikkert lese seg opp på hvordan man skal reagere, men det hadde iallfall ikke jeg gjort. Og da begynner vi å løpe og skrike, og mens vi skriker, så fortsetter den å løpe mot oss.

I: Mot, altså kom den fra den andre kanten...?

A: Nei, for han kom jo bak oss, ikke sant, og så når vi snur oss da, for å skrike, da bare fortsetter han å løpe mot oss. Da fulgte den etter oss i totalt 930 meter. Han slapp oss, selvfølgelig i en svær oppoverbakke, ved [XXX]. På slutten av den. Jeg tenkte, for jeg visste at det var flere ulver og, så jeg tenkte: «Gud, kommer det noen flere her nå?» Man blir jo litt sånn paranoid.

I: Det er jo ikke paranoid det.

¹⁸ I dette kapitlet tjener det ingen hensikt å opplyse hvor informantene kommer fra, så da gjør vi ikke det.

A: Nei da. Vet du, det er første gang jeg har kjent på et angstanfall i mitt liv. Jeg har aldri kjent...men jeg sov ikke på to netter, og [mannen min] sa: «Vet du hva, du må ut å gå igjen.» Jeg sa: «Aldri, bare glem det! Jeg skal ikke ut i den skogen noe mer.» Jeg var veldig [opptatt av det] noen dager, og så fant jeg ut at, nei, jeg må jo bare ut. Jeg kan ikke la angsten overta.

Informantene under kunne også fortelle om hendelser med ulv på nært hold, og om intense følelsesmessige reaksjoner, med hjertebank og høy grad av opplevd spenning. Imidlertid forbandt de de følelsesmessige reaksjonene med noe positivt: unike, nesten euforiske naturopplevelser, av en art som tilfører livet en ekstra dimensjon, og som kan være kilde til livsglede.

A: Det har vært fantastiske naturopplevelser, og det er et fascinerende dyr som imponerer meg på mange måter og jeg skulle ønske flere fikk møte den, og fikk dele de opplevelsene. For det er ganske heftig.

I: Ja, kan du si litt mer om hva som skjedde og hvordan du liksom reagerte sjøl, og hadde du hundene med og ..?

A: Ja, jeg kan ta den ene opplevelsen. Da satt jeg i [årstall] og spiste matpakka mi i blåbærlyngen aleine, også kom det en valp på 10-12 meter foran meg, uten at jeg visste det. Jeg satt ganske nær hi-området, det visste jeg absolutt ikke. Så kom det da også en voksen ulv ganske fort forbi, og tok med seg valpen i nakkeskinnet.

I: Oi.

A: Ja, og det er mitt livs største opplevelse faktisk. (...) Det er mitt livs største opplevelse. Jeg reiste meg opp og ble så full av adrenalin, og sov vel ikke den natta. Interessen for ulven har ikke akkurat blitt noe mindre etter den opplevelsen. Jeg har ligget ute ved et kadaver på 200 meter i riktig vindretning, og hørt hvordan de krangler internt og knurrer litt. Så jeg blir bare mer og mer fascinert og tiltrukket av dette dyret for hver opplevelse jeg får. Jeg kommer jo hjem og forteller dette til dattera mi og kona mi, så vil de være med ut. Jeg har jo også prøvd å få dem til å oppleve de møtene, men dette her har jeg skjønnet at er ikke noe man kan bestille. Dette er bare noe [som skjer]. Det er langt mellom hver gang man får oppleve noe sånt, har jeg skjønnet. (...) Så bare det å ferdes i naturen og vite at de rovdyrene er der ute – jeg prøver ikke å se dem – det gir for meg friluftslivet en ganske forsterket dimensjon.

(...)

B: Jeg har vært mye i annen villmark, i bjørnerikt område, og har møtt på bjørn med unger og også sett bjørn flere ganger, og jeg er mye mer skeptisk til å møte en bjørn, enn å møte en ulv, for å si det sånn. Hvis jeg skulle komme brått på en bjørn, selv om vi aldri har hatt noe ubehagelige opplevelser med den heller – jeg er overhodet ikke noe redd – men jeg synes det er spennende, og har respekt for dyra, akkurat som jeg har respekt for andre dyr med skarpe tenner, for å si det sånn.

I: Ja visst.

B: Å møte en løs hund for eksempel, er jeg mye mer skeptisk til.

En av informantene var i utgangspunktet svært positiv til ulv, og så rovdyrets tilstedeværelse i norsk natur som en berikelse, som et bidrag til et mer komplett økosystem, og som noe som gjør turer i skog og mark mer spennende. Bare det å vite at den er der, fortalte informanten, gjør det mer attraktivt og interessant å bruke naturen. Ikke desto mindre førte et møte med ulv til at vedkommende, etter eget sigende, hadde fått et noe mer nyansert syn på hvordan det kan oppleves å leve tett på ulv. For denne informantens del hadde hendelsen ikke ført til økt redsel, snarere til en forsiktig tilpasning ved å sove i telt heller enn under åpen himmel, når vedkommende er alene på tur.

A: (...) Det er en viss spenning knyttet til det å bevege seg [i skogen]. Jeg kan se spor, jeg kan se ulven... Jeg har møtt den en gang. Nei, det å vite at den er der, det gir meg en spenning. Jeg

har ikke bikkje, og jeg veit at det er noe annet. Jeg slipper å kjenne på angsten for at noe skal skje med bikkja mi. Jeg har bare meg selv.

I: Du føler deg ikke redd.

A: Jeg føler meg rimelig trygg, nesten. Det er en fryd iblanda en bitteliten, si halv prosent, skrekk.

Denne informanten understreket altså at vedkommende ikke hadde hund, og bare seg selv å tenke på. At frykt for ulv kan bunne i andre forhold enn egne reaksjoner i møtet med rovdyra var noe svært mange deltakere la vekt på. Hundeholdets rolle i ulvesaken blir behandlet i en egen rapport (Odden et al. 2018), delvis basert på vårt intervjumateriale, men kan ikke løsrives fra hva folk føler i møte med ulv. De aller fleste informantene la vekt på at ulv utgjør en fare for hunder. For noen medførte bevissthet om faren kun små tilpasninger, som å ta hunden inn om nettene. Andre var så redde for hundene sine at det begrenset de daglige aktivitetene, som turgåing.

I: (...) Bare helt til slutt, du sa at du er litt redd selv. Har du lyst til å si noen ord om det?

C: Ja, for eksempel [en gang vi var ute], så sa jeg til samboeren min: «Nå lukter jeg et eller annet, det lukter dyr. Det spørs om det ikke står en elg nede ved veien her». [På veien tilbake] var det fullt av ulvespor. Da hadde jo valpene vært der og lekt seg og herja. Da gikk jeg sammen med samboeren min, så det gikk på en måte greit, men for meg å gå alene å lufte bikkja på kvelden... Jeg er så redd! Og jeg går med hodelykt, og snur meg hele tida for å se bak meg. Også går jeg liksom hundre meter den veien, så går jeg hundre meter den andre veien, og det er ikke noe artig. Jeg tør ikke gå på skiturer for meg selv. Jeg var jo så glad i det før, gå lange turer alene med hunden og slikt. Jeg tør ikke det. Det er spesielt når jeg går med hund da, at jeg er redd.

I: I dagslyset og eller?

C: Ja, jeg går ikke lange skiturer alene med hund. Nei, jeg orker ikke.

I: Nei. Er det fordi du har hund eller?

C: Ja, litt på grunn av hund, da. Men det er hund jeg synes er artig! Det er jo hobbyen min, og det som er kvalitet for meg, er å gå tur med bikkja.

I: Jojo, jeg bare spurte fordi hunder og ulver kan, altså...

C: Nei jeg er ikke så redd for å gå alene, og når jeg ser etter dyra og slikt, så går jeg jo alene i skogen. Jeg er jo også redd for nykalva elgkolle. [Det] er jo det jeg er mest redd for nå. Det er jo farlig. Så... ja, jeg lager jo lyd og prøver å...

B: Det er sånn med meg og. Jeg er ikke redd for meg selv, men jeg også sliter med å gå med hundene, spesielt når det er mørkt, altså. Å gå oppi [XXX] med hundene, det gjorde jeg så mye før, jogget og greier. Men det gjør jeg ikke mer. Da blir det heller organisert tur med [YYY]...(latter) og hunder.

C: Så den frihetsfølelsen som jeg hadde da jeg flyttet oppi her... for da hadde jeg bodd litt Oslo, og var jo redd da jeg gikk i fra T-banen og folk gikk etter meg, jeg synes det var ekkelt. Da var det så godt å komme oppi her og jeg var masse på tur, og kjente at her kunne jeg slippe ned skuldrene og være fri! Nå er jeg ikke det lenger.

I: Ligner den følelsen litt, eller? Den T-banefølelsen?

C: Ja, den gjør det.

Disse informantene understreket at de på en måte var mer redde på vegne av hundene enn seg selv, men samtidig var det tydelig at det også handlet om at hundene kunne tiltrekke ulv, slik at også mennesket havnet i en ekkel situasjon. Det er det ikke noe hyggelig å gå og tenke

på. Vi synes «T-banefølelsen» er en svært interessant metafor, som gjør at mange som aldri har vært i nærheten av ulv kan forstå hva som menes.

Ofte var også frykten for egne og andres barn mer uttalt enn den redselen de opplevde på egne vegne, særlig blant informantene rundt Osensjøen. Barna er små av størrelse, leker gjerne aktivt når de er ute, og kan stå i fare for å trigge ulvens jaktinstinkt, fryktet flere. Et mulig scenario som flere så for seg, var at et barn i lek skulle være så uheldig å komme mellom ulvene og et potensielt eller nedlagt byttedyr. I en gruppe mente deltakerne at det bare er et tids-spørsmål før et barn blir offer for en ulv på denne måten. Rapporterte observasjoner av ulvespor på steder barn leker og beveger seg ute, som i akebakken eller i bolignære skiløyper, styrket dem i overbevisningen om at barna i lokalsamfunnet løper en reell risiko for å bli angrepet av ulv.

I: (...) Vil du si at du er redd, tror du?

B: Nei! Det er jeg ikke, men jeg er redd for ungene mine. Jeg har hatt noen ... Det kan jeg jo fortelle om. Jeg hadde en episode i vinter. Det var eldste jenta som var ute og gikk på ski med en venninne. Vi har kjempefine skimuligheter (...) De var ute på en søndag. De skulle av gårde, da, og så somlet de og kom seg ikke av gårde før langt på dag. (...) [Senere, på veien tilbake hadde de] delt seg, så den ene hadde gått andre veien hjem til seg, og eldste jenta mi var jo på tur hitover. Så begynte det å blir litt mørkt, tok litt lang tid, også er det ikke [mobildekning] der. Og vi visste jo at ulvene var i nærheten. Så jeg dro opp i åsen da. Tar på meg skiene og så går jeg innover. Da traff jeg henne akkurat oppi der, så da var det greit... Så går det ti minutter. Vi kommer nedover og da kommer det [en annen skiløper]. Han visste om at [datteren min] var i løypa, så han skulle bare ringe for å si at hele flokken hadde passert. De hadde tatt en elg 150 meter unna skiløypa, og den var akkurat da [blitt dratt inn i skogen av ulvene]. Så hele flokken var der da hun passerte. Det er ikke noe fint. Hun hadde store problemer med å håndtere den situasjonen.

I: Altså er det det du er mest redd for egentlig? At hun skulle få en veldig ubehagelig opplevelse eller?

B: Ja, hun har også hatt en ubehagelig opplevelse før. Hun har vært med på elgjakt og sittet på elgpost, med bestefaren sin oppe i et jaktårn. Hun er veldig glad i å være ute, og være med på alt som skjer, både jakt og friluftsliv ellers. Også satt de oppe i jaktårnet, og hunden var under jaktårnet. Da kom det en ulv gående, og stopper opp og kikker på dem, og var rundt der. Den var veldig interessert i hunden. Hun var ikke så veldig gammel da, kanskje ti-elleve år. Hun var livredd for at den ulven skulle ta henne. Så etter det fikk jeg henne ikke med på elgjakt. Jeg hadde henne med på elgpost året etter, og ga opp, det var helt umulig for hun var så urolig. Det var ikke behagelig i det hele tatt. Nå har det liksom glidd over litt, men akkurat den settingen, at den ulven bare kom og var der, og ikke gikk videre, ikke dro seg unna, den bare sto og så på dem, og var så gira på den hunden som var under jaktårnet... Nå satt det jo en elgjeger oppe i jaktårnet med en børse, så den hadde jo ikke fått lov til å ete opp hunden. Men sånn klarer ikke en unge å resonere.

I: (...) Dette er jo alvorlige hendelser sett fra et barns synsvinkel, selvfølgelig. Det kan gjøre veldig inntrykk. Men det du er redd for, er ikke først og fremst at de skal bli angrepet?

B: Jo. Hun hadde ikke hatt sjans, for eksempel der oppe på [XXX], hvis det kommer seks ulver i den farten og skal ta den elgen, og du havner mellom der... Det er ingen som har sjans i en slik situasjon.

I: Nei, det er klart det ville du jo ikke hatt hvis du hadde blitt angrepet.

B: For ulver i jaktmodus de er i jaktmodus. Ulv er så intelligent og så effektiv, så jeg tør å påstå at det er de færreste som klarer å forutse en ulv sine handlinger før det er for sent.

I tillegg til at det går et skille mellom de som oppga at de føler frykt, og de som ikke gjorde det, er det mange som skiller mellom frykt og risiko. Noen, som for eksempel informanten som ikke

lenger ønsket å sove under åpen himmel i skogen, rapporterte å ha følt i det minste litt frykt i møte med ulv, samtidig som de anså risikoen for ulveangrep som minimal. Andre, som informanten i sitatet over, var ikke selv redde, men understreket at ulven utgjør en reell risiko for barn, hunder eller husdyr. Ikke sjelden ble også eldre – særlig kvinner – omtalt som en utsatt gruppe som blir sterkt berørt av ulvens tilstedeværelse. I den sammenhengen oppga imidlertid informantene frykt, og ikke risiko, som begrensende for de eldres muligheter til å bevege seg fritt utendørs.

8.2 Opplevelser, argumenter og kollektive narrativ

I historiene over er fortellerstilen for det meste personlig. Individuelle erfaringer, følelser og tolkninger av hendelsesforløpet får slippe til. De skiller seg fra en annen type historier, som det var mange av, og som bar preg av å være mer argumenterende, strategiske. Vi satt igjen med det inntrykket at de ble fortalt med det mål for øye å få frem et poeng – et innspill i ulvedebatten. I noen intervjuer var det til tider vanskelig å holde fokus på informantenes egne opplevelser og erfaringer. Det kunne virke som om behovet for å formidle et rovdyrpolitisk budskap, ble for stort til å bruke tid på nyanser og individuelle opplevelser. Det sosiale meningsfellesskapet ble viktigst. Noen fortellinger dukket opp i flere intervjuer. De tok gjerne form av vitnesbyrd i en politisk debatt der livskvalitet og frykt har fått en avgjørende rolle, og der motstandernes resonnement kanskje aller best kan imøtegås på grunnlag av eksempler med rot i lokalfolks erfaringer.

En del av historiene var på en gang både personlige og politiserte i formen. Det kunne være beskrivelser av egne erfaringer og følelser, som gled over i mer argumenterende betraktninger, der det ble uklart om informanten selv var aktøren i fortellingen, eller om det som ble fortalt var et kollektivt narrativ¹⁹ – gjenfortalt, bearbeidet og spisset. Ofte ble personlige pronomen («jeg», «han», «hun») byttet ut med det mer generelle «man» og «du», eller motsatt, og utsatte barn og eldre ble hovedfigurer i hendelsesforløp som det var uklart om var mulige scenarier, eller faktisk hadde funnet sted.

I: Jeg må stille dere et spørsmål jeg som jeg ikke har stilt. Dette handler om det med frykt. Hvem er det som er reddest?

A: Mor.

I: Altså din mor, eller «mor» generelt.

A: Nei, mødre generelt.

C: Mødre med yngre barn vil jeg tro.

I: Ja, akkurat. Ikke gamlemor liksom.

B: Og kanskje pensjonister.

A: Ja.

C: Ja.

B: (...) Men jeg har også pratet med menn på over 50 år, som ikke går ut når det er mørkt.

I: Ja, for ... stemmer det?

¹⁹ Et narrativ er en fortelling som ikke bare har til hensikt å formidle informasjon, men å fremføre en sak gjennom en historie, med henblikk på å overbevise andre om å se saken på samme måte (Rissmann 2008).

B: De synes det er ubehagelig.

I: Nettopp, for det tror jeg har kommet frem i statistikken også ... Jeg er litt usikker på kjønnsforskjellene der.

B: Ja , og det er som en ungjente sa, at en ting var når hun gikk i fra huset, for da visste hun at hun hadde huset bak seg, men en annen ting var når du snudde og gikk hjem igjen. For da visste du at da går du mot huset, men jeg vet ikke hva som er bak ryggen min. Og det var egentlig et ganske godt poeng, for når hun gikk på skolebussen, for eksempel, så visste hun at hun gikk fra huset og var trygg. Der var det ingen ting. Men når du snudde og gikk andre veien ... Jeg har pratet med folk som er 55 år gamle digre karer som har jaktet og vært i skogen hele sitt liv. De synes ikke det er noe trivelig.

I: Nei, nei, nei.

A: [En eldre dame jeg kjenner] bor på en gård der huset står jo midt innpå ... det omgitt av jorder, dyrket mark. Men hun tør ikke å gå lenger enn, hva er det ...? 150 meter bort til gjerdet der.

C: Ja, det er ikke lenger.

A: Der skogen begynner.

I: Ja, det er jo ...

A: Ditt går hun, ikke en meter lenger. Hun tør ikke.

I: Tenker dere at det har forandret folks forhold til naturen?

B: Ja, totalt.

A: Jaja, absolutt.

I: Kan dere utdype det litt?

B: Ja, folk plukker ikke bær lenger.

I: Ja, det sa du, mhm.

B: De gjør ikke det. Folk går ikke på tur lenger. De bruker rett og slett ikke utmarka som de gjorde i gamledager, eller bare for 15 år siden da.

I: Skyldes det utelukkende ulv?

A: Ja.

C: Ja.

B: Det er det ingen tvil om.

C: Ja, jeg går ikke i skogen med hundene mine lenger, og det gjorde jeg før. Så det gjør jeg ikke.

I: Det er jo litt trist da.

C: Det er veldig trist, (...) og det er jo en hobby som jeg har likt å holde på med. (...)

Mens de personlige historiene – uavhengig av fortellerens ståsted i ulvedebatten – var både nyanserte og hadde rom for tvil, var de historiene som bar preg av å være en del av det sosiale fellesskapets delte meningsunivers mer tydelige i sitt budskap. Dette kommer vi tilbake til i neste kapittel, der vi ser på den nærgående ulvens plass i diskursen om truede lokalsamfunn og en hel livsform under press.

Når informanter som er skeptiske til ulv i nærmaturen beskriver og fortolker maktforhold mellom by og land i samme åndedrag som de snakker om ulven, er også frykt og følelser en del av bildet som males. Det er liten tvil om at fryktargumentet har en sterk politisk kraft, ettersom det er vanskelig å avvise opplevelser og personlige følelser på samme måte som man kan betvile lokale observasjoner og beskrivelser av ulv og ulvens atferd.

Frykt og redusert livskvalitet har blitt sterke argumenter i ulvedebatten, også i meningsutvekslinger mellom sentrale beslutningstakere. Dette er ikke det samme som å si at frykten ikke er ektefølt. Imidlertid fører koplingen mellom følelser, argumenter og kollektive diskurser til at også meningsmotstanderne, det vil si de som er mer positive til ulv i nærmaturen, fanger dette opp, og dermed konstruerer «motdiskurser». Et eksempel på dette er fortellinger der positive følelser for rovdyr veves sammen med argumenter om at ulvens tilstedeværelse fører til økt livskvalitet for mange. Sitat nummer to i dette kapitlet (ovenfor) illustrerer en slik oppfatning. Informantene fortalte om sterke positive følelser og opplevelser, og det er liten tvil om at de var like ekteføyte som de negative følelsene andre beskrev. I forlengelsen av diskusjonen om hvordan erfaringer med ulv bidrar til glede og økt livskvalitet, uttrykte en av informantene i det samme intervjuet at uttak av ulv kan være til like stor sorg for noen, som det kan være til glede for andre:

A: Ellers så kan jeg tillegge at når de ulvene ble skutt [refererer til hendelse og årstall], så gikk jeg på en liten psykisk smell. Jeg har ikke hatt noen sånne smeller [før]. Jeg er ikke av den typen. (...) jeg har stabil, sterk psyke, som jeg har blitt fortalt av andre (...), og veit at det har jeg. Men den samme smellen fikk jeg faktisk når lisensjakta starta nå, og ble fullført. Spesielt oppe i [XXX] når det starta der. Det går så inn på meg som menneske, at jeg får en skikkelig smell. (...) Og hele familien blir jo rammet når jeg blir depriment. Så man kan blir rammet på lik linje som når noen ulvemotstandere blir rammet av at det blir tatt en sau, eller et eller annet.

8.3 Frykt, følelser og holdninger til ulv

Det er altså store forskjeller i hvordan møter med ulv, og ulvens fremferd i slike møter oppleves, til tross for at hendelsene som beskrives kan være nokså like.

At liknende situasjoner oppfattes og føles forskjellig fra person til person, kan blant annet forstås som en konsekvens av at deltakerne har ulike sosial og kulturell tilknytning. I et sosiologisk perspektiv, vil sosiale gruppers felles normer, verdier, uttrykksmåter og holdninger legge føringer for hva enkeltpersoner føler i en gitt situasjon, og hvordan de skal uttrykke disse følelsene (Clark, 1990; Hochschild, 1979). Dette er ikke i konflikt med et syn på emosjoner som biologisk og psykologisk funderte, men snarere en nyansering, en presisering av hvordan folks sosiale og kulturelle tilhørighet skaper forventninger til hva som er riktig å føle og uttrykke. En annen måte å si det samme på, er at følelser, akkurat som diskurser, er sosialt konstruerte – i det minste delvis.

I intervjuene kom dette til syne på den måten at følelser som frykt eller entusiasme – i møte med ulv – så ut til å henge sammen med hvilke holdninger informantene hadde til ulvens nærvær i naturen der de bor eller oppholder seg. Som illustrert i begynnelsen av dette kapitlet, er dette en forenkling som krever nyansering. På samme måte som enkelte informanter med positive holdninger til ulv i nærmaturen kunne kjenne på frykt, ga noen deltakere som var mer skeptiske til ulv uttrykk for at de også kunne nære positive følelser, som spenning, respekt og nysgjerrighet, i møte med rovdyra. Noen hadde, som nevnt, også modifisert sitt syn på ulvens nærvær som en konsekvens av opplevelser med ulv. De kvalitative intervjuene etterlater likevel liten tvil om at grunnleggende holdninger i ulvesaken disponerer for ulike tolkninger av likeartede hendelser. Forenklet kan vi si at de med positive holdninger til ulv beskrev mer positive følelser, mens de med mer negative holdninger også hadde mer negative følelser. Den spenningen som informantene som hadde sett ulv i naturen beskrev, ble dermed også oftere forbundet med frykt – egen eller andres – av de deltakerne som uttrykte skepsis til ulv i nærområdet.

Det er likevel en gruppe innbyggere i ulveområdene det kan være vel verdt å rette oppmerksomheten mot. Det er de som kanskje ikke har noen sterke synspunkter i ulvesaken, som føler seg usikre på hvordan de skal oppføre seg dersom de skulle støte på en ulv, og som ønsker å lære mer. Det var ikke så mange av våre informanter som uttrykte et slikt ønske, men noen var inne på det. Som nevnt var det også utfordrende å rekruttere informanter som ikke har noe klart ståsted i ulvesaken, og vi kan ikke utelukke at innbyggere som kanskje kunne tenke seg å bli tryggere på seg selv når de ferdes i områder med rovdyr, ikke våget eller ønsket å delta i undersøkelsen.

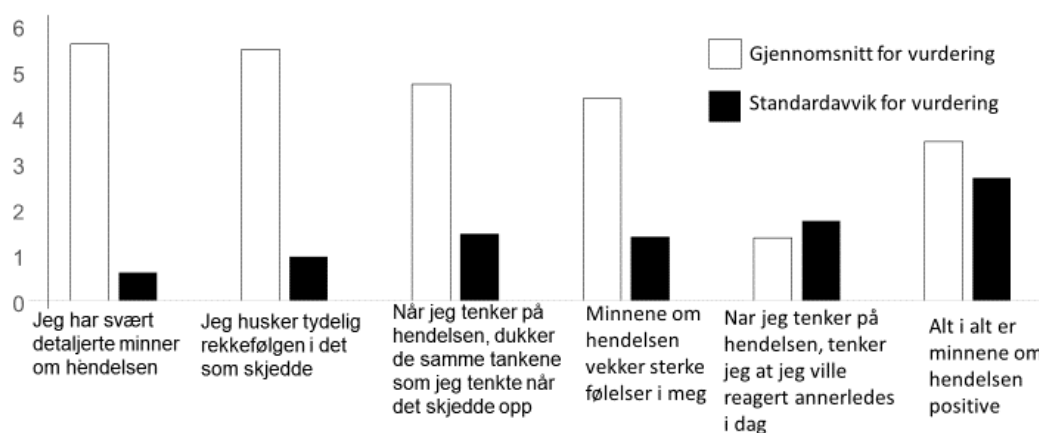
Til sist i dette kapittelet vil vi igjen understreke, slik vi gjorde i kapittel 6, at måten vi noen steder omtaler følelser og opplevelser på – som vevet inn i diskurser, argumenter og meningsutvekslinger – ikke betyr at vi mener at følelsene ikke er ekte. Foruten de grunnleggende biologiske og psykologiske mekanismene som aktiveres i møter mellom mennesker og rovdyr, har vi sett eksempler på at følelser, som frykt eller entusiasme, kan være både komplekse, nyanserte og svært personlige. Samtidig inngår de samme følelsene som tunge argumenter ulvedebatten. Det betyr ikke at dette er et taktisk spill. Følelser er og må være del av sosiale gruppers selvforståelse, og i denne sammenhengen også deres diskurser om ulv.

8.4 Et kort miljøpsykologisk tillegg

Som en avslutning på dette kapitlet, som har handlet om emosjonelle reaksjoner i møte med ulv, skal vi presentere et funn fra en miljøpsykologisk komponent i intervjuundersøkelsen. Informantene ble bedt om å fylle ut et kort skjema med spørsmål om til følelsesmessig aktivering, og positive og negative emosjoner (som for eksempel frykt) ved faktiske eller hypotetiske møter med ulv i naturen. En viktig hensikt med spørreskjemaet var å undersøke hvor sterke minner de som hadde møtte ulv hadde fra hendelsen, og i hvilken grad opplevelsen har preget dem følelsesmessig²⁰.

²⁰ Et annet miljøpsykologisk spørsmål knytter seg til hvordan slike opplevelser kan tenkes å påvirke folks atferd, i form av at de ville handlet annerledes på bakgrunn av tidligere erfaringer, eller på annen måte har utviklet mestringsstrategier som en konsekvens av disse. Dessverre oppsto det en kommunikasjonssvikt i prosjektteamet som gjorde at slike analyser ikke ble utført, til tross for at det var planlagt. Vi håper å kunne utnytte disse dataene bedre i framtida, men det ble ikke mulig innenfor den tilgjengelige tidsrammen for denne rapporten.

Aspekter av autobiografisk minne om møte med ulv

Figur 23

Av de 51 deltakerne i undersøkelsen som besvarte spørreskjemaet (ikke alle ønsket å gjøre det, og av praktiske grunner fikk ikke alle tilbud), rapporterte 40 at de hadde møtt ulv i naturen. Figur 23 viser variasjonen mellom informantene med hensyn til gjenkalling av minner og følelser, tilpasning og opplevelsen av selve møtet. I hovedtrekk hadde informantene tydelige minner fra hendelsen. Dette er representert ved de to første hvite stolpene i figuren, og de lave standardavvikene viser at det er svært liten variasjon: Nesten alle husker det veldig godt. Videre rapporterte de høye verdier for gjenkallelse av tankene som meldte seg og følelsene de fikk under hendelsen, når de tenker på den nå, i ettertid (den tredje og den fjerde hvite stolpen), og det er liten variasjon mellom informantene også når det gjelder dette (lave standardavvik). Generelt var det få informanter som oppga at de tror de ville ha reagert annerledes enn de gjorde dersom de møtte på en ulv i dag. Det var flere som opplevde møtet som positivt enn negativt, men her er variasjonen stor. I figuren er dette representert ved det høye standardavviket for den siste påstanden, som viser den store spredningen.

På bakgrunn av det som kom frem i spørreskjemaene, kan vi si at ulvemøtene har gjort sterkt inntrykk på informantene. De husker dem godt, og har blitt preget av dem på den måten at de ikke bare kan gjenkalle hva som skjedde, men også hva de selv tenkte og følte. Dette stemmer svært godt overens med det de kvalitative intervjuene kan fortelle oss om temaer knyttet til frykt og følelser i ulvesammenheng.

9 Diskurser om ulv, fellesskap og lokalsamfunn

Som vi allerede har antydnet, er det en del informanter som setter sine erfaringer med ulv inn i en større samfunnsmessig, ofte tydelig politisk, sammenheng. Det er hovedsakelig de som er skeptiske, de som er opprørt over nærgående ulv, som gjør dette. Vi blir her presentert for en diskurs vi er vel kjent med fra tidligere forskning, og også fra den løpende samfunnsdebatten, nemlig en som handler om at små lokalsamfunn i bygde-Norge overkjøres av «storsamfunnet». Det er viktig å få godt grep om konteksten som en del av våre informanter tolker sine ulveerfaringer innenfor. Å tro at deres forståelse av egen og lokalsamfunnets situasjon bare handler om hva ulven gjør og ikke gjør, er misvisende og gir dårlig grunnlag for handling, det være seg politiske beslutninger eller forvaltningspraksiser.

Blant informanter som er positive til ulv i nærnaturen²¹ er det vanskeligere å få øye på en tilsvarende diskursiv innpakning av erfaringer. Dette stemmer godt med våre funn i tidligere studier (se Skogen et al. 2017): Ulveproblematikken er ofte viktigere for de som er «negative» enn for de som er «positive». Rettere sagt, de som opplever at ulveforvaltningen, og kanskje rovdyrpolitikken ellers, berører deres livssituasjon på en dypere måte, har rimeligvis lettere for å utvikle sterke synpunkter på ulven, og ikke minst på dem som oppfattes som ansvarlige for det forvaltningsregimet vi har.

For mange framstår ulvesituasjonen som forbundet med samfunnsmessige utviklingstrekk som de oppfatter som truende eller i det minste problematiske. Vi har i mange år kunnet konstatere at et negativt syn på ulven ofte henger tett sammen med syn på forvaltningen, politiske myndigheter, og maktkonstellasjoner i samfunnet (se Skogen et al. 2017, Eriksson 2016, von Essen 2016). Derfor er det ikke overraskende at vi ser det samme når det gjelder fortolkninger av mer eller mindre direkte erfaringer med ulven. For de «positive» er ulven ofte viktig nok, og for mange er dens skjebne uløselig knyttet til hele naturens skjebne, men deres livsprosjekter er (for det meste) ikke i samme grad berørt av de samfunnsendringene som har muliggjort ulvens tilbakekomst. Det betyr ikke at de ikke er emosjonelt berørt og kan ha et sterk engasjement, også politisk, men de er mindre tilbøyelige til å snakke om ulven i en diskursiv ramme som inkluderer maktforhold – selv om det også forekommer, og da med «motsatt fortegn»: det er ikke byen og de urbane som har for mye makt, men bønder, jegere og grunneiere.

I det følgende vil vi først konsentrere oss om de som faktisk gjør slike koblinger, fordi det er viktig for å forstå dette sentrale aspektet av deres opplevelse av ulvesituasjonen, og dermed av konfliktene rundt ulven. Som vi har vært inne på allerede, og som vi nå skal se nærmere på, utgjør forvaltningsbeslutninger som etter deres oppfatning muliggjør nærgående ulv kjernen i slike betraktninger. Kritikken av maktforhold som settes i sammenheng med forvaltningsregimet for ulv har derfor direkte konsekvenser for hvilke mulighetsrom som finnes for å håndtere situasjonen i områder med ulv. Etter å ha diskutert disse forståelsesrammene i deres mer typiske former, vil vi også presentere andre lokale perspektiver på hvilken rolle sosiale nettverk, økonomiske og ande

²¹ Vi understreker at kategorier som «positive» og «negative» etc. er forenklinger. Som det kommer tydelig fram flere steder i rapporten, er det nyanser her som bl.a. innebærer at noen av dem som misliker ulv som er lite sky, godt kan godta ulv i nærheten så lenge den ikke opptrer invaderende. På samme måte er det folk som verdsetter opplevelser med ulv som ser problemene med individer som ikke er sky. Dette er i seg selv et viktig funn, som vi legger betydelig vekt på. Men i noen sammenhenger er det likevel rasjonelt å operere med enklere kategorier, som her.

konkrete interesser (som jakt) samt lokale maktforhold, kan spille når det gjelder folks syn på ulven, inkludert oppfatninger av hvor farlig den er. Heller ikke her er lokalsamfunn samstemte, selv om den *sosiale konstruksjonen* av lokalt fellesskap spiller en sentral rolle i kontroversene om ulveforvaltningen, og utgjør en viktig pilar i mange menneskers selvforståelse.

9.1 Makt og urett og nærgående ulv

Osensjøen, nabolagsgruppe 1

D: Så dette er hva jeg ser som mitt store problem med dette her, det er hva storsamfunnet ikke forteller oss (...) og ikke samarbeider med oss. Det blir en veldig sånn kløft, en konflikt. (...) Du kan si at for min del, så [er jeg jo ikke i en] situasjon hvor jeg ikke får lov til å komme frem med argumentene mine. Jeg har veldig lett for å komme frem med argumentene, men vi hugger i stein allikevel. Vi hugger så til de grader i stein, for (...) i politikken så er det sånn at uansett om det er Arbeiderpartiet eller Høyre eller hva som helst... Det er kjøttvekta som teller. Vi er få her (...) i disse grendene som har problemene med ulv. Det bor mange flere velgere når du kommer inn i Akershusområdet, enn det bor her, og det er kjøttvekta som teller. [Vi møtte] Erna Solberg på hotellet (...) før hennes første statsministerperiode, der hun og Gunnar Gundersen møtte, og [det var] et par [andre] med for å fortelle om hvordan de hadde det og sånne ting, og det ble fortalt, og Erna syntes at dette var sterke historier, og dette her må jo ryddes opp i. Det kan jo ikke være sånn! Så flakset de videre med helikopter, og ja... Men det ble akkurat det samme med Marianne Martinsen fra Arbeiderpartiet, og de andre som var her (...). Marianne mente at sånn som det her kunne det jo ikke være. Dette kunne jo ikke foregå sånn. (...) Så fort hun hadde passert ring 3 i Oslo, da hadde hun glemt absolutt alt.

I: Men...

D: Og dette, dette er utfordringene våre...

C: Ja...

B: Vi har prøvd... Jeg føler det at vi faktisk har prøvd, og prøver fortsatt, det er jo derfor vi er her blant annet. For å fortelle og fortelle og fortelle, og vi har skrevet brev, og vi har vært med på det vi... Har vært på demonstrasjoner i Oslo, og på Dagsrevyen og liksom... Vi prøver da å holde på, men vi kommer ikke noen vei.

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

A: Det er jo ingen som hører noe på oss, så da... [latter].

I: Nei?

C: Det er litt det at man ikke blir hørt i forhold til det man observerer og ser og, det blir liksom på en måte [avvist] av folk som ikke trenger å forholde seg til det. De bare slår det vekk, og så får du beskjed om at hvis ikke du vil leve der så får du bare flytte da, ikke sant.

I: Ja, det er jo veldig arrogant.

C: Ikke sant.

A: Jeg har også følt på det, med alle disse greiene rundt her med ulveproblematikken, og det med at ingen hører på det som blir sagt herfra. Det blir ikke hørt. Det føles rett og slett som det er en snikavfolking av hele indre Østlandet på grunn av at her skal det kun dreie seg om ulv, ingen ting annet.

(...)

B: Altså, så er det akkurat den urettferdigheten. Akkurat hvorfor ... med en strek på et kart, da, at her skal det være ulv faktisk. Og så sier alle at du får reise, du får dra, du får flytte på deg. Ja,

skal du bryte opp fra alt da, bare for at noen glupe hoder synes det er fint å ha noen slike dyr gående i skogen?

I: Mhm.

C: Det er jo ingen som har spurt oss.

A: I praksis så har dem jo egentlig flyttet hele østsiden av Glomma [til Sverige], og den burde dem egentlig ha gitt bort til svenskene.

(....)

B: (...) At du ser at dem har vært på gårdsplassen, og du hører at dem har vært på nabostedet, og du hører at dem har bitt i hønsenettingen for å ta seg inn og sånne ting, så det er klart at det gjør noe med folk, da. Og det er jo som [A] sier, at du tror det ikke skal skje, men tenk om det skulle skje, da. Og jeg er såpass stygg at hvis en av oss som bor (...) langs med Osensjøen mister ungen sin, så er jeg helt sikker på at det blir brukt mot oss at vi ikke har passet på ungene våre. Men derimot hvis det er en millionunge fra oppi Trysilfjellet som er turist, det hadde vært helt noe annet. Og jeg er såpass stygg [at jeg] sier at hvis fuglehundene til Bjørn Dæhlie hadde blitt tatt i Trysilfjellet ... det hadde skapt mye større ringvirkninger enn om jeg mister hunden min i skogen.

C: Ja, helt klart.

B: Det er det ingen tvil om. Det er helt sant. For det har blitt brukt mot oss i debatten, ja sikkert tusenvis av ganger, at vi må passe på ungene våre. Vi må gjerde inn gårdsplassen vår (...). Det blir som en omvendt dyrepark, dyra går på utsiden og kikker på oss på innsiden.

C: Ja, det blir sånn.

B: Det blir sånn. (...) Jeg har vært med på så mye i denne debatten at det hører jeg folk [mener], at hvis en som bor i Slettåsreviret skulle miste ungen sin, så er det hans egen skyld.

C: Ja.

B: Jeg er ikke i tvil heller. At det kom til å ... når VG legger ut det der, hvis det skulle skje en gang, så kommer det til å rase inn med tusenvis av kommentarer om at det er din egen skyld.

A: Barnevernssak.

B: Ja.

A: Du burde ikke få unger mer.

B: Ja, det er det ingen tvil om. (...)

C: Jeg må jo si at jeg føler i hvert fall at vi blir sett på som annenrangs borgere, på mange måter. Vi har ingen rettigheter, vi blir ikke hørt, og jeg synes også at forvaltningen burde være på lokalnivå, det synes jeg. Det nytter ikke at det skal sitte noen i Oslo som ikke vet hvordan folk har det her, som skal sitte og bestemme. Det nytter ikke.

Flere snakker om forvaltningen, forskere, «vernere» og ikke minst maktforhold mellom by og land i samme åndedrag som de snakker om ulven. Folk synes at de ikke blir tatt alvorlig, ignorerer, latterliggjøres, stemples som bygdetullinger, osv. Selv om deler av sitatene ovenfor bærer preg av å være nokså standardiserte presentasjoner, er det ingen tvil om at de fanger opp en dyptfølt forståelse av situasjonen. En etablert diskurs står til disposisjon, i våre dager formidlet ikke bare gjennom sosiale nettverk, men også i høy grad gjennom sosiale medier. Men den er også sann på den måten at den formidler et budskap som er viktig for informantene. At den inneholder det vi kan kanskje kalle klisjeer, gjør den ikke mindre dekkende for den opplevde livssituasjonen. Vi tar alle i bruk etablerte «skript» om verden for å beskrive den fra vårt eget perspektiv. Dette er kollektive forestillinger om virkeligheten, så at de deles er en selvsagt ting. Noen av våre informanter hadde et svært sterkt engasjement i ulvesaken. De brukte nok de konkrete hendelsene som vi ba dem om å fortelle om, som «gateway» til å formidle et viktig budskap som de hadde på hjertet.

Den diskursen vi her står overfor, handler om små lokalsamfunn og en hel livsform under press. Dette må forstås på bakgrunn av de sosiale endringsprosessene som pågår i bygdene, og som ulvekonfliktene er uløselig knyttet til. I meget korte trekk handler det om sentralisering og avfolkning som går hånd i hånd med nedgang i den ressursbaserte økonomien og en kulturell 'urbanisering', og – ikke minst – endringer i verdigrunnlaget for naturforvaltningen. Det siste innebærer mer vern og restriksjoner, og vern av ulv er et av de mest symboltunge eksemplene. Sosiale grupper med røtter i tradisjonell utmarksbruk og en rural kultur kan oppleve dette som truende, og at de er på defensiven i et ujevnt maktforhold. Dette er en viktig faktor som driver kampen mot dagens ulveforvaltning, og mot dem som er ansvarlige for den. For mange blir motstand mot ulv, eller i det minste mot dagens forvaltningsregime, et ledd i en kamp for en hel livsform, og dermed noe som skaper et intenst engasjement.

Hvordan menneskenes plass i landskapet forstås, og hvordan spor etter menneskelig virksomhet i landskapet betraktes og verdsettes, er avgjørende for hvordan folk ser på ulvens plass i det samme landskapet. Landskapsforståelsen som uttrykkes i det norske ordet «utmark» er sentrert rundt idealet om at fornuftig ressursutnyttelse er en plikt, og at spor etter menneskelig virksomhet er med på gi landskapet verdi. Ulven forstyrrer harmonien og har derfor ingen plass i brukslandskapet – og hele Norge er et slikt brukslandskap. Bakenfor ulvekonfliktene finnes en dyp uro over endringer i måten naturen brukes på (Ghosal et al. 2015, Skuland og Skogen 2014).

I tillegg til at ulven blir viklet inn i en problematikk som er mye bredere enn rovdyrforvaltning, skaper den problemer for jegere, og særlig for bruken av løs hund under elg- og harejakt. Jakta er av mange grunner viktig i ulveområdene, og for en del – særlig menn – er den en bærebjelke i livet. Jakt representerer også en symbolsk 'bru' tilbake til en høstingskultur som ellers er i ferd med å bukke under. Vi har gått dypere inn i dette i tidligere studier (se Skuland og Skogen 2014, Skogen et al. 2017), og det er ikke slik at folk med et bruksorientert landskapssyn er tilhengere av å utnytte naturen slik at menneskene vinner og naturen taper. Utmarka er et kulturlandskap formet av generasjoners fornuftige og møysommelige bruk. Et slikt kulturlandskap oppfattes som det beste for alle, også for skogen og viltet, fordi det blir pleiet. Ettersom det oppleves som et bytteforhold, har mennesket en rettmessig og naturlig plass i kulturlandskapet. For de som ser på landskapet på denne måten, betyr avvikling av *bruken* av landskapet ikke å gjeninnføre urørt natur eller villmark. Det er ikke urørt villmark som kommer tilbake når det gror igjen, men forfall og kaos. Å ikke lenger bruke landskapet betyr å bryte båndene til tidligere generasjoners arbeid, og å ødelegge det landskapet de har skapt.

Det som må forsvares er således ikke bare lokalsamfunn, men utmarka som kulturlandskap, «høstingskulturen», «jakta», og bygdekulturen mer allment. Sosiale nettverk som verdsetter og viderefører elementer i en slik bygdekultur, ikke minst knyttet til jakt, har vi også observert ved Østmarka. Her var lokalsamfunnsperspektivet mindre framtrædende i de fleste av våre intervjuer. Ikke fraværende, men mindre eksplisitt. Det betyr ikke at det ikke kan være viktig også der (det er vi temmelig sikre på at det er i enkelte deler av de østlige områdene, og i en av fokusgruppene var det klart til stede), men det er nok en større del av befolkningen som finner sin sosiale forankring i andre typer nettverk enn de rent lokale. De kan likevel være bygget rundt en høstingskultur og andre bygdeverdi, slik vi bl.a. så konturene av i vår fokusgruppe med jegere.

Når ulven dukker opp i Østmarka, har jegere og andre lokale med en tradisjonell orientering, f.eks. i Enebakk og omegn, en diskurs som ligger der ferdig og venter på dem, og som de bare

kan ta i bruk. Dette skyldes nettopp koblingene til generelle sosiale mekanismer og overordnede forhold i samfunnet som oppfattes likt av grupper som har mye til felles, og der det finnes etablerte fortolkningsrammer. Fortolkningsrammer som ikke bare gjelder ulven, men også nettopp slike mer overordnede forhold som f.eks. makt (over naturforvaltning, jakt, men også mye mer). Det er også påfallende utbredt kunnskap, både rundt Østmarka og Osensjøen, om situasjonen på den andre studielokaliteten. Det viser blant annet at flere av våre informanter har vært engasjert i ulvesaken i lengre tid, før ulven kom til dem. De har ikke bare *kunnskap* om forholdene andre steder, de kan også ha personlige erfaringer med ulv fra andre steder enn der vi intervjuer dem. Det er det flere eksempler på i materialet.

I vår tidligere forskning har vi støtt på en utbredt oppfatning om lokalsamfunn under press, nærmest under angrep (Skogen et al. 2017). Også i denne studien kommer dette tydelig fram hos en del av informantene rundt Osensjøen, altså blant folk som bor i grender som er mindre, mer «avsidet» og formodentlig sosialt tettere enn det vi stort sett finner rundt Østmarka.

En kraftfull byggediskurs maner fram bildet av lokale fellesskap under et overveldende press fra fiendtlige ytre krefter. Men lokale fellesskap, eller kanskje vi skal si fellesskapsfølelse i lokalsamfunn, vokser ikke opp av jorda verken i bygda eller i byen. De blir aktivt *konstruert*, folk må i en viss forstand *velge* å forstå lokalsamfunnet som et fellesskap. Tatt i betraktning at det vanligvis er lett å oppdage interessekonflikter i ethvert lokalsamfunn, er det absolutt mulig å betrakte lokalsamfunnet som noe helt annet enn fellesskap.

Vi har pekt på de store endringene som norske bygdesamfunn gjennomgår. Økonomisk modernisering, sosiokulturell differensiering og større sosial og romlig mobilitet gjør at landbruk og utnyttelse av naturressurser ikke er en opplagt basis for lokalt fellesskap. Noen av disse forandringene, slik som færre arbeidsplasser i tradisjonelle næringer, fraflytting, trusler om og nedleggelse av institusjoner som post og skole, vil de fleste oppfatte som negative. Store endringer fører til en form for sosial turbulens som kan oppleves truende, og det svekker ikke behovet for et fellesskap – det tvert imot styrker det. Behovet for symbolske uttrykk for fellesskap og indre samhold blir gjerne *særlig* sterkt når det materielle grunnlaget for et lokalsamfunn forvitrer eller settes under press. I slike situasjoner kan folks behov for å markere samhold øke, og et bilde av ytre trusler kan bidra til å understreke indre fellesskap, og markere forskjellen mellom «innenfor» og «utenfor» gjennom å gjøre grensene ekstra tydelige (Cohen 1985).

Selvsagt er det en del mennesker som påvirkes negativt av utviklingen. Selvsagt er det en del som rammes økonomisk eller på andre konkret følbare måter av ulvens tilbakekomst. Sann sett kan bestrebelser på kollektiv motstand mot dagens forvaltningsregime være rasjonelle valg som handler om å ivareta egne interesser. Men en annen side ved dette, som angår mange flere enn de som rammes konkret, er at strukturelle og kulturelle endringer kan true både individuelle og kollektive *identiteter*. Identitet, altså hvordan man forstår seg selv og hvordan man presenterer seg selv for andre, har mange kilder. Men det er ingen tvil om at *virksomhet*, hva man *gjør*, i arbeid og på fritida, spiller en svært viktig rolle. Derfor kan strukturelle endringer, som forandrer folks daglige livsførsel, gjøre det vanskelig å bevare følelsen av kontinuitet i spørsmålet om «hvem man er».

Opplevelse av sosialt fellesskap er også uløselig knyttet til identitet; til folks forståelse av hvem de selv er og til den selvpresentasjonen som følger av dette. Derfor vil en symbolsk forsterkning av det lokale fellesskapet og dets yttergrenser være et ledd i forsvaret av truede individuelle og

kollektive identiteter. Men denne motstanden kan ha ganske forskjellig innhold for ulike grupper innenfor den «motstandsfronten» som påberoper seg det lokale fellesskapet (Cohen 1985, Skogen et al. 2017). Det vi har sett i tidligere studier, er at mange flere enn de som er uttalte «ulve-motstandere» kan dele et syn på «storsamfunnet» eller staten som undertrykkende og fiendtlig i en mer allmenn forstand (Skogen og Krange 2003, Skogen et al. 2017). Dette har to konsekvenser, nemlig at det lokale fellesskapet kan slutte rekkene i enda større grad om andre spørsmål (som skolenedleggelse, for å ta et aktuelt eksempel), og dessuten at det å framstå som aktiv ulvetilhenger kan forstås som svikefullt også av de som faktisk ikke har noe imot ulven. Denne siste mekanismen kommer vi nærmere tilbake til.

I noen grender rundt Osensjøen oppsto en voldsom og symboltung effekt gjennom politiaksjonen for et par år siden, der en rekke jegere ble innbragt grunnet mistanke om ulovlig jakt på ulv. Det var en stor politioperasjon i flere kommuner, og den var en del av prosessen om førte fram til domfellelse av flere jegere fra Elverum. Men for jegerne fra vårt studieområde ble alle siktelsene frafalt. En stor aksjon med bevæpnet politi, som attpåtil viste seg å være grunnløs, kan selvsagt lett ses som det ultimate overgrep mot bygda. Tankene går til andre deler av verden, der det er vanligere at statens voldsmakt viser seg på denne måten. Det var en dramatisk hendelse som kan ha framkalt «maktkritiske» holdninger nesten uansett folks tidligere oppfatninger av forholdet mellom staten (eller «storsamfunnet») og lokalsamfunnet. Det er vanskelig å tenke seg et tydeligere uttrykk for at lokalsamfunnet faktisk er under angrep, og må slutte rekkene.

9.2 Inntrykk fra politiaksjonen

Osensjøen, nabolagsgruppe 1

B: Ja, det var forferdelig, skikkelig grusomt.

C: Du fikk jo noen skikkelig fæle historier.

B: Det var helt totalt vanlige folk, det var naboer som ble arrestert om morgenen da ungene skulle gå på skolen, altså for en aksjon! (...) Nei, [politifolka] visste egentlig ikke hva som hadde skjedd, men vi skjønnte jo at det ikke var noe farlig. Det er jo ingen kriminelle, farlige folk det vi prater om. Så den aksjonen, den type aksjon, den var noe så helsike høi i hue gjennomført at det er helt utrolig at det går an!

C: Ja, du føler en mistenkeliggjøring av hele samfunnet vårt egentlig, at vi er en gjeng med kriminelle. I fjor...eller var det to år siden? Vidar Helgesen var her, og da fikk vi jo treffe han, for vi lagde en aksjon, da (...). Da spurte vi om vi kunne få tilgang på de dataene fra merking av ulven. Ikke minst for å vite når ulvene ikke er i nærheten av [husdyr], for mesteparten av tida er de jo ikke det. Så da fikk vi et høytidelig brev fra Helgesen etterpå om at det kunne vi ikke, og begrunnelsen var at det kan skje noe med ulvene. Jeg sa jo at vi kan underskrive en taushetserklæring, du kan jo det når du jobber med mennesker liksom, og har sensitive opplysninger, men ovenfor disse ulvene, så er det likesom ingenting som er bra nok. Jeg kan ikke underskrive en taushetserklæring og så få tilgang på data for eksempel.

I: Nei, så dette handler...Altså en ting er ulven, men så er det også hvordan enkeltpersoner, men også lokalsamfunnet er blitt behandla. Ikke bare av politiet men av...

C: Ja, du blir mistenkeliggjort, og behandles som en potensiell kriminell liksom. At vi skal være noen blodtørstige tullinger, og det er vi jo ikke.

B: Nei!

I: Det er dere sikkert ikke, men det har vel... Noen steder mener man jo at sånne data har blitt brukt for [ulovlige] formål. Men jeg kjenner ikke til om er sant eller ikke

C: Ja, men hvis jeg hadde skrevet under en erklæring, og naboen min gikk å skøyt den ulven, så er det jo sannsynlig at jeg har sladra, så jeg ville jo ikke gjort det. Men jeg kunne jo da hatt litt større fleksibilitet i forhold til hvordan jeg [planlegger], og hatt det litt greiere i forhold til en del ting. Veldig nyttig for meg.

(...)

D: (...) Men da politiet [brukte] GPS og overvåket bilene til de som bor her, telefonavlytting, og [så] møter de altså opp fullt bevæpnet. De skulle ta han [XXX], og ikke bare én [politi]mann, men to eller var det tre biler.

B: To biler

D: Det var iallfall fire mann som var der for å ta [XXX], og han ble altså lagt i bakken med håndjern på og sånt. Når du møter opp med maskinpistoler her (...), hva skjer da med tilliten? Man kan bare tenke seg det.

I: Jojo, nei det er ikke noe problem i det hele tatt.

D: Disse tingene gjør at avgrunnen blir jo da forstørret. Den blir stor.

I en annen gruppe, uttrykte informantene seg slik:

B: Blant annet, den dagen vi ble pågrepet, når jeg kom ut igjen om kvelden etter at jeg hadde vært i avhør, da stod det jo på nettet at alle vi skulle skytes, drepes og graves ned eller ligge ute og dø. Og der sitter ungene dine og så ser på nettet og slike ting. Hva gjør politiet? [XXX] har jo anmeldt drapstrusler for fire år siden og det er ikke blitt gjort noe. Det er helt stille, helt stille. (...) og det er klart det er litt spesielt når ungene dine sitter og leser om [mann, alder] i [område YYY] da, og da vet dem jo det at, oi, dette er han pappa. Og så skriver folk på VG-siden at dem skal drepe han og skyte han og grave han ned og slikt.

A: Involverte skulle henges til tørk og fores til ulven og slikt.

B: Ja, og så er det ikke dømt en eneste en, vi er frikjent alle mann i den ulvesaken. Jeg hadde ikke vært i skogen et minutt med den jeg var siktet med.

9.3 Materielle interesser og politisk overbygning

Hvis ulvens nærvær oppfattes negativt, er det selvsagt ikke bare fordi den har symbolsk betydning. Vi hørte om folks opplevelse av frykt og fare i forrige kapittel. Ulven har konkret innvirkning på jegeres muligheter til å jakte med løs hund, og det hevdes at hjorteviltbestandene reduseres. Derfor har den også negativ innvirkning på en del grunneieres inntektsmuligheter. Selv om det er lite husdyr på utmarksbeite der vi har fast etablering av ulv²², er selvsagt også utøvere innen beitenæringa og ikke minst landbruksorganisasjonene opptatt av de håndgripelige konsekvensene ulven kan ha for de som driver med husdyr. Dette har ikke bare vært et bidrag (blant flere andre faktorer i dagens samfunn) til utvikling av allianser mellom samfunnsgrupper som ikke nødvendigvis har felles interesser i ett og alt, og som ikke historisk har stått hverandre så nær. Men det gjør også at ulvesaken veves inn i det politiske spillet på en måte som av og til kan være ganske direkte.

Følgende sitat er fra en dialog der tonen var litt spøkefull, men det er ingen tvil om at informanten C mener det som sies.

²² For en grundigere omtale av dette, se Skogen 2015.

C: Men det at den er ganske sky, det gir mindre oppmerksomhet. Nå tenker jeg sånn politisk før kommunevalget neste gang, så er ulven nyttig hvis de ikke misbruker den i det partiet jeg er representerer. Altså, litt ulv er nyttig for oss.

E: Ja, det er det.

C: Og da ønsker jeg meg egentlig litt sånn (...) historier [om folk som blir redde] fram mot valget, hvor dem kommer fram, og vi kan virkelig fronte kampen vår mot ulv. Det vil gi et godt valg for [oss]. Ikke sant, det er sånn taktisk, ærlig analyse. [Kollektivt uttrykk for enighet fra gruppa] Det brukte vi forrige gang. Vi kan ikke mase om ulv hele tida, ikke sant, for det blir folk lei. Så vi må bruke den riktig, og da må den være litt mindre sky enn den som er nå. Men samtidig så er jo det noe dritt og da, for da skremmer den folk.

D: Du ønsker deg en [bedre ulv]? [Latter]

E: Rett før valget?

C: En (...) som vi kan søke fellingstillatelse for da. [Latterutbrudd fra samtlige] Det hadde vært en god sak før valget. Det hadde vært en kjempesak før valget. [Nytt latterutbrudd] Så egentlig er jeg litt glad i ulv og da, ikke sant, for å liksom... nei, jeg er jo ikke det.

9.4 Lokal forståelse av forskjeller

Denne diskursive innpakningen av ulvesituasjonen som vi nå har presentert, er ikke noe alle i bygdene slutter seg til. Vi ser stor variasjon, både i denne studien og tidligere. Men de som reagerer negativt på det de oppfatter som nærgående ulv, er samstemte i slike betraktninger. Vi kan ikke vite hvor representative ulike syn er for de respektive grendene. Vi kan heller ikke si noe om årsakene til at folk i samme område ser forskjellig på ulvens nærvær, og på maktforhold mellom by og bygd osv. Men de som faktisk er misfornøyde og plages med ulv som beveger seg tett på folk, snakker også om makt og urett, og tegner ofte et slikt bilde av et presset lokalsamfunn, eller en truet bygdekultur, som vi nettopp har beskrevet.

Sosiale fellesskap «finnes» ikke, de må aktiv skapes, eller som samfunnsforskere ofte sier, «konstrueres». De kan skapes både som konkrete sosiale relasjoner og som kollektive forestillinger. Slike fellesskap kan samle flere på noen nivåer (for eksempel mer overordnede syn på maktforhold mellom by og land), og «dekke over» splittelse på andre (kanskje synet på ulven, for eksempel). Slike sosiale fellesskap (på engelsk «community») kan bety ulike ting for ulike folk for ulike formål (Cohen 1985), noe som blant annet kommer til uttrykk når ulven som trussel mot lokal livskvalitet brukes for politiske formål.

I intervjumaterialet er det store forskjeller i synet på ulven, også innen de samme områdene. Dette kom tydelig fram i de to forrige kapitlene. Men det finnes også varierende forklaringer på nettopp disse forskjellene, som folk er fullt klar over at finnes. Her skal vi gjengi noen utsagn om nettopp lokal variasjon.

Blant annet er det ulike oppfatninger av hvor stort «ulvetrykket» egentlig er, og både de som misliker ulv i nærheten og de som godtar det, beskriver lokale variasjoner i holdninger til ulv. Noen peker på det de oppfatter som forskjeller mellom grendene, mens andre forteller om forskjeller innen eget lokalsamfunn.

Osensjøen, nabolagsgruppe 3

I: [Hvordan bedømmer dere situasjonen i Slettås da?]

C: Ja, jeg er ikke så sikker på om dem har så mye mer ulv enn oss. Det tror ikke jeg.

A: Det virker ikke slik i alle fall.

B: Nei, det tror ikke jeg heller.

A: Rent geografisk kanskje, Slettåsflokken er jo større enn [XXX-flokken] da, så klart.

C: Sant, så den kommer nok (...) hit også. Så derfor tror jeg kanskje at dette med...sånn som jeg leser det i hvert fall, så stusser jeg litt på at dem reagerer så fælt da, men dem har nok fått noen ubehagelige opplevelser tidvis, da.

A: Jeg jakter jo elg (...) langs med Osensjøen og ulven som er der er jo både herifra og fra Slettås. Dem møtes der.

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

C: Jeg kjenner ingen her oppe som er positive til ulv, jeg.

B: Ikke direkte positive, men du skal ikke lenger unna enn [XXX-grenda] vet du, dem har ikke samme synet som vi som bor (...) en mil unna, som har den i hagen. Men når han [YYY] lagde den videoen nå i høst ... Ja, når dette rådyret ble tatt i hagen til en eller annen pensjonist oppi der, da fikk dem et helt annet syn med en gang. Og dem bor altså en mil unna [oss].

I: Ja. Jeg vet hvor det er.

B: Det er det samme her i bygda det. Det er mange her som ikke kan forstå det problemet.

I: Ja, det blir såpass lokalt, ja.

B: Jaja, det blir det. [Jeg har snakket med ungdom på Hamar] og der var det faktisk ungdom på 21 - 22 år som ikke visste hvordan en kornåker så ut. På Hamar! Og da er det bare ett minutt i bil, så har du Norges største jordbruksområde. Og da er det kanskje ikke så rart at dem som bor midt i bygda, og kanskje er innflyttere og kanskje ikke har hatt foreldre som har opplevd den jaktkulturen og det... dem [ser] ikke det problemet [med ulven].

I: Nei.

C: Og bor du i en leilighet i Elverum, i Elverum sentrum, så har du ikke det samme...

B: Nei, det er akkurat det. Du skal ikke så langt unna, da.

(...)

B: Nei, altså bare den ulvesonen da, hvor det sitter folk bare på utsida og bestemmer at ulvesonen skal være slik. Vi kan ta Rendalen, ordføreren, han stod jo og sa i media at det var så fint med ulvesonen, noen måtte ta belastningen. Men så kom jo det nye forslaget til ulvesonen, og hvor mye av Rendalen var med? Tre, fire, fem prosent? Og han skrek jo rett ut, de skulle jo saksøke staten og det var ikke måte på hvor ille dette var. Men så lenge ikke han hadde problemet...Det samme med han Reidar i Engerdal [tidligere leder av rovviltnemda i region 5], han satt jo i det [utvalget] som skulle vurdere ulvesonen. Der var det ikke én [som bodde] inne i ulvesonen, utenom han [som representerte] fylket. Han bodde i ulvesonen, men han gjorde jo sånn at ulvesonen ble flyttet så han bor utafor. Så det var ikke én person i ulvesonen som var med i det utvalget som skulle vise hvordan den ulvesonen skulle fungere.

A: Noen (...) må jo ofres var det han sa.

B: Ja, han i Rendalen sa det.

A: Takk for den!

C: Ja, så lenge det er noen andre, så er det greit.

B: Ja, så lenge det er noen andre.

Det siste sitatet viser til egoisme i andre lokalsamfunn, og ikke egentlig til variasjon i holdninger til selve ulven. Heller tvert imot, Rendølene ville at folk i Trysil og Åmot skulle ta belastningen med ulv sånn at de selv slapp. Vi tar likevel med denne meningsutvekslingen her, fordi den illustrerer oppfatningen av eget lokalsamfunn som truet av ytre fiender. I dette tilfelle ikke av staten direkte, men av ordføreren i Rendalen som en slags femtekolonist.

Også frykten for ulven forklares ulikt av informantene, og noen mener at dette med frykt er overdrevet og brukes strategisk:

Osensjøen, lokale friluftsfolk

C: (...) Jeg tror ikke alle er så redde som dem vil ha det til.

A: Det er jo et villdyr, de er jo så sky som alt annet vilt, ikke sant. Men det er jo klart at så lenge de har hjørnetenner og går og tar elgen, så er det jo der det ligger. [Latter]

C: Jeg tror det er litt propaganda, jeg ...du har han der [XXX] da, unnskyld at jeg sier navnet. Nå er han ute i media (...). Og jeg pratet med [andre] om det, nei, [den familien] er ikke noe redd for ulv. Men han sier jo noe helt annet når han er ute i media. Den ene [ungen] var skremt en gang for [de] hadde hørt en [ule]konsert i fra huset, men det var det eneste. Og så hadde dem reveåte hver vinter (...), da hadde det hendt at ulvene var i nærheten av reveåtet. Og dem har reveåte ute hver vinter nå og.

I: Jaja, det er klart at da...

C: Så det her er veldig overdrevet.

B: Jeg tror at hovedproblemet ligger hos jegerne, altså jegerne vill ha alt viltet for seg sjøl, enkelt og greit.

A: Det er politikk og penger det går i.

C: Ja ja!

B: Ja, altså jeg er garantert sikker på at her er det jegerne som vil ha alt viltet sjøl og derfor hauser de opp dette her, pluss [grunneierne] som gjerne vil selge jaktkort, ikke sant. For å få skutt litt elg, men ulven hadde fått rensset opp i dette mye bedre han. Enn det jegerne gjør, hvis han får lov til å være der. [Henviser til noe som er blitt sagt om skogskader.]

C: Men det er et paradoks da vet du, at jegerne sier at kjerringa tør ikke å gå i skogen og plukke bær mer.

B: Helt riktig.

C: Og dem vil egentlig ha den elgstammen så stor som den er. Men det dør en hedmarking annet hvert år i elgkollisjoner. (...)

A: Ja, det er et paradoks.

C: Hvorfor er dem ikke da like redd elg?

D: Dem er jo skumlere.

B: Det er jo kun det der med jegergreiene som er pointet, altså. For dem vil gjerne ha all elgen selv.

A: Særinteresser, det er det det går i, og penger og politikk.

C: Ja, men de føler rett og slett at identiteten deres blir angrepet, vet du. For det er livet deres, det sitter sånn i sjela deres. (...) Og det angriper egentlig litt stoltheten deres. For dem føler at det er dem som skal forvalte naturen, det er dem som skal passe på at naturen er snill og i orden.

D: Naturen passer på seg selv den.

C: For dem skal skaffe seg mer mat i naturen og mer vilt og dette sitter jo [dypt i dem] og [det har det] gjort hundrevis av år sikkert. På en måte.

Her ser vi tydelig at det ikke bare er forskere som kommer utenfra som knytter de ulike oppfatningene av ulvesituasjonen til identitet. Vi mener at slike utsagn fra lokale informanter er en god validering av våre egne observasjoner.

I bestrebelsene på å skape, eller konstruere om man vil, det lokale sosiale fellesskapet (sitt «community») kan det lett oppstå et press i retning av konformitet. Som vi var inne på, kan dette medføre både at andre stemmer enn de dominerende ikke høres, eller at de som har «avvikende» oppfatninger velger å ikke fronte dem. Det siste kan selvsagt i enkelte tilfeller handle om å unngå ubehag, og historier om verre ting florerer på folkemunne (men ikke i vårt materiale). Det kan også dreie seg om egne valg om å ikke undergrave et samhold som man ellers setter pris på. Som vi var inne på, har vår tidligere forskning dessuten vist at de som godtar å ha ulv i nærheten, ofte deler «motstandernes» syn på myndigheter og urban dominans (f.eks. Skogen og Krange 2003).

Osensjøen, nabolagsgruppe 1

I: Men nå fremstiller jo dere dette som en veldig sentrum-periferi type konflikt. Er det det?

B/D: Ja, det er det.

I: Så alle her [i grenda] har samme oppfatning?

B: Nei, ikke alle, og det er jo mange i [kommunen] som er for ulv!

D: At det er folk i [kommunen] som er for ulv, det er det nok.

C: Men det er jo ikke.. her er det nok kjøttvekt den andre veien.

B/D: Ja

I: Ja, det er ikke så veldig vanskelig å tro. Men er det... sånn som dere fornemmer situasjonen i det lille lokalsamfunnet her da...Er det noe særlig variasjon i oppfatningen av det som foregår?

B: Nei.

C: Ikke så mye, men det som jeg opplevde i begynnelsen på den konflikten her var at det skjedde noe med grendesamfunnet også, og litt med...hm...det var veldig hett her en periode, og jeg følte at det kanskje ikke var så veldig plass for å ha andre meninger. Det var veldig sånn at alle skulle være imot, og da skulle du være skikkelig imot. Men det har nyansert seg og ting har roa seg, og det er jo...Men det var en periode jeg liksom følte at ikke bare ulven var problemet, men det var liksom også rett og slett det sosiale. (...) Du skulle liksom passe deg litt for hvordan du uttalte deg.

Osensjøen, nabolagsgruppe 3

I: Er det noen i [grenda]... diskuterer dere synspunkter på ulv, eller er det tabu? Hvordan er det?

B: Prater vel ikke så mye på det.

C: Nei, da blir det så [utrivelig]. Dem skulle bare utryddes, var ikke noe mer å diskutere. [Latter] (...) Jeg diskuterer veldig lite med folk, for det er så polarisert. Det er liksom ikke noe vits i, og da får folk mene det dem vil, og dem erfarer forskjellige ting. Som sagt så er jeg født og oppvokst her og har gått her i alle år og hatt med (...) unger, og nå er det (...) barnebarn, og vi går jo over alt og vi har aldri vært noe redd i det hele tatt. Jeg er mer redd for elgen, for der har jeg hatt mer nærkontakt.

D: Ja, jeg er helt enig, jeg er også mer redd for elgen enn jeg er for ulven.

(...)

I (til D): Vi har slitt litt med å få snakke med folk som ikke har noen sterkt ståsted i denne saken her. Så det er veldig bra at vi har fått med deg, fordi du sa jo at du ikke er så veldig interessert og vi har jo lurt på om det kan være en god del som tenker sånn (...). Enten fordi de ikke er

interesserte, eller de skygger unna, eller tenker at det er for konfliktfylt. (...) Er det flere som deler din oppfatning? Ikke synes at dette er så interessant?

D: Ja, det tror jeg. Men de fleste er jo.. de fleste følger jo med i media, og da blir du veldig påvirket og så lager du deg en mening. Enten går man den ene veien eller den andre veien. Og jeg gidder jo ikke å følge med på media... (...) Som jeg sa helt i starten, jeg har også veldig god forståelse for begge sider, så jeg vet ikke. Det er nok ikke lett å få tak i de som har det ståstedet, fordi hvis du ikke gidder å bry deg, så gidder du ikke å bry deg.

I: Nei, men det er jo et viktig aspekt her, fordi at gjennom media og i politikken får man inntrykk av at det bare er polarisert. Egentlig får man inntrykk av at nesten alle som bor i disse områdene er sterkt imot ulv, og [akkurat det vet vi jo er feil], men de vi nesten aldri hører om er de som egentlig ikke bryr seg så veldig, eller de synes ikke det er så farlig, eller de er mer opptatt av andre ting. Så vi [kan jo lure på om] en del av dem synes dette er ganske slitsomt.. Det vet vi heller ikke! Hva synes du om det?

D: At det er slitsomt med all den krigen? Ja. Jeg skjønner jo ikke helt poenget i det heller... Ja, for å ta det opp igjen, det er jo det samme som religion, jeg skjønner jo ikke noe av det heller. Jeg har ikke brydd meg noe om det [ulvebråket] når jeg skal ut på tur eller... Om jeg kan sove i telt eller hva som helst, så..

I: Så du har ikke endra atferd..

D: Nei.. Det var et par uker da jeg var litt bekymra. For det var en vinter som jeg skulle ned på [XXX], og så satt jeg bikkjene i hundegården. For bikkjene mine er som oftest inne, så jeg setter dem bare ut når jeg skal dra fra dem, rett og slett. Og når jeg kom hjem var det jo ulvespor rundt hundegården. Så var det et par uker hvor jeg var litt skeptisk, men så gikk det over.

(...)

A: Det er det som liksom... det er liksom enten eller, dette her. Dem sitter i byen og tror vi skal ha vekk alle [ulver], og vi sitter her og tror dem skal ha alle. Så..

C: Det er viktig nyanse det der, altså. Det synes jeg i alle fall.

A: Alt er jo ikke svart hvitt.

C: Hvis en bare får prata ordentlig sammen, i stedet for den dere polariseringen så kan det jo komme frem noe mer fornuftige synspunkter.

A: Så til slutt, i fjor vinter også, det handler til slutt ikke om ulven lenger, det var litt sånn bygda mot byen. Det hadde til slutt ingenting med den ulven å gjøre.

D: Men det her er jo sånn som å prate om kristendommen og muslimene. Det er jo ingen av dem som klarer å prate med hverandre heller. [Latter]

C: Og innvandring og... det er bare tulleemner...

D: Det har vi jo drevet med i mange tusen år, det her med altså [å lage konflikter].

A: Har du lyst til å skape dårlig stemning, så er liksom ulv, religion og barneoppdragelse de tre sikreste...

I første del av dette kapitlet skrev vi om hvordan oppfatninger om ujevne og urettferdige maktforhold bidrar til å intensivere konflikter, og utgjør en del av tolkningsrammen også for konkrete erfaringer med ulv. Vi pekte da på at opplevelsen av ytre press fra det mektige og hensynsløse «storsamfunnet» øker behovet for indre samhold og er en drivkraft bak den sosiale konstruksjonen av lokalt fellesskap.

Her skal vi se at dette ikke er de eneste maktforhold våre informanter er opptatt av. Også lokalt finnes det maktkonstellasjoner, men disse utøver ikke sin makt verken i ulvens eller ulvevennes favør:

Osensjøen, lokale friluftsfolk

C: Ja, men i alle disse kommunene [der folk bor] spredt så sitter jo folk i fra det lokale næringslivet som [har bodd] i kommunen i alle år. Det er de som arver disse plassene på kommunehuset. Der sitter det jo skogeiere, saueeiere. Han [XXX] sitter jo der, han er jo saueier og skogeier. [YYY] er jo bonde, driver med kyr og er jo skogeier. Dem er jo samla oppå der, disse miljøene der, men [ZZZ] er jo biolog så han har peiling. Han er veldig dyktig, men han blir jo nedstemt i kommunestyret hver gang, vet du.

I: Ja, ikke sant.

C: Så han er jo helt fortvilet. Han kommer ingen vei, han. (...) Det er (...) stort sett en gjeng som sitter oppå der [i rådhuset], og jeg tror det er sånn i alle kommunene. De representerer ikke kommunens meninger fullt ut.

B: Kun fra deres side.

10 Forskning som konflikttema

Vitenskapelig ekspertise tillegges stor betydning i miljøspørsmål. Det kan skyldes flere forhold. For det første har deler av miljøbevegelsen, i større grad enn andre sosiale bevegelser, aktivt tatt i bruk vitenskapelig kunnskap i en systematisk kritikk av det moderne industrielle samfunnet. For det andre skyver politikere og forvaltere til tider forskningen foran seg, som legitimeringsgrunnlag i avgjørelser som knytter an til mer grunnleggende verdispørsmål, og som derfor neppe kan eller bør avgjøres på vitenskapelig grunnlag alene (Yearley 1995). For det tredje ligger det i vitenskapens natur at kunnskapen den frembringer er både reversibel og usikker. Motstandere av beslutninger og reformer på miljøfeltet bruker usikkerheten til å så tvil om hvorvidt vi kan stole på forskere, og til å påvirke, bremse eller snu en politisk bestemt utvikling.

Det finnes mange eksempler på hvordan vitenskapen veves inn i miljøkonflikter på denne måten. Klimadebatten er kanskje det mest aktuelle. At vitenskapen havner i skuddlinjen mellom aktører med motstridende interesser er imidlertid ikke noe nytt. Konflikter knyttet til sur nedbør, ozonlaget eller mulig kreftfremkallende sprøytemidler i landbruket – for å nevne noen – har alle elementer av vitenskapsskepsis, miljøengasjement, politisk splittelse og påvirkning fra berørte industrier. Det er likevel verdt å være spesielt oppmerksom på vitenskapens rolle også på rovviltfeltet, ettersom mye tyder på at motstanden mot vitenskap er på fremmarsj globalt, og i større grad enn før er integrert i en mer grunnleggende ideologisk motstand mot elitors maktutøvelse og urbane levesett og verdier.

10.1 Skepsis til vitenskap og forskere

I tidligere forskning på rovdryfeltet har vi observert og skrevet hvordan skepsis til vitenskap blant annet kommer til uttrykk gjennom en aktiv dyrkelse av en folkelig, praktisk erfaringskunnskap som står sterkt i befolkningsgrupper som verken hører til eller kjenner seg hjemme i gruppene som har hegemonisk innflytelse over miljødiskursen (Skogen et al. 2017). Praktisk hverdagskunnskap (ofte kalt «sunn fornuft») er en kunnskapsform som ikke bare er tuftet på andre erfaringer enn de vitenskapelige; den innebærer ofte også skepsis og mistillit til forskningsbaserte innsikter. Miljøvern, miljøbevegelse og statlig naturforvaltning ser faktisk ut til å ha blitt favorittmål for grupper i samfunnet føler at de befinner seg i en underordnet posisjon i forhold til «makta». Utfordring av rådende oppfatninger på miljøområdet er ikke sjelden en del av disse gruppenes *kulturelle motstand* (se Skogen et al. 2017).

Når vi nå velger å gå inn på dette temaet også i denne rapporten skyldes det vi erfarer at spørsmål knyttet til vitenskap og forskning har fått en enda større plass i informantenes fortellinger om egne erfaringer med og syn på ulv. Som illustrert i kapittel 8, ble det i noen av intervjuene litt utfordrende å få informantene til å utdype personlige erfaringer og opplevelser, fordi erfaringene og opplevelsene raskt ble koplet til generelle betraktninger av argumenterende eller politisert karakter. I det forrige kapitlet beskrev vi hvordan synspunkter på og erfaringer med ulv smelter sammen med kollektive fortolkningsrammer (diskurser), der forholdet mellom by og bygd, og opplevelsen av avmakt i møtet med beslutningstakere og det mange omtaler som «storsamfunnet», er sentrale elementer. Synet på forskning, og hvordan forskning brukes er del av disse diskursene. Sitatet under er gjengitt som et eksempel på hvordan egne erfaringer og synspunkter for mange tjente som introduksjon til noe de oppfattet som langt viktigere, nemlig de mer generelle og kollektivt bearbeidede fortellingene om hvordan ulven fremstår som «naturlig» eller

«unaturlig», eller hvorfor forskere har rett eller tar feil. En av informantene fra Østmarka, som selv hadde hatt en ubehagelig opplevelse med ulv og hund, uttrykte seg slik:

Østmarka, friluftsfolk 2

B: Altså, jeg kan vel si det sånn at etter at jeg begynte å bli interessert i ulv, med positivt fortegn da, og begynte å lese [forskningsrapporter om ulv], så begynte jo liksom en del av alt som ble sagt... Det holdt jo ikke mål!

I: Hvem var det som sa ting som ikke holdt mål?

B: Ja, for eksempel [navn på forskere] om at ulven ... (...) med den måten de sa det på, så måtte man jo tro at det ble mer elg av ulv. Back-up'en deres var at totalstatistikken for Norge sa at det var skutt mer elg det året. (...) De sa også at det ble sunnere og friskere [elg]. Og så leser jeg rapporten til [navn på annen forsker], hvor det står det motsatte. Men jeg kan godt forstå [de første forskerne], for det satt jo egentlig bare hundre grønnskollinger på det møtet, som bare var fascinert, og jeg var vel...

I: Men du sa at du synes [skauen] var blitt et trist sted å gå. Altså, ut fra den historien som du fortalte om deg selv, og din barndom og alt det, så er jo det... egentlig ganske dramatisk.

B: Ja, jeg vil egentlig også si det. Men jeg kan jo si litt i forhold til det med å se ulvespor da. Jeg ble også fascinert av å se ulvespor, det er jo et stort og flott dyr, det er det jo ingen tvil om. Men det liksom, det var de tre [ulvene], og jeg hadde to bikkjer i bånd, og da tenkte jeg... jeg gikk og så meg tilbake flere ganger, ikke på grunn av meg selv, men at de kunne være ute etter bikkjene mine når det var tre stykker. Så jeg gikk litt sånn og hadde øya i nakken fra tid til annen når jeg fortsatte rundt, for jeg ville gjerne se hvor de... Jeg ga meg liksom ikke med det, jeg fortsatte å gå rundt, for jeg ville se hvor de hadde kryssa. (...) I bratthenget ved [XXX], der hadde de tre spora kommet opp igjen, da. Så jeg er jo ikke den... Jeg blir jo fascinert av det jeg også, men i og med at ... hadde også ulven vært utrydningstrua globalt, så hadde jeg hatt et helt annet forhold til dette her. Det er bare det at det blir sagt så veldig mye rart, for eksempel at det blir mer storfugl fordi de tar rev. I følge [navn på forsker] så tar de...ulven spiser 0,5 prosent [storfugl], og rev 0,6 prosent. Det er nesten ikke forskjellig i det hele tatt, og de tar dem bare på vinteren. Det er om vinteren det skjer, ikke på sommerstid.

10.2 Hva dreier skepsisen seg om?

Den manglende tilliten til forskning kom tydeligst til uttrykk blant de som i større eller mindre grad var negative til ulv i nærmaturen, og knyttet seg særlig til tre spørsmål: ulvens genetisk opphav, variasjon i ulvers atferd og ulveforskernes integritet.

Blant informantene som uttrykte skepsis til ulvens til stedevarrelse, virket det som mange var opptatt av å formidle at personlige opplevelser, som at ulven er et fascinerende dyr (se for eksempel sitatet over), er lite relevant i den store sammenhengen. Snarere understreket de at de faktiske konsekvensene av å leve med ulv, interessemotsetningene som ligger til grunn for konflikten og det politiske spillet i ulvedebatten, er sakens kjerne. En viktig del av spillet knytter for dem an til den vitenskapelige kunnskapens autoritative rolle, og hvordan forskningen brukes til å ugyldiggjøre deres egne observasjoner og meninger. Det kan dermed virke som om det har blitt et poeng å motsi forskerne på forskningens egne premisser. Tar forskerne – etter informantenes syn – feil på ett punkt, kan de også ta feil på andre områder av avgjørende politisk betydning. Kan man så tvil om det vitenskapelige kunnskapsgrunnlaget eller om konsensus mellom forskere på ett område, kan man også utvide problemstillingen til omfatte hele beslutningen om å bevare ulv i norsk natur. Ikke minst gjelder det spørsmålet om ulvens genetiske opprinnelse, og hvordan den kom seg til Norge.

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

D: Det som blir litt interessant nå er at det jo nå er stor fokus på DNA, og hvor disse ulvene opprinnelig kommer fra. Og hvis det viser seg at de ikke kommer i fra Russland eller Finland, hva skjer da?

C: Det har de funnet ut allerede på universitetet.

D: Ja, hva skjer da?

C: Nei, de er for det.

D: Da er vel det godkjent. Da tar vi altså inn en fremmed art her.

C: Ja, men jeg mener at de sa at de kom fra noen av de baltiske statene jeg. At de hadde funnet ut det.

I: Det er de samme ... altså det er jo på en måte den samme opprinnelsen kanskje?

C: Nei, det er ikke det. Nei, det er ikke det skjønner du.

I: Nei, det er kanskje ikke det?

C: Og hvordan har den kommet den veien der da?

I: Altså, jeg ...

C: ... dette er helt nytt, fordi de var og tok prøver under ulvejakta fra universitetet. Det er der de holder på nå og de har kommet frem en del ting som er ganske interessant.

I: Mhm, for... ja det skal jo gås igjennom på nytt etter hva jeg forsto. Nye [prøver].

C: Ja.

Flere betvilte også forskernes redelighet og motivasjon. Tanker om tette forbindelser mellom ulveforskere, miljøbevegelsen, forvaltningen, toppolitikere og andre sentrale maktpersoner ble uttrykt i flere intervjuer. En felles agenda, tildekning av fakta og hemmelig utsettning av ulv er sentrale elementer i disse fortellingene. Forskningens rolle har, slik de beskriver det, bestått i å legitimere en politisk villet utvikling om reintroduksjon av ulv i Norge – til en hver pris. En utvikling forskere bifaller, mente de. I sitatet som følger fortsetter informantene fra fokusgruppeintervjuet over diskusjonen om ulvens opprinnelse. Utdraget illustrerer hvordan den sviktende tilliten også omfatter lovverket.

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

B: Da kan du lure på hvorfor ikke Arbeiderpartiet støtter det da. Nei, fordi han Torbjørn Berntsen satt som miljøvernminister når ulven kom tilbake igjen! Torbjørn Berntsen, [navn på forsker], Stein Lier Hansen og han høyesterettsadvokaten var på en hytte på Finnskogen og gjorde om Norges lover, naturmangfoldloven, til fra å gjelde også hybrider da, bastarder. At det også skulle tolkes som vill ulv, eller ulv. På slutten av 80-tallet og på begynnelsen av 90-tallet, og det var han Torbjørn Berntsen som satt med Arbeiderpartiet da, hvorfor støtter dem ikke dem forskningen da for å finne ut hvem ulven er? Dette her går helt opp til toppen. Det er det ingen tvil om.

A: Det er så korrupt.

D: Men det er litt merkelig hvis dem skal godkjenne en hybridisering da. Altså da fortrenger du en ekte ulv i forhold til hybridisering. Og det er jo skremmende da, altså da begynner du å tukle med naturen.

B: Ja, altså ulven har jo ... i en tidlig forskningsrapport så visste vi at det var to hanner da, eller to tisper, eller hva det begynte med ikke sant. Og det blir ikke mye valper av samme kjønn da. Og så plutselig så begynte det å poppe opp valper på Finnskogen og rett ovenfor svenskesiden og slike ting.

I: Mhm, men det har vel vært enighet om at man skal ta ut hybrider så langt. Det har jo vært gjort også. Det er også inntrykket fra før det. Det er det vel ingen som egentlig ønsker å ...

D: Ja da, men altså det de ser [etter] er hybrider, men jeg tror det er mye rart som går rundt i skogen som vi ikke vet hva er.

I: Ja, det er det jo mange som tror på.

D: Det er nok... jeg tror ikke vi skal tvile på at det har blitt satt ut dyr. Og hva de dyra er, om det er ekte ulv eller hvor dem kommer ifra eller om det er hunder i det? Det er det vel ingen som vet, men når du ser hvordan de ser ut så er det veldig mye rart. For eksempel hun der Galven-tispa som de merka og flytta på og flytta på og flytta på.

B: Tre ganger.

D: Den kom tilbake igjen til det samme stedet. Den ser jo ut som en dingo.

B: Ja, den gjør jo det.

D: Det er det er jo ikke ulv.

C: Ja, og den var genetisk viktig?!

Vi har i tidligere publikasjoner beskrevet de kunnskapsrelaterte konfliktlinjene som følger ulven (f.eks. Skogen et al. 2017). Vi vet derfor fra før at mye av uenigheten dreier seg om hvor store bestandene er og om hvordan dyra oppfører seg, og dermed også om jaktkvoter, felling og forebyggende tiltak. I denne undersøkelsen var det, foruten spørsmålet om ulvens genetikk og opprinnelse, særlig individuelle og flokkvise variasjoner i ulvens adferd overfor mennesker som opptok de som uttrykte mistillit til ekspertkunnskap. Som nevnt var det stor misnøye med at det ikke ble drevet jakt i Slettåsreviret vinteren 2018. Både blant ulvetilhengere og -skeptikere ble Slettåsflokken beskrevet som spesiell i den forstand at dyra utviste liten frykt for mennesker. Som vi så i kapittel 7, var det mange argumenterte for at forvaltningen burde tatt konsekvensene av den observerte avvikende atferden, og tillatt jakt. Desto større var frustrasjonen over at ulveforskere, etter informantenes syn, har gått langt i å avvise lokalfolks erfaringer på dette punktet, og at det i det hele tatt skulle være noe spesielt eller unormalt ved Slettåsulvene.

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

B: Men det er jo litt slik at jeg føler at Slettåsflokken går opp veien for andre ulver. At alt er normalt med Slettåsflokken. For ti år siden var jeg på seminar med [navn på forsker], ikke sant, og det stod at det var helt uaktuelt at ulven gikk på [XXX]. Og nå er det liksom helt normalt at den går på [XXX], for det har Slettåsflokken begynt å gjøre. Og det var helt unormalt at ulven var på gårdsplassen, men så begynte Slettåsflokken å være der. Og først så var det ungulvene som var der og etter hvert så kom alfaparet inn på gårdsplassen, og alt er normalt. Alt er [definert som] normalt hele tida. Ettersom dem finner på nye ting så er det normalt.

I: Jeg tror at det, det er nok en del diskusjon om det er [normalt], uten at jeg kan ... dette kan jeg ikke noe om altså, bare så dere er klar over det. (...)

B: Det er jo ganske fantastisk, at når man går til Sverige, sammenligna så ble det [skutt] tre ulver fra Slettås – i fjor, blant annet i Stockholm. Og den ulven som var i Stockholm som ble skutt sist, den så jeg jo mye på kirkegården og jordet [her]. Og da stod det jo i en rapport (...) at dem spiste bare åtsel. Så da sa jeg: «Hva slags åtsel de har spist på kirkegården og jordet, det tør jeg egentlig ikke å tenke på. Men det turte jeg ikke.» [Latter]

C: Nå, de spiste jo opp bikka til [navn på person]. Det var jo den tispa som ble skutt i Stockholm...

B: Ja, det var jo den de skøyt etter med ...

C: ... Og da var den åtte måneder. Ja, når den tok [bikkja].

D: Var det den som var så mye bort på skjæret eller?

B: Ja, stemmer det.

D: Ja, der skremte de jo henne med knallskudd da.

C: Ja, men hun kom jo rett tilbake igjen.

D: Ja, okay.

C: Den brydde seg ikke om det. Så.

Også blant informantene fra kommunene rundt Østmarka, ble Slettåsulven omtalt som avvikende, og mange kjente godt til historiene fra området rundt Osensjøen. I flere av fortellingene om møter med ulv på nært hold i Østmarka, identifiserte informantene ulven som en utvandrer fra Slettåsreviret som oppholdt seg i Østmarka i en periode. Det kan virke som om den styrkede lokale motstanden mot forskning vi observerte rundt Osensjøen, i stor grad bygger på en oppfatning om at det fra forskerhold avvises at ulvefamilier og -individer har ulik atferd, og dermed også at ulvene i Slettås er spesielt nærgående. Regjeringens beslutning om å ikke tillate felling av ulv i Slettåsreviret i 2017 settes av en del informanter i sammenheng med dette.

10.3 Lokale bidrag til forskning

Også på et annet område var det sammenfallende synpunkter mellom de som litt forenklet er positive og negative til ulv. Hvordan ekspertkunnskap om ulv blir til, og hva den blir brukt til var mange såpass kritiske til at de ikke uten videre ønsket å samarbeide med forskere, for eksempel ved å rapportere ulveobservasjoner eller sende inn genetisk materiale de kommer over. Fra begge sider i konflikten ble det hevdet at rapporteringer fra lokalfolk kan bli misbrukt, om enn på noe ulikt vis.

Østmarka, friluftsfolk 3

A: (...) det man leser, det tror man, og sånn er det jo med de sidene til SKANDOBS som ligger der også. Hadde jeg lagt ut at det går en bjørn i Østmarka i februar måned der, så hadde jo mange trodd det. Jeg veit ikke hva som hadde skjedd, jeg, om NINA hadde fjernet det...

I: Nei, altså...

A: Hvem som helst kan skrive hva som helst, når som helst, hvor som helst og legge ut på SKANDOBS. Det er blitt en skremselspropaganda-side.

I: Ja, riktig. Jeg har jo ikke noe med SKANDOBS [å gjøre]. Rovdata er jo for så vidt en del av NINA, men det er jo en egen butikk på en måte, med egen finansiering fra Miljødirektoratet og sånt. (...) Men jeg tror det på en måte markeres der, at det ikke er... jeg husker ikke hvordan det uttrykkes, men at det ikke er verifiserte observasjoner. Men hvis folk vil tro det, så spiller jo ikke det noen rolle. Så det har sikkert den effekten som du sier, altså. Men det er nok en litt sånn vanskelig balansegang sikkert, for de som driver med det der da.

A: Det er fordeler og ulemper med den sia. Det var den dagen [referer til en bestemt episode], da fikk jeg litt nok.

I: Jaja, nei det skjønner jeg. Jeg skjønner hva du sier,

A: Det er jo det folk i Trysil refererer til, og folk tror det som står der er sant. Da står den [ulven] i trappa der, da! Og har ulven gått på trappa, så har den gått på trappa, for det står jo der. Så finnes det ikke én person som har vært og verifisert. Det finnes ikke noe videoopptak. Så er det bilde av et spor, og det kan jo være at det er så dårlig at det faktisk ikke ser ut. Det kan ikke skille mellom et katt og en ulv, et sånt bilde som er lagt ut, for det er jo ikke noe sammenligningsgrunnlag. Eller om det er en elghund. De veit ikke hva det er, da.

I tillegg til oppfatningen om at åpne rapporteringer av observasjoner på nettsider kan bli misbrukt på den måten informanten over beskriver, fryktet noen at forvaltningen bruker rapporteringene til å identifisere og skyte ulv. Andre igjen gikk lenger, og påpekte at å dele observasjoner offentlig kan gjøre jobben lettere for de som driver med ulovlig jakt.

For de som er mer skeptiske til å ha ulv i nærnaturen, kan det se ut til at tilliten til forskere og forvaltere svekkes av at lokale folks innrapporterte observasjoner – etter deres syn – trekkes i tvil eller ganske enkelt underslås. De føler seg mistrodd, mistenkeliggjort og kanskje til og med misbrukt. Det er et generelt inntrykk at en del lokale innbyggere er skuffet over ikke å få innsikt i prosessen der data bearbeides og konklusjoner trekkes. Videre påpekte noen at heller ikke politikere tar lokale hendelser, erfaringer og observasjoner på alvor, og at det hele koker bort i et politisk spill.

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

I: (...)Jeg har jo skjønnet at noen av de viktigste bidragsyterne til forskningen også er folk som bor her. Mange veldig flinke som er med og hjelper til, hvordan skal jeg tolke det?

B: Altså jeg tolker det slik at da er det i hvert fall dokumentert. At de er nærgående, så i neste tilfelle, da, hvis det skulle komme inn en [representant] på Stortinget som [deler vårt syn], så trenger vi ikke å bruke 10 millioner og to år til på [å finne ut av] det. For da viser vi faktisk at disse ulvene her, de går rundt husene.

I: Ja, nettopp.

B: Og da er det dokumentert. Men vi ble jo latterliggjort nå av [navn på forvaltningsorgan og enkeltperson], ikke sant.

D: Helgesen var jo på Slettås i fjor vinter han, og da hadde jo ulven vært der om natta.

B: De bombarderte jo Slettås om natta, ulvene!

I: Ja, jeg hørte det.

D: Og da, altså, der skoleungene går på tur til bussen mens det fortsatt er mørkt på morgenen – det er klart at da står jo han der og – «Ja dette er jo ikke bra», og så går det 14 dager, så har han glemt alt sammen.

C: Det er noe med at vi føler at vi ikke blir trodd.

I: Ja, det skjønner jeg er veldig frustrerende.

C: Vi blir latterliggjort.

D: Ja vi blir jo det.

Allerede i 2001 rapporterte vi om at innbyggere i ulvesonen ga uttrykk for at lokale innrapporteringer og observasjoner ble behandlet på en arrogant måte, blant annet ved at de sjelden ble tatt på alvor (Skogen og Haaland 2001). Den gangen reagerte lokale jegere, kjentfolk og grunneiere kraftig på at de ikke ble involvert i forskernes forsøk på innfanging av ulv for merking vinteren 2001. De følte seg mistrodd av både forskere og forvaltere, og så ikke lenger poenget med å melde fra om egne observasjoner. Den negative innstillingen til forskning ble forsterket av det man lokalt oppfattet som manglende informasjon, eller i verste fall desinformasjon. Også de ulveinteresserte deltakerne i undersøkelsen fra 2001 var kritiske til forskeres og forvalteres måte å håndtere informasjon på. De mente – som jegeren og grunneierne – at lokalbefolkningen holdes for mye utenfor det forskere og forvaltere holder på med, og at det er et alvorlig feilgrep.

Siden den gang har det vært flere forsøk på å involvere lokale innbyggere mer i forskning. Eksempelvis samarbeidet biologer fra NINA med Trysil Fellesforening for jakt og fiske, vinteren 2017, om å registrere ulvens bevegelser i bebodde områder rundt Osensjøen. Prosjektet tok i

bruk en ny metode for registrering av ulv ved hjelp av nærsendere som ble montert på eller ved folks boliger, og involverte dermed deltakelse fra en rekke lokale innbyggere. Registreringene, altså rådataene, ble offentliggjort på Trysil Fellesforening sine nettsider. Mange av våre informanter kjente til prosjektet, og hadde vært inne på fellesforeningen sine nettsider for å se på registreringene. Hovedinntrykket er at prosjektet har blitt godt mottatt, og kan ha bidratt til å nysansere det negative bildet av forskningen.

For mange representerte disse registreringene et endelig bevis på at tidligere forskning har vært feilslått. De mente registreringene danner grunnlag for å slå fast Slettåsulvene er spesielt lite sky. Noen var imidlertid skuffet over at dette ikke kom tydeligere til uttrykk i den faglige rapporten fra prosjektet.

Osensjøen, nabolagsgruppe 2

B: Det er første gangen de kjører slikt et prosjekt da, med sendere.

I: Ja, hva synes dere om det egentlig?

B: Jo, det er greit, men det er jo egentlig vagt da, slik som Osdalsflokken som er tatt ut nå. De hadde jo slike sendere i fjor de og, [som ble] plottet hver fjerde time. Men de er ikke registrert på en gårds plass på noe år. Og enda kan de skrive i den rapporten at de ikke har noe å sammenligne med. Så det er jo veldig vagt da. De kunne ha skrevet det rett ut, at [Slettås flokken ofte ble registrert ved bosetninger].

Andre studier av vitenskapsskepsis har blant annet konkludert med at for høye forventninger til vitenskap og forskning kan danne grunnlag for mistillit (se Diethelm og McKee 2008). Flere undersøkelser av kunnskapskonflikter rundt klima og miljø, konkluderer med et behov for økt åpenhet om vitenskapelig usikkerhet (inkludert usikkerhet om hvordan forskningen kan preges av politiske og verdimessige føringer), og om hvordan data sammenstilles, tolkes og fremstilles (Yearley 1995, Bjørnberg et al. 2017). Sitatet over illustrerer nettopp et behov for dialog om informasjon om hvordan observasjoner og registreringer bearbeides i en forskningsprosess, om spørsmål knyttet til generaliserbarhet, og om hva som er forskjellen mellom forskning og vitenskap. Viten, eller vitenskap, er noe mer enn resultatene av en enkelt studie, og fullkommen konsensus mellom forskere er en utopi. På sett og vis finnes det ingen urokkelig viten, ingen endelige konklusjoner. Kunnskapsbygging er en prosess, og det vil alltid være uenighet forskere imellom. Lite gleder vel en forsker mer enn nettopp å kunne rokke ved en etablert teori, eller oppdage en usikkerhet som ingen andre har sett (Nerlich 2010).

Typisk for den forskningen som kritiseres av våre informanter, er at det dreier seg om enkeltstående studier, det vil si brikker i en prosess der målet er å over tid øke kunnskapsbanken om ulvens liv og leven. Stående alene, har slike enkeltstudier ofte stor grad av usikkerhet og tilhørende liten grad av generaliserbarhet. I ulvesaken kommer lokalfolk ofte tilbake til forskeres tidligere slutninger eller hypoteser om ulvens atferd, som i ettertid har vist seg å være gale. Et eksempel er en tidligere antakelse om at ulvene ikke kunne svømme over Glomma. Når det så viste seg at de klarte det, blir dette for noen en bekreftelse på forskernes udugelighet eller uærlighet i rovdryssaker. Det dreier seg imidlertid om en enkeltstående slutning som bygget på tilgjengelige observasjoner den gangen. Man kan selvsagt hevde at forskere noen ganger burde vært mer lydhøre for lokalfolks observasjoner, men da må man også være klar over at inkludering av ikke-verifiserte data kan svekke forskningens reliabilitet, det vil si målesikkerhet. Det er ikke det samme som å si at forskning om ulv ikke bør støtte seg til lokale bidrag, men å påpeke at slikt samarbeid også innebærer noen dilemmaer.

Vitenskap er altså noe mer enn resultatene fra et forskningsprosjekt. Normalt bygger viten på kunnskap fra mange enkeltstående studier, og hypoteser og konklusjoner endres underveis i prosessen, der også kritikk fra aktører utenfra kan være et positivt bidrag i denne prosessen. Ettersom logikken knyttet til kumulativ og reversibel kunnskap kan være fremmed for mange, kan det lett oppstå misforståelser. Derfor er det viktig å skille mellom enkeltstående forskningsresultater og vitenskap som kumulativ kunnskapsproduksjon i meningsutvekslinger om ulv.

11 Hyttefolk

Både Trysil og Åmot (kommunene rundt Osensjøen) har et stort antall fritidsboliger. Eiere av fritidseiendommer tilbringer mer tid enn før der de har sine hytter eller hus, og gjør seg mer og mer gjeldende i de lokalsamfunn der fritidseiendommene ligger (Taugbøl et al. 2001, Hall og Müller 2004). Når vi også vet at antallet fritidsboliger har økt dramatisk i senere år, ikke minst i de to kommunene, er dette en gruppe som fortjener oppmerksomhet. Vi valgte å intervju en gruppe hytteeiere som alle hadde hytter utenfor de største hytteområdene. Dette var hytter som lå slik til at selve nærheten til store naturområder var største aktivum. De lå også i nærheten av opptil flere ulverevir.

Til tross for det store antallet hytter, og hyttefolkets økonomiske betydning for de to kommunene, ble hyttefolket sjelden nevnt av våre fastboende informanter rundt Osensjøen. De aller fleste anså nok hyttefolk om mindre relevante når det gjelder syn på ulv i nærområdene. Her er imidlertid et unntak, fra fokusgruppa med lokale friluftsfolk fra Osensjøen. De snakker ikke spesielt om hytteområdet der vi gjorde intervjuer, men om regionen generelt.

C: Men en annen ting er jo at alle disse konfliktene er knyttet til de som bor i distriktene. Liksom Slettås, små bygder og samfunn. Men det er jo over 3000-4000 hytter i kommunen. Du hører ikke noe fra dem, de bor jo midt i reviret alle dem og. Dem er jo på ski og kjører slalåm og det har dem gjort hvert år og der hører vi ingen endring i det hele tatt [selv om de ser ulv].

B: Ja, og dem har tatt det som en kjempeopplevelse å møte på ulv.

C: Bare rundt hele fjellet her er det en mengde hytter rundt omkring, altså ned i litt mere øde områder litt nordover.

B: Er det ikke 65000 liggeplasser da, oppi fjellet her? Som leies ut hvert år.

C: Det er jo hytteplasser i alle disse [områdene], det er hytter overalt.

B: Jaja, hele veien.

C: For det ser ikke ut som dem bryr seg noe om [ulven]. Når dem ser en ulv, da, så trekker dem litt på skuldra, så er det liksom ikke noe mer da.

Informantene (som alle er født og oppvokst i området eller har bodd der lenge) legger vekt på at hyttefolket er en betydningsfull gruppe, som etter deres mening ikke har problemer med ulven til tross for at de bruker naturen i området aktivt. De ser på dette som en kontrast til de ulveskeptiske fastboende, som etter deres mening ikke bruker naturen noe mer, og i hvert fall ikke alltid vet mer om den. Tvert imot mener de at mange som kommer utenfra, både har større kunnskaper om naturen og mer respekt for den:

C: For det er opplagt mange som trenger mer kunnskap. (...) Det er jo folk som har bodd på øde grender [her] i hele sitt liv. Det er helt forbausende lite dem vet om natur.

A: Ja, sant.

C: Det er helt utrolig lite dem vet.

B: Skremmende.

C: De har kun hatt fokus på drift og bruk av naturen og ikke naturen i seg selv.

I: Nei, nei!

C: Det er utrolig altså. Det hadde vært artig å intervju dem som bodde i utkanta, gjort et spørsmålsskjema og sendt det til dem. Hva slags fugl er dette, hva gjør denne liksom og generelt litt om naturen. Dem har så lite kunnskap.

B: Dem har ikke sjans.

A: Men det sier man ikke, vet du.

C: Så det er forbausende lite dem vet om naturen. Ofte så vet dem mer de som bor innafor [innafor: i byen], dem får inntrykk i fra så mange steder, dem.

B: Fra forskjellige hold, ja.

C: Og der tror jeg dem har et litt mer mangfoldig syn på naturen. Dem er mer nysgjerrige og ydmyke og dem ser mye elendighet der det ikke er natur, og det virker som de har et litt annet syn. Men de som har bodd og vokst opp på en gård midt inne i skogen, dem tror at naturen er [uendelig] og det er bare å ta seg til rette.

Et interessant supplement finner vi i det følgende sitatet, fra en person som bor i studieområdet, men som også har mye erfaring fra hytteområdet vi valgte ut²³. Her snakker vedkommende om sitt inntrykk av disse hytteeierene gjennom en årrekke:

A: Ulv har jo og vært et tema på en måte, ikke noe sånn tungt diskusjonstema, men det har vært en mer sånn... oppfatta det fra de andre hytteeierne da, som har sett på det [med] litt fascinasjon, spenningen rundt det.

I: Ja, riktig.

A: Ja, (...) det er mange hytteeiere, de aller fleste er jo fra andre kommuner naturligvis. Det er bare jeg som bor så tett ved. Så er det folk som bor i [andre kommuner i innlandet], men såpass langt unna at de har ikke den ulvehistorien så tett på som meg, som bor her. Men (...) jeg fikk jo iallfall et inntrykk av at de ble mer fascinert på samme måte som om du er heldig å få se ei gaupe, ikke sant, eller et annet rovdyr, eller andre typer dyr da. Fascinasjon av den opplevelsen. (...) Jøss, det er til og med ulv her, det er liksom eksotisk. Det er til og med ulv her! Nå har vi sett spora fra den, det er tett på, og det var mer den greia. Så det er ikke noe... Det har ikke vært noe sånn utprega frykt egentlig, selv om det er en naturlig respekt for dette dyret, det er det jo, og det må det være. Og hva da med bikkja vår hvis vi [ikke] tar den inn om natta, liksom... så dem er litt forsiktige i forhold til det. (...) Det er et voldsomt dyreliv oppe i lia her, inne i blant hyttene om natta. Voldsomt. Mye hare der, og mye storfugl og (...) slike ting, så det er mye å jakte på oppe i der [for ulven]. Det er veldig ulendt, ikke sant. Det er utøvd lite skogsdrift oppover der, for det er ikke praktisk, og det er sikkert for dyrt, tenker jeg, å drive. Skogen får stå i fred, og da blir det dyreliv deretter og. (...) Det gjør at det er bjørn oppi der, og ulverevir oppe der, og det er veldig eksotisk sånn da. Og det bærer preg av, iallfall mitt inntrykk da, at de synes det er litt gøy, ja. Ganske fantastisk å ha hytte i et sånt område hvor det er så mange rovdyr. For det er jo derfor dem vil ha hytte i et sånt område. Nettopp fordi at det er så nært du kan komme villmark i Hedmark da, på en måte

I: Jeg ante at du synes at det kanskje til og med [er en] litt romantisk stemning?

A: Ja, rett og slett. Rett og slett. Det var mitt inntrykk iallfall, i forhold til måten de fortalte om det på, (...). Det er liksom sånn der ekstase over å ha funnet noen ulvespor og sånt noe. Så det er jo...

I: [Synes du det er noe galt med det?]

A: Nei, det er jo ikke noe galt i det hele tatt. Det er ikke det i det hele tatt. Det er kanskje derfor folk vil ha hytte i sånne områder, som er så vesentlig forskjellige fra der dem bor, ikke sant. Dette er jo folk som bor i byen kanskje, og har den preferansen da. Det er klart da, vi som bor her og ser det som en praktisk utfordring, [vi får et mer nyansert syn].

²³ Vedkommende ble ikke intervjuet sammen med de andre hytteeierne.

Dette er en interessant fortelling om stemningen blant hytteeierne, samtidig som informanten, med utgangspunkt i sine erfaringer som fastboende og kunnskap om sitt lokalsamfunn, la vekt på at han kunne se denne saken fra flere sider, og at han identifiserte seg med de fastboende som opplever problemer med ulven.

I vår fokusgruppe med hytteeiere, kom det fram ulike synspunkter på ulvene som lever nær hytteområdet. Det var imidlertid flere i gruppa som med ganske stort engasjement presenterte oppfatninger som harmonerer godt med det forrige informant fortalte.

B: Vi kjøpte hytta for cirka tre år siden. Veldig mye på grunn av beliggenheten med skog, utsikten er jo fantastisk. Vi kjøpte ikke hytte med tanke på bekymring for verken ulv eller bjørn eller noen ting. Og det [er vi] heller ikke noe bekymret for.

I: Nei. Visste du da dere kjøpte hytta at det kunne være..?

B: Det er jo skog, jeg har jo kjøpt hytte i skog og da er det jo dyr her. Og det skulle egentlig bare mangle, men (...) det er en del snakk om ulv. Og for min egen del så akter jeg i hvert fall ikke å være redd når jeg skal gå ut å gå tur her med tanke på å møte en ulv. Da kan jeg like så godt selge hytta.

I: Ja. Bruker du hytta mye?

B: Vi bruker hytta veldig mye. Det gjør vi.

I: Ja, og går turer i området og...

B: Det gjør vi. Det gjør vi. (...) Og vi har aldri vært redd for det. Jeg vil snarere heller tenke litt sånn at det hadde vært et privilegium å få møtt på en.

(...)

C: Ja, jeg var vel blant de som var nesten først oppi her. (...) Men hvorfor vi valgte å etablere oss her, en av grunnene var jo det at (...) området var utpekt som kjerneområdet for rovvilt. Av Miljøverndepartementet. Sto det i annonsen. Og da tenkte jeg at det hørtes interessant ut. Og da var jeg oppi her og (...) kikket. Og jeg og kona fant fort ut at ja, dette er greit, dette vil vi være med på. Jeg har gått mye på tur oppi her, jeg har gått mye på ski om vinteren og jeg går på beina om sommeren og plukker molter om høsten. Av alle de kilometerne jeg har gått så har jeg fremdeles til gode å se rovviltet. Jeg har vært fryktelig nær, det har jeg vært, men de har blitt vår meg og stukket av gårde før jeg kom. (...) Når jeg gikk fra hytta her, på skara, det begynte et sånt lett snødryss, da, og når jeg kom bort på myra her borte, og en kilometer eller en 500-700 meter unna, så er det ferske ulvespor over skiløypene. Og da gikk jeg og kikket opp til venstre, og da så jeg at dem hadde ligget der, og så gikk jeg opp dit og da hadde dem jo [forsvunnet]. For dem gikk da jeg kom.

G: Jeg vil bare understreke at en av de tingene som jeg synes var veldig ålreit med tanke på å ha hytte oppi her, det er nettopp det mangfoldet som er ute i skogen her med alle slags dyr. Alt i fra fugler til det ene og det andre. Og vi stod jo fascinert her med kikkert og glana på en kjempediger rev. Jeg har aldri før sett en så diger rev, den satt rett oppå toppen her sånn. Og det er jo sånt som gjør det litt spennende. Det å oppleve en ulv her, det ville jeg ansett som eksotisk fremfor skremmende. Det hadde bare vært moro, men jeg hadde nok tatt inn bikkja. Det hadde jeg gjort, men nå har vi jo en bikkje som ligger ute her, og vi er ikke bekymret for at det skal være ulv i området her i det hele tatt. Til tross for at det som sagt ble tatt en elg her nede, med kalv i magen. Nylig. (...) Men, altså personlig så mener jeg at man skal forvalte [rovdyr] også, som alt annet, mener jeg da. Er det for mange, så er det helt riktig at det skal være jakt, men når det begynner å bli sånne jakter som det var nå, som går på direkte utrydding av hele flokker ... så synes jeg det begynner å bli for brutalt. Så er det selvfølgelig sånn at ulv har vært her i uminnelige tider, så kan man jo diskutere hvor den kommer ifra, men den har ikke pass, den ulven. Og det har vært elg her i alle tider, og jeg tror det største rovdyret er faktisk oss på to bein. Altså, når jeg møter på en elgjeger her nede så begynner jeg å prate med han. Så spør jeg hvordan elgjakta har gått og han forbanner ... det første han starter med er å forbanne denne jævla ulven. Som tar elgen. Så tenker jeg, jeg sa det ikke til han, men jeg hadde lyst til å si det til han: «Hva hadde

du gjort da når du står der med geværet i hånda og det kommer en elg nedpå der? Da hadde du tatt elgen du og.» Så du kan diskutere frem og tilbake da. Jeg har full respekt for jegerne som diskuterer og ikke er glad i ulven. Jeg er fisker, og er ikke glad i oppdrettsanlegg for eksempel. Så det er sånn det er, det.

I: Og apropos det, ville ulven være viktig for økosystemet liksom hvis den fikk lov til å...?

C: Kan jeg få si noe igjen der.

I: Ja, absolutt.

C: [Latter]. Han er egentlig kjempeviktig, han er mye viktigere enn det folk egentlig er klar over. For bare en sånn enkelt ting som beiteskader ... når jeg etablerte meg her oppe var det veldig store beiteskader. På furua på flata oppi her. Når du går der nå i dag, så er det ingen. Og det er jo helt klart at noe er årsaken til det, for det første er det mindre elg og for det andre så er det noe som dytter elgen rundt omkring i systemet så han står ikke rolig på et sted. Og det er i hvert fall veldig positivt, for elgen sitt ve og vel så er det veldig viktig at dem blir passet på av ulven, for dem tar altså da først og fremst de letteste individene som er å ta. Det er enten en syk dyr eller en kalv. Og det er jo med på å holde bestanden mer levedyktig, og de kuene som da klarer å ta vare på kalvene sine, de får jo lov til å fortsette å produsere. Og da vil du få en bedre elgstamme på sikt. Det tar litt tid, men det går vesentlig fortere enn folk tror. Jeg hørte en gang at nei, elgen vil aldri lære å passe seg for bilen, det ville ta tusen år. Men det gjør nok ikke det, det går langt fortere. Rett og slett fordi de som ikke passer seg blir kjørt i hjel, og de som lærer å passe seg de får lov til å formere seg. Så dette er jævlig enkelt. Så hvis vi lar økosystemet få lov til å arbeide på den måten, så har vi en kjempefordel.

Flere av hytteeierne var jegere, og av disse var det noen som likte ulven dårlig. En av disse bodde i en annen kommune i fylket, og hadde hatt problemer med å drive hundejakt i hjemtraktene også.

D: Ja, jeg har vel hatt hytte her oppe [over ti år]. Og vi kjøpte hytte her oppe for å jakte litt og slikt, og det er ikke noe lettvinnt når det begynner å kry med ulv. I hvert fall ikke med løse bikkjer og slikt. Så, jeg hadde vel ikke kjøpt hvis jeg visste at det skulle bli så [mye ulv] som det er her oppe nå.

H: Jeg har hatt hytta [lenger enn D]. Og jeg kjøpte hytte med tanke på jakt da. For jeg driver harejakt med hund. Så jeg har jo brukt hytta og terrenget mye, til å begynne med. Men jo mere ulv det har blitt, så har det blitt mindre jakt og bruk av hytta. På høsten da.

I: Mhm. Ja.

H: Og det har jo... tanken om å selge hytta på grunn av det har jo vært aktuelt flere ganger.

Vi kan på ingen måte hevde at disse informantene er representative for hyttefolk i Trysil og Åmot. Dels er dette umulig, basert på et begrenset antall intervjuer, og dels er det aktuelle hytteområdet svært ulikt de nye «hyttebyene», som ligger i nærheten av store og små alpinanlegg. Slike er typiske for Trysil, men finnes også i Åmot.

Som vi ser, er det ingen total enighet om ulv i vår fokusgruppe. Men sett under ett virker det som om flere med kjennskap til dette hytteområdet mener at mange der ser positivt på ulven, som en del av den naturopplevelsen de søker. En tidligere studie viste også at hytteeiere i en annen eldre hyttegrend lenger øst i Trysil hadde et positivt syn på rovdyr, og så dem som viktige tilskudd til den villmarkfølelsen de ønsket når de var på sine hytter (Skuland og Skogen 2014).

Som nevnt var det lite å høre om hyttefolk fra andre informanter. Det er selvsagt forståelig at mange skiller mellom folk som bor fast i et område, og som dermed er tvunget til å leve med de utfordringene som måtte oppstå (inkludert ulv), og folk som kan komme og gå som de vil. Men overgangen mellom fastboende og brukere av fritidsboliger har blitt mer glidende, en del eiere av fritidsboliger har lokale røtter, og hyttefolkets søken etter kvaliteter i de to kommunene kan være av interesse ikke bare for kommunenes beslutningstakere, men også kaste lys over en tenkemåte som kan være relevant når det gjelder fastboendes verdsetting av naturkvaliteter, nå og i framtida. Vi minner om at flere av våre fastboende informanter rundt Osensjøen også hadde et positivt syn på ulv, og til dels framhevet området villmarkspreg som det som appellerte mest til dem, og var en sentral grunn til at ble boende der. Uansett utgjør hytteeiere en befolkningsgruppe på flere tusen som tilbringer mye tid i de to kommunene, og som trolig i sterkere og sterkere grad vil sette sitt preg på distriktet i framtida. Deres preferanser kan derfor ikke være uten relevans.

12 Østmarka – med byen i ryggen

Vi har valgt to studieområder som har det til felles at de har hatt tilstedeværelse av ulv over noe tid, men som samtidig illustrerer spennvidden i norske ulveområder, først og fremst gjennom den samfunnsmessige kontrasten mellom dem: Østmarka som ligger helt inntil Oslo, og som primært er et område brukt til friluftsliv, og området rundt Osensjøen med sine små grender og vidstrakte skogsområder. Det er området rundt Osensjøen som best svarer til forestillinger om typiske ulveområder, der bygdefolk lever tett på naturen og får ulven på kjøpet. Men ulven i Østmarka, som har slått seg ned nær tett befolkede områder, er ikke unik. Ulv som kommer tett på mennesker blir vanligere og vanligere i Europa, og også Stockholm har sitt lokale ulverevir.

I tidligere undersøkelser har vi vist at ulvereviret i Østmarka ligger mellom to befolkede områder som er ganske ulike. I vest ligger altså Oslo, men øst for marka har vi mindre urbane områder. Dette avspeiles i holdninger til ulven, og vi ser her en urban-rural differensieringsakse i miniatyr, faktisk knyttet til nøyaktig de samme ulveindividene. På østsida av marka er det færre som er begeistret for å ha ulv i nærheten enn det er på vestsida, i de Oslo-bydelene som ligger inntil marka. Der er ulven gjennomgående populær. Det er rett nok flere ulveobservasjoner i øst enn i vest, og revirets kjerneområde ligger i de østlige delene av marka. Men DNA-registreringer og andre observasjoner har vist at det også er ganske vanlig at ulven kommer inn i mye brukte friluftsområder i Oslo. Og ganske mange av innbyggerne i bydeler som Alna og Østensjø bor like nær ulv som mange i kommunene Trysil og Åmot (der Osensjøen ligger), og langt nærmere enn de fleste innbyggeren ellers i ulvesonen. Forskjellene mellom lokalsamfunn øst og vest for Østmarka er nærmere beskrevet i flere NINA- rapporter (Skogen og Krange 2013, 2015, 2018).

I den kvantitative delen av denne rapporten så vi at det både er forskjeller mellom urbane og rurale områder når det gjelder opplevelse av frykt og oppfatning av ulven som farlig, og at de bydelene i Oslo som ligger inntil Østmarka skiller seg tydelig fra resten av ulvesonen. Folk i mer urbane områder, i høy grad inkludert de som bor inntil Østmarka, er mindre tilbøyelige til å se på ulven som et farlig dyr, og uttrykker sjeldnere at de er redde for ulv, enn folk i mer rurale områder gjør. I denne rapporten har fokus i de kvantitative analysene vært på fare, frykt og andre reaksjoner på ulv. Når det gjelder generelle oppfatninger av ulv, og hvordan disse fordeler seg langs den urban-rurale aksen, viser vi til NINA rapport 1570 (Krange og Skogen 2018) og tidligere publikasjoner (f.eks. Tangeland et al. 2010). Vi viser dessuten til NINA Rapport 1386 (Krange et al. 2017). Vi kan generelt si at ulven er mer populær i urbane områder enn i rurale, men at den heller ikke er venneløs på bygda.

På grunnlag av det kvalitative materialet kan vi ikke si noe om hvor vanlige ulike fenomener er her eller der. Det vi derimot kan si på grunnlag av intervjumaterialet, er at alle typiske oppfatninger av ulv (nærgående eller ikke), av å møte på ulv, og av å ha ulv i nærheten, er tilstede både rundt Østmarka og rundt Osensjøen. Dette ser vi også blant informantene som faktisk kommer fra Oslo, der det var eksempler på betydelig skepsis til å ha ulv i Østmarka. Dette kan vi tydelig se av sitater som allerede er gjengitt i tidligere kapitler. Variasjonsbredden i reaksjoner på ulvemøter og fortolkning av disse, oppfatninger av hva som er normal atferd for ulv, osv., har kommet tydelig fram i tidligere kapitler – også når det gjelder variasjonen innen hvert av de to studieområdene.

Her skal vi presentere intervjusitater fra Østmarka som vi mener kan bidra til å kaste lys over aspekter ved opplevelsen av ulv i et urbant område som ikke tidligere har vært godt dokumentert. Som nevnt er det over tid flere observasjoner av ulv øst i marka, enn det er i vest. Blant våre informanter var det nok også flest som hadde vært borti ulven i de østlige delene. Men vi ble forbauset over de detaljerte skildringene av erfaringer med ulv i områder svært nær bebyggelsen i Oslo, og i turområder der det myldrer av Oslo-folk. I de følgende sitatene gjengir vi stedsnavn fordi det er relevant for å forstå akkurat hvilke steder det dreier seg om, og fordi det ikke er mulig å identifisere informanter på dette grunnlaget i Østmarka hvor det mange helger er tusenvis av mennesker som ferdes. Begge de to sitatene under er fra den ene av fokusgruppene med fri-luftsfolk som bruker Østmarka jevnlig.

C: Jeg har bare sett spor, jeg har ikke sett noe mer, men jeg har sett spor.

I2: Kan du fortelle om det, eller? Det er jo en erfaring det og.

C: Ja ja. Som sagt, jeg har hatt flere turer sånn på tvers og overnattet inne i reservatet også, og liksom tenkt at kanskje... Det skal vel noe til å være så heldig som [A] var.

A: Det er jo flaks, ikke sant.

C: Og jeg er ikke fotograf, og jeg rigger meg ikke til og sitter ikke helt stille og alt det der, så jeg har ikke sett noe. Men jeg var på Elvåga, Nord-Elvåga, det var nå i vinter, og kom gående på ski fra Mariholtet og sørover en søndag. Så fikk jeg høre av noen som kom litt oppskjørtet mot meg: «Å, det er sett ulvespor utpå her, og det er ikke lenge siden de har gått her, og det er store, flotte spor, og de er nede på vannet der.» Da merket jeg at jeg ble litt ivrig sjøl etter å se det, så jeg gikk og var ganske spent og forventningsfull om å få se dette. Og halvveis nedover vannet, så så du tydelige spor. Jeg tror nok hele flokken hadde gått der, så ut som om det var tre individer (...). De kom (...) fra vestsida og [hadde] gått østover i retning Losby, og krysset Elvåga. De var ikke helt blodferske, så det var ikke sånn som [A] at du kunne se på snø og nedbør at de var...men de hadde nok vært der ... tja, kanskje de var et døgn gamle, eller noe sånt noe.

B: Unnskyld, når var dette?

C: Det var i vinter i...ja, det var vel i januar. Jeg har bilder av det her, så jeg kan finne datoen, og jeg hørte med andre venner på Face og sånt, og jo det var flere som hadde sett dem. Altså, sett de spora. Jeg var der på søndag formiddag, tror jeg, og den hadde gått der tidlig lørdag morgen, eller noe sånt noe.

I2: Men jeg husker du sa du kjente at du ble litt...jeg husker ikke hvilket ord du brukte, litt sånn gira...

C: Ja, jeg ble litt oppspilt...og forventningsfull.

I2: Ja, nettopp.

C: Endelig skulle jeg få se spor etter ulven. Så jeg ble, ja, jeg ble oppspilt av det. Jeg gikk og tenkte masse på det, og synes det var...Det var positive følelser for meg da.

(...)

B: Da gikk jeg vanlig rundt Nøkle vann med bikkjene mine, og bikkjene mine er sånn at de reagerer ikke på verken bikkjer eller elg eller rådyr eller noe som helst. For det er jo mye spor, vi gikk rundt Nøkle vann, men da plutselig ble de nysgjerrige (...), så jeg skjønte at det var et eller annet, så jeg ble litt nysgjerrig jeg og. Så da gikk jeg ut på Nøkle vann, og da var det et ulvespor, helt rykende ferskt. Når jeg da gikk mot land igjen på andre sia, så kom det to til. Dette var altså i mars, jeg tror det var 2015. (...) Det var andre gang [jeg så ulven], og så gang nummer tre, det var i mars for et år siden. Det var litt innafor Elvåga, [ikke langt fra] Mariholtet, og da hadde jeg en kjempesfin harelos, og så plutselig så kutta de, og det var helt unormalt, så jeg begynte å lure på - hva skjedde? Jeg hadde jo mine mistanker da. Så gikk jeg mot retning, og da kom bikkja mi sånn krokrygga med halen mellom beina og var helt...Og så var det blod på ryggen på den da. Så da skjønte jeg jo hva som hadde skjedd.(...) Og så har jeg sett spor en to-tre ganger i mellomtiden, men det har vært sånne spor som har vært et par dager gamle. Men de to hendelsene,

da var jeg...Jeg kan si jeg så noe grått, men jeg så ikke ulven, men spora tyder på at jeg så riktig på grunn av det tette snøværet som var der og da. Fra Nøkle vann, så er det bare, ja hva er det, 200 meter til bebyggelsen.

Disse to informantene, begge fra Oslo, hadde ikke helt samme syn på ulven. I det siste sitatet hørte vi at en hund var blitt angrepet, noe som for de fleste hundeeiere vil være en svært negativ opplevelse. Det begge fortalte om, var imidlertid observasjoner av ulvespor i nærheten av en av markas mest populære sportsstuer, Mariholtet, som ikke ligger langt fra verken Ellingsrud og Karihaugen i nord, Skårer i Lørenskog i øst, og Bøler, Skullerud, Oppsal, osv., i vest. Nøkle vann, som vi hørte om i det siste sitatet, ligger som informanten sa bare noen hundre meter i luftlinje fra blokkene på Bøler og Bogerud. Om vinteren er det flere skiløyper som krysser vannet, og på fine dager er det omtrent like tett med folk som på Karl Johan. Vi tar med dette her for å vise at ulven har kommet til byen, og at oslofolks erfaringer med ulv også er høyst relevante når en skal bedømme mangfoldet i reaksjoner på å ha ulv i nærheten. At ulv ferdes i disse områdene, kan lett dokumenteres om man ser på registreringer i Rovbase²⁴.

Ved Østmarka fikk vi tak i en del informanter som ikke har et tydelig forhold til ulv, gjennom at de ble tilfeldig kontaktet på en sportsstue på Oslosida av marka. Som vi skrev i kapittel 6, har det vært et problem med innsamlingen av kvalitative data at det har vært vanskelig å rekruttere informanter som ikke er så interessert i ulvesaken. Flere av disse informantene hadde ganske gode kunnskaper om ulv (og ulvekonflikter), mens andre ikke hadde det. Det var flere som uttrykte ønske om å få se ulv, og det var også noen som hadde sett den (igjen i nærheten av Mariholtet):

Sportsstue 1

C: Jeg har sett den, ja. Det er ikke det at jeg vil ha den innpå meg daglig, men...

D: Jeg har sett to ulver ved Mariholtet, ja. Kryssa veien, og de var, ja, kan tenke meg tredve meter foran meg. Lunta bare over veien og [opp mot] den der radaren oppe på toppen der [Haukåsen].

C: Ja. Ulven er mer redd for oss, enn vi er redd for ulv.

D: Ja, men den bare lunta over veien. To stykker etter hverandre.

I: Hva synes du om den opplevelsen da?

D: Jo, jeg synes det var spennende. Jeg var ikke noe antydning til redd, eller noe sånt. Jeg fikk vel ikke sjans til å tenke så mye.

I: Hvor lang tid tok det liksom?

D: Nei, jeg kan tenke meg...Det var nok bare noen sekunder, så et halvt minutt eller noe sånt. Jeg så dem først nede ved skråningen, og så så jeg det var et eller annet som beveget seg, og så kom det to stykker opp av skråningen og kryssa veien. Og de bare... helt stille og rolig oppover.

I: Du kom opp fra Elvåga?

D: Ja, på en måte. Hvis du er kjent der inne, så den skarpe svingen der før du kommer ned til Mariholtet. Akkurat der, i den svingen der.

I: Og det er det du har...

²⁴ www.rovbase.no

D: Det er det jeg har, ellers så har jeg aldri ... annet enn på Langedrag, for å si det sånn.

Sportsstue 2

I: Men du nevnte i stad at du kunne ønske deg å se ulven?

B: Ja.

A: Ja.

I: Det gjelder begge to, ja?

A: Det hadde vært veldig gøy. Vi har jo snakka med en her, som driver og brøyter snø og holder veiene åpne her. Han som vi traff på Sandbakken, vet du. Han hadde jo ulven ved siden av seg på maskinen. Og det var eneste gang han hadde sett ulv her, og han har jo jobba i marka her i mange år. Det er én gang.

B: Så har vi jo lest om hun dama som har fått fotografert ulv og greier i Østmarka her, men det tror jeg er litt lenger nord, nord-øst. Men hun ville da ikke si hvilke områder det var, for hun elska vel ulv, og var redd for disse snikskyttera og så videre.

A: Hun hadde stoppa da, og tatt bilde av ulven.

I: Men hva er det som gjør at det hadde vært artig å se ulven?

A: Nysgjerrigheten. Og det fine dyret.

B: Jeg har en grunnholdning, jeg, at naturen den greier å ordne seg sjøl. Blir det for mye ulv, så spiser den kanskje ned både elg og rådyr, og da blir det mindre elg og rådyr, og da blir det ikke næringsgrunnlag for ulven, for å si det sånn, og da går ulvestammen ned. Altså, dette ligger og pulserer og ordner seg sjøl. Det er vi som skal inn, vet du, med rifla og ordne og peke og plukke ut, og vi veit jo best. Det er ikke jeg tilhenger av.(...)

I: Har du inntrykk av at det er mange som er enige med deg i det, eller?

B: Nei, du veit jo, vi kommer jo fra [XXX]erud, eller på andre sida her, og sitter jo på et kafebord med en ihuga hjortejeger, så det hender vi har noen diskusjoner. Men jeg er iallfall ufravikelig der, altså. (...) Jeg er sterkt motstander av jakt.

Felles for informantene på sportsstua var likevel at de ikke tenkte mye på ulv når de var i marka, enten det var med hund, barnevogn eller som trening. Noen av dem ga seg inn på interessante refleksjoner rundt dette: Selv om de godt vet at det finnes ulv i marka, og de kjenner til at andre har møtt den, og at noen ulver ikke er så sky, hvorfor er de ikke bekymret på samme måte som de har hørt at folk i Hedmark er?

Sportsstue 3

B: Det er ikke det at man ikke gjør seg opp en mening. Det spørs hvordan spørsmålet stilles, og snakker du med noen som har blitt bitt av ulv eller hund, ikke sant, så tar du parti. Du skjønner jo sauebønder, og de som bor i Hedmark i enslige hus og dem har ulven på trappa, ikke sant. Det spørs litt hvordan saken blir lagt frem. Men vi må kanskje lære oss å ha ville dyr vi og. De har jo hauger og lass i andre land.

I: Ja visst. Det er jo interessant, akkurat det at nå har det kommet ulv som har etablert seg i Østmarka, og fortsatt så føler folk (...) at det ikke angår dem.

A: Ja, akkurat.

I: Det er jo fascinerende.

B: Er ikke det ofte litt sånn urban innstilling til sånn...bor i tjukkeste Oslo, så det kan ikke være så farlig liksom, kanskje litt sånn kjekt. Så er kanskje ulven litt myteomspunnet og da.

A: Ja, den er nok det.

I: Hva tenker du på da? I negativ forstand?

A: Ja, det uttrykket - den store, stygge ulven, ikke sant. Det er sånn som sikkert henger igjen litt. Rødhet og ulven, og det der.

B: Hva skjer hvis det blir flere av dem, og de blir tammere og tammere, mindre og mindre engstelig den også?

I: Det er klart. Det er det mange som er opptatt av. I Hedmark for eksempel, så er det jo mange, spesielt kvinner, som ikke nødvendigvis lever noe tettere på ulv enn det dere gjør, men som sier at de ikke tør å gå og plukke bær lenger, for eksempel. Er det noe dere kan kjenne der igjen i, herfra?

B: Ikke i Østmarka, men kanskje hvis jeg hadde bodd i Hedmark, skjønner du.

I: Akkurat. Hva skyldes det?

B: Hvis det er mer ensomt og mindre urbant der da. Det er jo lettere for...Hvis ulven er litt engstelig sånn at den kanskje ikke kommer så ofte inn på husveggen her...

A:...som kanskje i en øde skog, langt oppe i Østerdalen, eller noe sånt noe. Det kan jo kanskje være sånn?

I: Ja, nå skjønner jeg. Fordi det er flere mennesker her, rett og slett.

A: Ja, det er flere mennesker her,

B: Ja. Østerdalen og østre Hedmark er jo et ganske glissent område da.

I: Ja, det er det. Så da kan det tenkes at man kanskje føler seg litt beskyttet fordi man er omringet av mange mennesker, rett og slett? Det er en interessant tanke.

B: Er man på bærtur (...) oppe i storskogen i Hedmark, så er du ganske alene, ja.

I: Ja, det er sant.

A: Her så kan vi bare gå rett utenfor skogsbilveien og begynne å plukke bær, ikke sant. Det er folk i nærheten, stort sett bestandig, så det har nok litt med det å gjøre, ja. Det er litt glissent oppe i dalene.

B: Det er kanskje en litt sånn falsk trygghet.

Sportsstue 4

B: Og så er det det, at de som ikke har ulven innpå seg, de skjønner ikke hvordan det er å ha den gående rett rundt eiendommen sin. De som bor her skjønner ikke hvordan det føles. Du kan ha unger som skal gå på en skole en mørk vinterdag gjennom skogen, ned til bussen. Hadde du likt å la barnebarnet ditt gå da?

A: Aleine? Nei.

D: Nei, du kan si skepsisen hadde blitt litt større da.

B: Og når den går inn i fjøset ditt og tar dyr.

C: Inn i fjøset, ja, ved..

B: Ja, nå er jeg veldig negativ.

C: Osensjøen.

D: Nei, sånn som situasjonen er her, så er det ikke noe frykt eller noe.

I: Men du sa at du hadde lyst til å se...

C: Jeg har lyst til å se den.

Tilfeldige turgåere fra Oslo uttrykker sympati og forståelse for de som bor mer øde til, i «storskogen» i Hedmark. En av dem nevner til og med Osensjøen spesielt. Vi finner refleksjonene rundt

følelsen av å ha «byen i ryggen» svært interessante. Disse informantene mener at opplevelsen av å gå i en skog der det er ulv, kan være helt forskjellig om denne skogen er øde eller mer «befolket». Når man rett og slett har mange mennesker rundt seg – selv om de ikke er helt i nærheten – kan det kjennes tryggere. En informant lurte på om det kan være en «falsk trygghet». Vi må anta at det som menes er at det er lite verdt å ha «byen i ryggen» hvis det virkelig skulle skje noe. Da er man like alene som noen hedmarking på blåbærtur. Men de aller fleste informantene ga uttrykk for at de anså det som helt usannsynlig at de ville få ubehagelige opplevelser med ulv.

13 Oppsummering av hovedfunn fra intervjuene

Intervjuene har gitt oss utvidet innsikt i hvordan det oppleves å ha ulv i nærheten av der man bor og ferdes. Et hovedfunn er den store variasjonen. Vi gjentar nok en gang at kvalitative metoder ikke gir grunnlag for å si hvor vanlig eller uvanlig ulike reaksjoner og oppfatninger er, og derfor heller ikke om noe er mer utbredt et sted enn et annet. Men det vi med sikkerhet kan si, er at de fleste mulige varianter av fortolkning av erfaringer med ulv, og holdninger til ulv og ulveforvaltning, forekommer i begge våre to studieområder.

Vi har ikke kunnet se at det er trekk ved selve møtet med ulv som avstedkommer den ene eller den andre fortolkningen. Hovedbildet er at erfaringer med ulv, også slike som innebærer en slags fryktreaksjon i form av høy puls og andre fysiologiske responser, settes inn i den fortolkningsrammen som er relevant for vedkommende person.

Vi har rett nok eksempler på at hendelser gjør inntrykk på en måte som påvirker folks forhold til både ulv og aktiviteter i naturen, det være seg jakt, turgåing eller hundekjøring. Det kan være snakk om alt fra vesentlige endringer til mindre justeringer. Andre endrer ikke sine aktiviteter, og heller ikke sine oppfatninger av ulven, uansett hva de har opplevd. Hovedbildet er at hendelser med ulv, og observasjoner av spor og annet, tolkes inn i et bilde av ulv og ulveforvaltning som finnes fra før. Enten som en del av en persons etablerte virkelighetsforståelse eller – og det er viktig – som en tolkningsramme som er lett tilgjengelig og som vedkommende kan identifisere seg med. Slike etablerte tolkningsrammer er tilgjengelige fordi de synes å være tett knyttet til større diskurser om dagens samfunn, ikke minst om maktforhold mellom by og bygd, og mellom samfunnsgrupper. Fortellingene om ulven som en potensiell trussel mot liv og helse, og da særlig for barn, lenkes opp mot en framstilling av en urimelig maktskjevhet mellom «storsamfunnet» (les mektige grupper og institusjoner) og små bygdesamfunn, der en logisk konsekvens er at staten og forvaltningsmyndighetene (og kanskje forskningsmiljøene) er ansvarlige for den utålelige situasjonen både enkeltmennesker, sosiale grupper og lokalsamfunn settes i. Ofte handler dette også om en høstingskultur under press, ettersom visse jaktformer er vanskelige holde på med der det er ulv. En ulveforvaltning som «tres ned over hodet» på folk ses dermed også som et angrep på selve jaktkulturen og på jegere, og dermed på en mer generell bygdekultur der høsting og utnyttelse av naturresurser står sentralt (jfr. de to nøkkelbegrepene «utmark» og «villmark», se kapittel 8). Dette er en dimensjon som også er tydelig der skepsisen til en «verneorientert» ulveforvaltning ikke er så knyttet til spesifikke lokalsamfunn, men mer til nettverk av jegere og andre som identifiserer seg med visse typer naturbruk og friluftsliv. At ulven er farlig for mennesker, er ikke nødvendigvis del av en slik overbygning. Men omvendt har vi ikke sett eksempler på at forestillinger om ulven som farlig ikke knyttes til en slik diskurs.

Vi antar at det også er mot denne bakgrunnen vi må forstå det normpresset som synes å gjøre seg gjeldende i en del lokalsamfunn og nettverk. Å framstå som positiv eller nøytral til å ha ulv i nærheten kan være vanskelig fordi det kan ses som et svik mot lokalsamfunnet og mot viktige verdier i bygdekulturen. I noen tilfeller kan dette resultere i et sterkt press, slik vi har hørt om i noen intervjuer. Men vel så viktig er det nok at også de som ikke har et negativt syn på ulv, ofte ønsker å være solidariske med lokalsamfunnet i den større kampen om framtida til bygde-Norge. Og der er det viktig å slutte rekkene mot makta og «storsamfunnet».

Den diskursive innrammingen av positive fortolkninger av møter med ulv, og av å ha ulv i nærheten, er mindre tydelig i intervjuene i denne studien. Tidligere forskning har indikert at dette handler om naturen i vår tid, en natur under sterkt press og der ulvens tilbakekomst er et tegn på at ikke alt går i feil retning. Om det ikke nødvendigvis er en del av en eksplisitt «rewilding»-ideologi, så er ønsket om en mer villmarkspreget natur tilstede. Dette reflekterer samfunnsendringer som medfører at oppmerksomheten rundt trusler mot naturen, ikke bare forstått som «miljø» men som det ville utenfor menneskenes kontroll, er i stor fare. I tillegg kommer fascinasjon for selve dyret, ulven, som er tydelig i flere av våre intervjuer. Men også denne må forstås mot en bakgrunn av et (ofte mer implisitt i intervjuene) natursyn der ulven kan få en viktig symbolsk rolle. I våre fokusgrupper var mange av dem som uttrykte et sterkt positivt syn på ulv, og på naturvern i sin alminnelighet, også aktive friluftsfolk. Det var tydelig at ulven for dem kompletterte naturopplevelser som er sentrale i deres liv.

Som i tidligere undersøkelser ser vi også nå at skepsis til vitenskap, og mer spesifikt den norske ulveforskningen, blir en del av kontroversene rundt ulven, også den ulven som oppfattes som nærgående. Dels handler kritikken om mye av det samme som er vist i tidligere studier, nemlig opplevelse av stor avstand til forskningen og at lokale observasjoner og lokal innsikt ikke tas alvorlig. Som for nesten 20 år siden, (Skogen og Haaland 2001) hører vi også nå at forskere hevdes å bevege seg rundt i området uten å ønske kontakt med lokalbefolkningen, at de opptrer arrogant, gir feil informasjon og holder tilbake opplysninger. Vi kan selvsagt ikke si noe om hva som faktisk har skjedd, bare konstatere at det bildet som tegnes av en del informanter er identisk med det vi har sett så lenge vi har holdt på med forskning på ulvekonfliktene. Uansett hvilke opplevelser som ligger bak, kan vi observere at forskningen dras inn i kampen om ulven, og at dette uten tvil handler om at forskning oppleves som en maktfaktor og et redskap for «uvennlige» krefter som ikke vil bygda vel. I tillegg til de velkjente elementene i dette bildet, ser vi nå at det som oppfattes som forskningens, og dermed forvaltningens, kontante avvisning av at det finnes nærgående ulver, er spesielt provoserende. Ikke minst fordi dette oppfattes som en viktig del av begrunnelsen for ikke å tillate jakt på Slettåsflokken. I siste kapittel om implikasjoner for forvaltning og politikk, kommer vi nærmere tilbake til dette.

Vi har intervjuet hytteeiere i området Osensjøen, og finner at for noen av dem, men ikke alle, oppleves det som positivt at naturen rundt hytta er villmark med store rovdyr, også ulv. For noen var dette en del av begrunnelsen for å kjøpe hytte nettopp der. Andre var imidlertid skeptiske til å ha ulv i nærheten, og da primært fordi det gikk ut over muligheten til å drive jakt med hund. Vi ser her tendenser til en polarisering blant hytteeiere, parallelt med det vi ser blant fastboende.

Fra kvantitative studier vet vi at positive oppfatninger av ulv er mer vanlige i urbane områder, jfr. også NINA Rapport 1570 (Krange og Skogen 2018). Vi så i kapittel 3 og 4 at det er mindre vanlig i urbane områder – særlig i de Oslo-bydelene som inngår i spesialutvalget fra ulvesonen – å oppfatte ulven som farlig, og uttrykke personlig frykt for ulv. Imidlertid er alle slags oppfatninger av ulv og erfaringer med ulv tilstede både rundt Osensjøen og rundt Østmarka. De kvantitative studiene indikerer at «styrkeforholdet» mellom det vi enkelt kan kalle to hovedposisjoner er ulikt, men de mer rigide svarkategoriene i spørreskjemaundersøkelser gjør at man går glipp av nyanseene vi kan fange opp i intervjuer. Vi snakket med en del tilfeldige turgåere på en sportsstue i Østmarka, og selv om disse intervjuene var korte, kom det fram noe interessant: Enkelte satte mangel på bekymring for ulv i Østmarka i forbindelse med følelsen av å nærmest ha «byen i ryggen», også ute i skogen. Disse informantene mente at folk i Hedmark kanskje følte seg mer

ensomme og sårbare overfor ulv, mens ikke bare byen, men også Østmarka selv, kryr av folk i sammenligning.

Et hovedspørsmål, både i det offentlige ordskiftet om ulv og i våre intervjuer, har vært om visse ulver og ulveflokker er mindre sky enn andre, slik at de både oppsøker områder med menneskelig aktivitet, og unnlater å flykte i møte med mennesker. Blant våre informanter er det stor tilslutning til en slik forståelse, både blant folk som synes det er problematisk og de som ikke gjør det. Mange mener det er helt åpenbart at det forholder seg slik, og peker bl.a. på forskjellen mellom Slettåsflokken og naboflokken fra Osdalen. Det framholdes også at møter med ulv var helt annerledes for en del år siden, da ulvene forsvant så snart de ble vår mennesker. Enkelte observasjoner vi fikk høre om viser etter informantenes mening at ikke bare Slettåsflokken, men også andre ulver, har blitt mindre sky. Dette forklares da med at ulvene ikke har negative erfaringer med mennesker, og at så intelligente dyr fort lærer at mennesker ikke er noe å bekymre seg for. En god del informanter, også rundt Osensjøen, gir uttrykk for at de ville hatt langt mindre problemer med å godta ulver som oppfører seg slik Osdalsflokken gjorde: De holdt seg unna hus og folk. De tok hunder, noe Slettåsulvene ikke gjør, men tap av hunder under jakt, langt til skogs, ses øyensynlig som mindre truende tross alt, enn ulver som lusker rundt tunet og på skoleveien.

Dette berører også spørsmålet om lite sky atferd er «unaturlig» for ulv. En del informanter brukte dette uttrykket, og noen koblet det til historier om utsetting av ulv og til hybridisering. Vanligere var det nok at uttrykket «unaturlig» ble brukt litt uforpliktende, i betydningen sterkt uønsket atferd hos et vilt og potensielt skremmende dyr. Noen informanter framholdt at slik atferd er helt «naturlig» for et smart dyr som ulven, siden det kan gi lettere tilgang til mat, men det er uakseptabel atferd som man må få bukt med. Som nevnt ovenfor, har spørsmålet om variasjoner i ulvers skyhet også blitt et betent spørsmål i kontroversene om forskningens rolle som premissleverandør til forvaltningen.

Det framholdes imidlertid av enkelte som er positive til ulvens nærvær at hyppige møter mellom ulv og menneske ikke betyr at ulven er lite sky, men kan forklares ut fra ulvens næringssøk, behov for oversikt over en situasjon, unge ulvers mangel på erfaring, og annet. Flere av de som er positive til ulv, også til ulv i nærheten, kan imidlertid godt se at ulver som oppfattes som nærgående (selv om de ikke ville brukt et slikt uttrykk) representerer et problem. Imidlertid er problemet for dem av en annen type: De ser på lite sky oppførsel som «dårlig reklame» for ulven, og forstår at det kan nøre oppunder ulvefiendtlige holdninger. Noen – men ikke alle – uttrykker også forståelse for at slik ulveatferd kan skape frykt, og at dette er et problem som må tas alvorlig.

Det er et gjennomgående budskap fra informanter nærmest av alle avskygninger, at om det skal drives jakt, så burde jakta ta utgangspunkt i behovet for å gjøre noe med lite sky ulv, og at ulv som holder seg for seg selv kan få være i fred. Noen informanter er selvsagt opptatt av beskatning som bestandskontroll, men også dette bør i første omgang rettes mot ulv med uønsket atferd. Det ble ofte framholdt (på tvers av meninger om ulven) at jakt ikke burde ha som mål å eliminere hele flokker, men snarere bidra til oppdragelse gjennom å lære ulven at mennesker er farlige. Hvis man eliminerer hele flokker, også flokker med problematisk atferd, oppnår man ikke denne effekten. I siste kapittel, om implikasjoner for forvaltning og politikk, blir dette poenget sentralt.

14 Implikasjoner for forvaltning og politikk

Det har ikke vært mulig for oss å identifisere trekk ved hendelser med ulv som i seg selv leder til bestemte reaksjoner. Denne studien bekrefter at frykten for ulv, og særlig oppfatningen av ulven som et farlig dyr, i betydelig grad er påvirket av sosial kontekst og eksisterende fortolkningsrammer. Det er en hovedkonklusjon som støttes av både kvantitative og kvalitative data.

Men det er også støtte i begge datasett for at en del av frykten for ulven har sin opprinnelse i en opplevd sårbarhet, dog ikke primært på grunn av erfaringer med ulv. Her er det likevel forskjeller mellom frykt og oppfatning av ulven som farlig: Mens den statistiske sammenhengen mellom det å ha sett ulv i nærheten og oppfatning av ulven som farlig, forsvinner når vi ser det i lys av bakgrunnsfaktorer som utdanning, og natursyn og tillit til ulike aktører, skjer ikke det samme med selvpoplevd frykt. Effekten av opplevelsen reduseres, men forsvinner ikke. Det indikerer at for noen mennesker kan personlig opplevelse av frykt knyttes til det å ha sett ulv i nærheten, uavhengig av deres syn på rovdyr og rovdyrforvaltning ellers. Intervjuene viser likevel at også intense, fryktlignende reaksjoner på ulv kan integreres i en forståelsesramme der ulvens selvfulgelige plass i naturen er sentral. Vi har også sett at en ikke ubetydelig del av befolkningen, også i ulvesonen utenom Oslo, er noe redde for ulv, men likevel ikke negative til å ha dyret i Norge.

Disse funnene til sammen skulle tilsi et behov for intervensjoner som kan hjelpe mennesker, som er motivert for det, til å håndtere sin frykt for ulven. Det er viktig at tiltak er basert på god kunnskap om folks opplevelser i områder med ulv, slik at de kan møte de parametrene som er sentrale i individenes emosjonelle tolkningsprosess. Ulike strategier må f.eks. utvikles for - på den ene siden - personer hvis selvrapporterte frykt er koblet til en generelt negativ oppfatning av ulvesituasjonen, og der denne inngår i en mer overordnet forståelsesramme, og – på den andre siden – personer hvis selvrapporterte frykt kan kobles til tolkningen av selve ulven og eventuelt erfaring med å møte den, men uten en tydelig diskursiv overbygning.

Ut fra kriterier som beskrives i kapittel 4, basert på de kvantitative analysene, bør det være mulig å omtrentlig identifisere grupper i befolkningen som potensielt kan ha utbytte av å utvikle mestingsstrategier, og som kan være motivert for det. Det vil si mennesker som ikke kobler frykt for ulv til en generell negativ holdning til ulven i Norge. Vi har vist at dette er grupper av en ikke ubetydelig størrelse, også i områder med ulv. En utfordring er å nå disse gruppene på en hensiktsmessig måte, som ikke virker ekskluderende og splittende verken i lokalsamfunn eller i ulike nettverk og interessegrupper.

Som tidligere nevnt har det vært mulig å finne framgangsmåter for å redusere opplevd frykt blant folk som er motivert for dette. Det er utviklet metoder for å redusere frykten for bjørn, blant annet guidede bjørnevandringer. Disse tar utgangspunkt i individets tolkning av situasjonen som avgjørende for den opplevde frykten, samt psykologiske prinsipper om eksponering og rollemodellering av adekvat atferd (Johansson et al. 2016b). Siden frykten for bjørn og ulv synes å ha noe forskjellig karakter, fungerer det ikke nødvendigvis å anvende metodene utviklet for reduksjon av bjørnefrykt direkte på frykten for ulv (Johansson et al. 2012b). Det må derfor brukes nødvendige ressurser på å utvikle strategier som er tilpasset frykt for ulv.

Det finnes begrenset forskningsbasert kunnskap om intervensjoner som kan ha innvirkning på menneskers måte å forholde seg til ulv i nærheten på. Evaluering av «Prosjekt rovviltkunnskap» i Stor-Elvdal på begynnelsen av 2000-tallet (Svenningsen og Skogen 2003) indikerte at folk som ikke hadde for bastante meninger om rovdyr og rovdyrpolitikk viste interesse for ulike informasjonstiltak, inkludert sporing og radiopeiling, osv. Dette prosjektet rettet seg også mot skolene i kommunen. Det samme gjør et prosjekt som NJFF Akershus har drevet i flere år (Krange et al. 2016). NJFF oppfatter selv at dette blir godt mottatt, men tiltaket er ikke evaluert. Anekdotisk evidens kan også tyde på det kan være interesse for organisert ulvesporing og lignende tilbud. Men kunnskapen om dette er for dårlig, og her gjenstår mye arbeid før hensiktsmessige tiltak er klare. Som man vil se av vår omtale av tillit nedenfor, er det sannsynligvis best at andre aktører enn myndighetene kan gjennomføre en del slike programmer.

Informasjon «om ulvens positive rolle i naturen» er også et av de mest populære konfliktdempende tiltakene i vår undersøkelse (kapittel 4, tabell 21 – flere detaljer i NINA Rapport 1570, Krange og Skogen 2018). Vi tror nok at ulike typer informasjonsaktivitet bør legges opp med et langt mer nøytralt utgangspunkt – slik NJFF Akershus bestreber seg på – men vi kan likevel ta dette som en indikasjon på at store deler av befolkningen er positive til denne typen tiltak. «Informasjon» må i alle fall inngå i svært gjennomtenkte programmer basert på bred kunnskap om hva «frykt» består i, om de også skal ha noen effekt på opplevd frykt.

Evaluering av den regionale rovviltforvaltningen (Krange et al. 2015) viste at det er svært variabelt hvor mye penger de ulike regionale rovviltmyndighetene bevilger til denne typen tiltak. Det samme synes å være tilfelle med den nye ordningen, der kommuner med ulv kan søke om midler til viderefordeling lokalt. De to kommunene der vi gjennomførte våre intervjuer, har begge valgt å ikke søke om konfliktdempende midler i det hele tatt. Dermed er de heller ikke i stand til å støtte denne typen virksomhet.

Analyser av både kvantitative og kvalitative data i denne studien viser at tillit – eller mangel på tillit – til sentrale aktører er et kjernepunkt, ikke bare når det gjelder generelle holdninger til ulv og ulveforvaltning, men også når det gjelder tolkning og diskursiv innpakning av konkrete hendelser, oppfatning av ulven som farlig, og opplevelse av egen frykt. Vi må kunne kalle dette et hovedfunn, som styrkes vesentlig av den metodiske trianguleringen.

I den kvalitative delstudien så vi at forskning og vitenskap betraktes med betydelig mistillit av mange som er skeptiske til ulveforvaltningen og som beskriver nærgående ulv som et problem. Dette er i tråd med hva både vi og andre har funnet tidligere, og er noe som gjør seg gjeldende på de fleste felt der det står strid om naturforvaltning og andre miljøspørsmål (Bjørnberg et al. 2017, Nerlich 2010, Yearley 1995). Vi så her at det som ble oppfattet som forskernes avvisning av at enkelte ulver, og Slettåsflokken spesielt, er særlig lite sky, provoserte mange. Dette var både fordi det ble sett på som en (arrogant) avvisning av deres erfaringer, og fordi det legitimerer en strategi rundt uttak som det er bred enighet om er lite hensiktsmessig.

Vi ser også i det kvantitative materialet at tillit til «miljøinstitusjoner» er en kritisk faktor når det gjelder opplevelse av frykt og oppfatninger av ulven som farlig. I indeksen «tillit til miljøinstitusjoner» inngår rovdyrforskere. I kapittel 10 så vi at skepsisen til forskningen på ulv er stor blant deltakerne i den kvalitative undersøkelsen. Særlig uttalt er kritikken fra dem som er skeptiske til ulv i nærmaturen. Vi vil løfte frem tre områder der vi mener det er rom for forbedringer fra både beslutningstakere, forvaltere og forskere sin side.

For det første er det en utbredt oppfatning blant fagfolk som studerer forholdet mellom vitenskap, politikk og folk flest, at kritikken som kommer fra publikum må tas på alvor (se f. eks. Bjørnberg et al. 2017 og Lewandowsky et al. 2016). Det innebærer at forskere aktivt deltar i både skriftlige og muntlige debatter der også lekfolk er involvert. I ulvesaken ønsker mange bedre innsikt i hvordan forskere bearbeider og bruker data for å komme frem til konklusjoner og anbefalinger. Åpenhet på dette området betyr at forskere må forklare seg på en måte som er forståelig for folk flest på andre arenaer enn gjennom vitenskapelige publikasjoner. For mange forskere kan dette være en vanskelig balansegang, ettersom åpenhet og deltakelse i offentlige ordskifter kan åpne for mer kritikk og flere misforståelser. Alternativet er imidlertid lite ønskelig: personangrep på enkeltforskere, konspirasjonsteorier og økt mistillit.

For det andre er det vesentlig at den offentlige diskusjonen om forskningens rolle i rovdyrspørsmål bygger på en forståelse av at enkeltstående undersøkelser ikke er det samme som vitenskap. Som forklart i kapittel 10 ligger det i den vitenskapelige kunnskapens natur at den er reversibel og foranderlig. Resultatene fra et forskningsprosjekt er bare ett av svært mange bidrag i en prosess der det vi omtaler som vitenskap ikke kan være mer enn produktet av den samlede nåværende kunnskapen på et gitt felt, og som bygger på de beste tilgjengelige metodene.

Selv om forskere selv som regel skiller skapt mellom idealer for egen virksomhet og virksomhet som får konsekvenser for politikk og næringsliv, er det praktiske forholdet mellom forskning og forvaltning ofte preget av uklare grenseoppganger (Figari 2012). Politikk og næringsliv kan påvirke forskningens handlingsrom gjennom for eksempel å finansiere forskning på noen typer problemstillinger fremfor andre. Likeledes kan forskning brukes til å legitimere avgjørelser eller handlinger. Til tross for at vitenskapskritikk er en øvelse stadig flere samfunnsgrupper behersker - og det er tross alt ønskelig i et demokratisk perspektiv – står den vitenskapelige autoriteten sterkt, og representerer i noen sammenhenger et trumfkort som i økende omfang brukes av aktører fra politikk og næringsliv for å påvirke samfunnsutviklingen (Martin and Richards 1995). I ulvespørsmålet er det all grunn til å tro at den svake tilliten til miljøinstitusjoner også henger sammen med denne politiseringen av rovdyrforskningen.

For det tredje er det derfor viktig at forskere og andre eksperter tar stilling til hvordan implisitte verdivalg og kollektive, underforståtte forståelsesrammer kan påvirke utfallet av vitenskapelig aktivitet, det vil si hvilke veivalg som er tatt forutfor forskningen, og hvordan den kan tenkes å bli brukt eller misbrukt. I den vitenskapssosiologiske litteraturen omtales dette gjerne som konseptuell usikkerhet (Shackley et al. 1998), og bør omtales på lik linje som annen vitenskapelig usikkerhet.

Like viktig er det at politikere i ulvesaken er varsomme med å lene seg for mye til forskning i verdispørsmål. Det kan virke som om den egentlige, og fryktelig vanskelige, diskusjonen om i hvilket omfang, på hvilken måte og hvor det er ønskelig å ha ulv i Norge, noen ganger drukner i uenighet om rovdyrforskningens redelighet og legitimitet. Også forvaltningens beslutninger og tilrådinger er noen ganger sterkt preget av politiske føringer fra overordnet nivå, men kan likevel framstå som avledet av forskningsbasert kunnskap. Derfor er det viktig at også lokale og sentrale politikere, sammen med forvaltningen, går i direkte dialog med innbyggere i ulvesonen om muligheter og avgjørelser som involverer politiske og verdimessige veivalg.

Det er imidlertid ikke bare forskning som er i fokus når det gjelder tillit. Det gjelder også forvaltningsmyndighetene og beslutningstakere generelt, inkludert det politiske nivået. Disse bruker som nevnt forskning for å begrunne eller støtte opp under sine beslutninger, så det er koblinger her. Men selve forvaltningsregimet, uansett begrunnelse, får også gjennomgå av våre informanter. Som vi har beskrevet, er det betydelig samstemmighet, på tvers av meninger om ulv, om at jakt og annet uttak bør innrettes mot flokker der alle eller noen individer oppviser lite sky atferd. Det ble pekt på at hensikten heller ikke skulle være å eliminere slike flokker, men å gi en læringseffekt. Ulvene skal forstå at mennesker er farlige. Informantene var av den oppfatning at intelligente dyr som ulver ikke bare vil lære dette raskt, men også «oppdra» avkommet til en mer unnvikende atferd. Individer som oppviser en særlig skremmende og potensielt farlig atferd, bør likevel elimineres. Enkelte informanter framholdt også at skremming av ulv må forsøkes før uttak iverksettes.

Uansett detaljer i ulike oppfatninger av hvordan man skal håndtere lite sky ulv, er det en iøynefallende enighet om at det bør være et viktig fokus for forvaltningen. Det innebærer da at man lar flokker som har en ønsket oppførsel, som Osdalsflokken hadde, være i fred, mens man gjennomfører uttak av et (større eller mindre) antall individer i flokker som Slettås. Noen informanter framholdt at også «tilbakeholdne» flokker kan jaktas, men bare få individer i hver flokk. Hensikten er da å opprettholde deres skyhet.

En slik strategi er ulik den som følges i dag, der hele flokker tas ut, og da ut fra en vurdering av potensial for skader på beitedyr utenfor ulvesonen. Dette er en prioritering som provoserte flere av våre informanter, ikke minst blant dem som bor rundt Osensjøen (inne i ulvesonen). Det er åpenbart at en omprioritering vil røre ved noen viktige prinsipper i dagens forvaltningsregime. Det er imidlertid like åpenbart at å fortsette som nå, ikke kan bidra til å bygge opp tilliten til myndighetene blant de som ser på nærgående ulver som et problem – men som i stor utstrekning gir uttrykk for at de kan leve med ulver som oppfører seg slik Osdalsflokken gjorde. Å endre retningslinjene for uttak ville signalisere at man tar lokale erfaringer alvorlig. Om det også vil gi den effekten folk ønsker (mer sky ulv), kan ikke vi vurdere. Men det burde være forsøket verdt.

Den utbredte enigheten om prioritering av uttak, og den samstemte kritikken av dagens regime, kan også være utgangspunkt for tilrettelegging for dialog mellom interessegrupper. Her har man noe som folk på «ytterfløyene», og de fleste som inntar mellomposisjoner, er enige om. Gitt fornuftige rammer, burde dette kunne gi grunnlag for konstruktiv meningsutveksling også om andre sider av rovdyrforvaltningen.

Til slutt et moment som kanskje kan virke overraskende: Hva skal vi gjøre med situasjonen til de som allerede liker å ha ulv i nærheten, men som plages av norsk ulveforvaltning? Dette er mennesker vi har intervjuet, og vi finner ikke grunn til å betvile at deres emosjonelle reaksjoner på ulveforvaltningen kan være like tyngende som tilfellet er for de som vil ha ulven vekk fra nærmiljøet. Vi foreslår ingen konkrete tiltak her, ut over det vi nettopp har sagt om grunnlaget for bedre dialog. Men vi kan ikke se at det er rimelig å se bort fra også denne konsekvensen for livskvalitet i områder der mennesker og ulv møtes.

Referanser

- Armfield, J.M. (2006). Cognitive vulnerability: A model of the etiology of fear. *Clinical Psychology Review*, 26, 746-768.
- Armfield, J.M. (2007). Manipulating perceptions of spider characteristics and predicted spider fear: Evidence for the cognitive vulnerability model of the etiology of fear. *Journal of Anxiety Disorders*, 21, 691-703.
- Arrindell, W. A. (2000). Phobic dimensions: IV. The structure of animal fears. *Behavior Research and Therapy*, 38, 509-530.
- Balliet, D. og Van Lange, P.A.M. (2013). Trust, conflict and cooperation: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 139, 1090-1112.
- Bauer, M. W. og Gaskell, G. (1999), Towards a paradigm for research on social representation". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 29 (2), 163-186.
- Bertaux, D. (1982), *The life course approach as a challenge to the social sciences*. In T. K. Hareven og K. J. Adams (reds.) *Aging and the Life Course Transitions: An Interdisciplinary Perspective*. New York/London: Guilford Press/Tavistock.
- Björnberg, K. E., Karlsson, M., Gilek, M., og Hansson, S. O. (2017). Climate and environmental science denial: A review of the scientific literature published in 1990–2015. *Journal of Cleaner Production*, 167, 229-241.
- Chapron, G., Kaczensky, P., Linnell, J. D. C., von Arx, M., Huber, D., Andren, H., Lopez-Bao, J. V., Adamec, M., Alvares, F., Anders, O., Balciauskas, L., Balys, V., Bedo, P., Bego, F., Blanco, J. C., Breitenmoser, U., Broseth, H., Bufka, L., Bunikyte, R., Ciucci, P., Dutsov, A., Engleder, T., Fuxjager, C., Groff, C., Holmala, K., Hoxha, B., Iliopoulos, Y., Ionescu, O., Jeremic, J., Jerina, K., Kluth, G., Knauer, F., Kojola, I., Kos, I., Krofel, M., Kubala, J., Kunovac, S., Kusak, J., Kutal, M., Liberg, O., Majic, A., Mannil, P., Manz, R., Marboutin, E., Marucco, F., Melovski, D., Mersini, K., Mertzanis, Y., Myslajek, R. W., Nowak, S., Odden, J., Ozolins, J., Palomero, G., Paunovic, M., Persson, J., Potocnik, H., Quenette, P. Y., Rauer, G., Reinhardt, I., Rigg, R., Ryser, A., Salvatori, V., Skrbinek, T., Stojanov, A., Swenson, J. E., Szemethy, L., Trajce, A., Tsingarska-Sedefcheva, E., Vana, M., Veeroja, R., Wabakken, P., Wofl, M., Wolfl, S., Zimmermann, F., Zlatanova, D. og Boitani, L. (2014) Recovery of large carnivores in Europe's modern human-dominated landscapes. *Science*, 346 (6216): 1517-1519.
- Clark, C. (1990). Emotion and micropolitics in everyday life: Some patterns and paradoxes of "place". In T. D. Kemper (Ed.) *Research agendas in the sociology of emotions* (pp. 305-333). Albany: State University of New York Press.
- Cohen, A. P. (1985). *The symbolic construction of community*. Chichester: Ellis Horwood.
- Cvetkovich, G. og Winter, P.L. (2003). Trust and social representations of the management of threatened and endangered species *Environment and Behavior*, 35, 286-307.
- Davey, G. C. L., McDonald, A. S., Hirisave, U., Prabhu, G. G., Iwawaki, S., Jim, C. I., . . . Reimann, B. C. (1998). A cross-cultural study of animal fears. *Behaviour Research and Therapy*, 36, 735-750.
- Diethelm, P. og McKee, M. (2009) Denialism: what is it and how should scientists respond? *European Journal of Public Health*, 19 (1), 2–4.

- Eagly, A.H. og Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Orlando, FL, US: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Earle, T.C. (2010). Trust in risk management: a model-based review of empirical research. *Risk Analysis*, 40, 541-574.
- Ehlers, L. P. W., Johnson, C. J. og Seip, D. R. (2014) Movement ecology of wolves across an industrial landscape supporting threatened populations of woodland caribou. *Landscape Ecology*, 29 (3): 451-465.
- Ericsson, G., Sandström, C., Kindberg, J. og Stoen, O.-G. (2010). Om svenskars rädsla för stora rovdjur, älg och vildsvin. [On Swedes' fear of large carnivores, moose and wild boar]. Report 2010:1. Umeå, Sweden: Swedish University of Agricultural Sciences.
- Ericsson, G. og Heberlein, T. A. (2003). Attitudes of hunters, locals, and the general public in Sweden now that the wolves are back. *Biological Conservation*, 111, 149-159.
- Eriksson, M., Sandström, C., Ericsson, G. (2015) Direct experience and attitude change towards bears and wolves. *Wildlife Biology*, 21, 131-137.
- Figari, H. (2012) The ambivalent nature of biodiversity: Scientists' perspectives on the Norwegian Nature Index. *Norwegian Journal of Geography* 66: 272–278.
- Flykt, A., Johansson, M., Karlsson, J., Lindeberg, S. og Lipp, O. (2013). Fear of wolf and bear. *Human Dimensions of Wildlife*, 18, 416-443.
- Figari, H og K. Skogen (2011) Social Representations of the Wolf. *Acta Sociologica*, 54(4), 317-332.
- Foucault, M. (2007). *Seksualitetens historie: Viljen til viten*. Oslo: Exil forlag
- Frank, J., Johansson, M. og Flykt, A. (2015). Public attitudes towards the implementation of management actions aimed at reducing human fear of brown bears and wolves. *Wildlife Biology*, 21, 122-130.
- Ghosal, S., K. Skogen, and S. Krishnan (2015) Locating Human-Wildlife Interactions: Landscape Constructions and Responses to Large Carnivore Conservation in India and Norway. *Conservation and Society*, 13(3):265-274.
- Hebblewhite, M. og Merrill, E. (2008) Modelling wildlife-human relationships for social species with mixed-effects resource selection models. *Journal of Applied Ecology*, 45 (3): 834-844.
- Hochschild, A.R. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American Journal of Sociology*, 85, 551-575.
- Halkier, B. (2002). *Fokusgrupper*. Frederiksberg: Samfundslitteratur/Roskilde Universitetsforlag.
- Hall, C.M. og D.K. Müller (red.). 2002. Tourism, Mobility and Second Homes. Between Elite Landscapes and Common Ground. Clevedon: Channel view publications
- Jacobs, M., Vaske, J.J., Dubois, S. og Fehres, P. (2014) More than fear: the role of emotions in acceptability of lethal control of wolves. *European Journal of Wildlife Research*, 60, 589-598.
- Johansson, M., Ferreira, I. Støen, O.-G., Frank, J. og Flykt, A. (2016c). Targeting human fear of large carnivores — Many ideas but few known effects. *Biological Conservation*, 20, 261–269.
- Johansson, M. og Frank, J. (2015) The impact of access to ultra-sonic device on human fear of wolves. *Wildl Biology*. doi:10.2981/wlb.00154
- Johansson, M. Frank, J. Støen, O.G. og Flykt, A. (2017). An Evaluation of Information Meetings as a Tool for Addressing Fear of Large Carnivores. *Society and Natural Resources*, 30, 281-298.

- Johansson, M. og Karlsson, J. (2011) Subjective experience of fear and the cognitive interpretation of large carnivores. *Human Dimensions of Wildlife*, 16, 15-29.
- Johansson, M., Karlsson, J., Pedersen, E., og Flykt, A. (2012a) Factors governing human fear of brown bear and wolf. *Human Dimensions of Wildlife*, 17, 58-74.
- Johansson, M., Sandström, C., Pedersen, E. og Ericsson, G. (2016b). Factors governing human fear of wolves: moderating effects of geographical location and standpoint on protected nature. *European Journal of Wildlife Research*, 62, 749-760.
- Johansson, M., Sjöström M, Karlsson J, og Brännlund, R. (2012b) Is human worry affecting public support of management and conservation of large carnivores? *Society og Natural Resources*, 25, 610-620.
- Johansson, M., Støen, O.-G. og Flykt, A. (2016a). Exposure as Intervention to Address Human Fear of Bears. *Human Dimensions of Wildlife*, 21, 311-327.
- Johansson, M., Støen, O.-G., Flykt, A. og Frank, J. (2018). Tiltak for å mestre frykt for å møte bjørn. NINA Rapport 1491. Norsk institutt for naturforskning.
- Knez, I. (2014). Place and the self: An autobiographical memory synthesis. *Philosophical Psychology*, 2, 164-192.
- Kojola, I., Hallikainen, V., Mikkola, K., Gurarie, E., Heikkinen, S., Kaartinen, S., Nikula, A. og Nivala, V. 2016. Wolf visitations close to human residences in Finland: The role of age, residence density, and time of day. *Biological Conservation*, 198: 9-14.
- Krange, O. og K. Skogen (2011) When the lads go hunting. The 'Hammertown mechanism' and the conflict over wolves in Norway. *Ethnography*, 12(4), 466 - 489.
- Krange, O. & Skogen, K. (2018) *Nordmenns holdninger til ulv – 2018*. NINA Rapport 1870.
- Krange, O., K. Skogen og H. Helland (2017) *Nordmenns holdninger til store rovdyr. Endringer fra 2010 til 2017*. NINA Rapport 1386. Oslo: Norsk institutt for naturforskning.
- Krange, O., Odden, J., Skogen, K., Linnell, J. D. C., Stokland, H. B., Vang, S. & Mattisson, J. (2016) *Evaluerer av regional rovviltforvaltning*. NINA Rapport 1268.
- Krange, O., T. Tangeland and K. Skogen (2011) *Bestandsmål for store rovdyr. Hva mener folk om bestandsmål og om hvem som skal bestemme i rovviltforvaltningen?* NINA Rapport 657. Oslo: NINA.
- Küller, R. (1991). Environmental assessment from a neuropsychological perspective. In: T. Gärling and G. W. Evans, (Eds). *Environment, Cognition, and Action* (pp. 111-147). New York: Oxford University Press.
- Leventhal H, Scherer K (1987). The relationship of emotion to cognition: A functional approach to a semantic controversy. *Cognition and Emotion* 1: 3-28.
- Luchetti, M. og Sutin, A.R. (2016). Measuring the phenomenology of autobiographical memory: A short form of the Memory Experiences Questionnaire. *Memory*, 5, 592-602.
- McNay 2002. A case history of wolf-human encounters in Alaska and Canada. Alaska Dept. of Fish and Game Division of Wildlife Conservation. Wildlife Technical Bulletin 13.
- Mehrabian, A. og Russell, J. (1974). *An Approach to Environmental Psychology*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Morgan, D. L. (1997). *Focus groups as qualitative research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

- Nerlich, B. (2010). Climategate: Paradoxical metaphors and political parties. *Environmental Values*, 19, 419-442.
- Odden, J., Rauset, G.R., Thorsen, N.H., Støen, O-G., Berget, D.A., Lien, O.M., Frank, J. og Linnell, J.D.C. 2018. Behavioural studies of wolves using proximity technology and camera traps: A pilot study. NINA Report 1464. Norwegian Institute for Nature Research.
- Panksepp, J. (1996). Affective neuroscience: A paradigm to study the animate circuits for human emotions. In R. D. Kavanaugh, B. Zimmerberg, og S. Fein (Eds.), *Emotion: Interdisciplinary Perspectives* (pp. 29-60). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Prokop, P. og Fančovičová, J. (2010) Perceived body condition is associated with fear of a large carnivore predator in humans. *Annales Zoologici Fennici*, 47, 417-425.
- Riessman, C.K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Los Angeles: Sage Publications.
- Røskaft, E., Bjerke, T., Kaltenborn, B., Linell, J.D.C. og Andersen, R. (2003). Patterns of self-reported fear towards large carnivores among the Norwegian public. *Evolution and Human Behavior*, 24, 184-198.
- Schmitz, A., Flemmen, M. og Rosenlund, L. (2017) Social class, symbolic domination, and Angst: The example of the Norwegian social space. *The Sociological Review*, 66(3), 623–644.
- Schoorman, F.D., Mayer, R.C. og Davis, J.H. (2007). An integrative model of organizational trust: past, present and future. *Academy of Management Review*, 32, 344-354.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25) (pp. 1-65). New York: Academic Press.
- Shackley, S., Young P., Parkinson, S. og Wynne, B. (1998). Uncertainty, complexity and concepts of good science in climate change modeling: are GCMs the best tools? *Climatic Change* 38(2), 159–205.
- Sjölander-Lindqvist, A. (2010). Predators in 'Agri-environmental' Sweden: Rural Heritage and Resistance Against Wolf Propagation. *Survival and Sustainability*, 15–27.
- Skogen, K. (2015) The persistence of an economic paradigm: Unintended consequences in Norwegian wolf management. *Human Dimensions of Wildlife*, 20(4): 317-322.
- Skogen, K. og H. Haaland (2001) *En ulvehistorie fra Østfold. Samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning*. NINA fagrapport 052. Lillehammer: NINA.
- Skogen, K., I. Mauz og O. Krangle (2008) Cry Wolf! Narratives of Wolf Recovery in France and Norway. *Rural Sociology*, 73(1), 105-133.
- Skogen, K. og O. Krangle (2003) A Wolf at the Gate: The Anti-Carnivore Alliance and the Symbolic Construction of Community. *Sociologia Ruralis*, 43 (3), 309-325.
- Skogen, K. og C. Thrane (2008) Wolves in context. Using survey data to situate attitudes within a wider cultural framework. *Society and Natural Resources*, 21(1), 17 – 33.
- Skogen, K. & O. Krangle. 2013. *Ulven i Østmarka. En velkommen innflytter?* NINA Rapport 979.
- Skogen, K. & O. Krangle. 2015. *Ulven i Østmarka. En dalende stjerne?* NINA Rapport 1209.
- Sogen, K. & O. Krangle. 2018. *Ulv og friluftsliv i Østmarka*. NINA Rapport 1502.
- Skogen, K., O. Krangle & H. Figari (2017) *Wolf conflicts. A sociological study*. New York: Berghahn Books.

- Sponarski, C.C., Semeniuk, C., Glikman, J.A., Bath, A.J. og Musiani, M. (2013) Heterogeneity among rural resident attitudes towards wolves. *Human Dimensions of Wildlife*, 18, 239-248.
- Sponarski, C.C., Vaske, J.J., og Bath, A.J. (2015). The role of cognitions and emotions in human-coyote interactions. *Human Dimensions of Wildlife*, 20, 238-254.
- Stern, M.J. (2008). The poser of trust: toward a theory of local opposition to neighboring protected areas. *Society og Natural Resources*, 21, 859-875.
- Stern, P. C., Dietz, T. og Guagnano, G. A. (1995). The new ecological paradigm in social-psychological context. *Environment og Behavior*, 27, 723-753.
- Tangeland, T., K. Skogen and O. Krangle (2010) *Om rovdyr på landet og i byen. Den urban-rurale dimensjonen i de norske rovviltkonfliktene*. NINA Rapport 650, Oslo: NINA.
- Eriksson, M. (2016) *Changing attitudes to Swedish wolf policy. Wolf return, rural areas and political alienation*. Doctoral thesis, University of Umeå.
- Tangeland, T., K. Skogen and O. Krangle (2010) *Om rovdyr på landet og i byen. Den urban-rurale dimensjonen i de norske rovviltkonfliktene*. NINA Rapport 650, Oslo: NINA.
- Taugbøl, T., Vistad, O. L., Nellemann, C., Kaltenbord, B. P., Flyen, A. C., Swensen, G., Nybakken, A., Horgen, B. O., Grefsrud, R., Lein, K., Sivertsen, J. B. og Gurigarad, K. 2001. Hyttebygging i Norge. En oppsummering og vurdering av ulike miljø- og samfunnsmessige effekter av hyttebygging i fjell- og skogtraktene i Sør-Norge. NINA Oppdragsmelding 709.
- Treves, A., Naughton-Treves, L. og Shelley, V. (2013). Longitudinal analysis of attitudes toward wolves. *Conservation Biology*, 27, 315-323.
- von Essen, E. (2016) *In the gap between legality and legitimacy*. Doctoral thesis. Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala.
- Yearley, S. (1995) The environmental challenge to science studies. In S. Jasanoff, G.E. Markle, J.C. Petersen, T. Pinch (Eds.), *Handbook of Science and Technology Studies*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi (1995).
- Öhman, A. og Mineka, S. (2001). Fears, phobias, and preparedness: Toward an evolved module of fear and fear learning. *Psychological Review*, 108, 483-522.

VEDLEGG

Faktoranalyse 1: Tillit til ulike aktører på miljøfeltet

Structure Matrix

	Component	
	1	2
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Miljødirektoratet	,857	,102
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Klima- og miljødepartementet	,823	,118
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Rovdyrforskere i Norge	,736	-,116
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Naturvernforbundet	,711	-,148
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Norsk institutt for naturforskning (NINA)	,698	,100
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Statens naturoppsyn (SNO)	,556	,299
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Stortingspolitikere	,493	,400
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Erfarne jegere	,014	,740
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Norges Bondelag	,143	,735
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Lokalpolitikere	,257	,701
Når det gjelder natur- og miljøspørsmål, hvor stor tillit vil du si at du har til følgende aktører og institusjoner? Vanlige folk som bruker sunn fornuft	-,164	,627

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

Total Variance Explained

Component	Total	Initial Eigenvalues		Rotation Sums of Squared Loadings ^a
		% of Variance	Cumulative %	Total
1	3,658	33,253	33,253	3,612
2	2,180	19,817	53,070	2,291
3	1,011	9,190	62,260	
4	,760	6,911	69,171	
5	,663	6,025	75,197	
6	,635	5,768	80,965	
7	,546	4,961	85,926	
8	,489	4,447	90,372	
9	,472	4,291	94,664	
10	,403	3,661	98,325	
11	,184	1,675	100,000	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. When components are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Faktoranalyse 2: Politisk fremmedgjøring

Structure Matrix

	Component	
	1	2
ELITEN BESTEMMER	,841	-,148
POLITIKERE SIKRE SEG	,794	-,081
KAN GODT STEMME, MEN...	,738	-,243
SUNT FOLKEVETT BEST	,656	-,144
JEG KAN RASKT FÅ TILLITSVERV	-,169	,765
FORSTÅR EKSPERTER	-,042	,692
ALLE KAN FÅ POLITISK INNFLYTELSE	-,426	,527

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser

Normalization.

Total Variance Explained

Component	Total	Initial Eigenvalues		Rotation Sums of Squared Loadings ^a Total
		% of Variance	Cumulative %	
1	2,596	37,079	37,079	2,526
2	1,191	17,017	54,096	1,450
3	,912	13,031	67,127	
4	,746	10,651	77,778	
5	,608	8,690	86,468	
6	,552	7,885	94,353	
7	,395	5,647	100,000	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. When components are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Norsk institutt for naturforskning, NINA, er en uavhengig stiftelse som forsker på natur og samspillet natur–samfunn.

NINA ble etablert i 1988. Hovedkontoret er i Trondheim, med avdelingskontorer i Tromsø, Lillehammer, Bergen og Oslo. I tillegg driver NINA Sæterfjellet avlsstasjon for fjellrev på Oppdal, og forskningsstasjonen for vill laksefisk på lms i Rogaland.

NINAs virksomhet omfatter både forskning og utredning, miljøovervåking, rådgivning og evaluering. NINA har stor bredde i kompetanse og erfaring med både naturvitere og samfunnsvitere i staben. Vi har kunnskap om artene, naturtypene, samfunnets bruk av naturen og sammenhenger med de store drivkreftene i naturen.

ISSN:1504-3312

ISBN: 978-82-426-3306-4

Norsk institutt for naturforskning

NINA Hovedkontor

Postadresse: Postboks 5685 Torgarden, 7485 Trondheim

Besøks-/leveringsadresse: Høgskoleringen 9, 7034 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00, Telefaks: 73 80 14 01

E-post: firmapost@nina.no

Organisasjonsnummer 9500 37 687

<http://www.nina.no>

Samarbeid og kunnskap for framtidens miljøløsninger